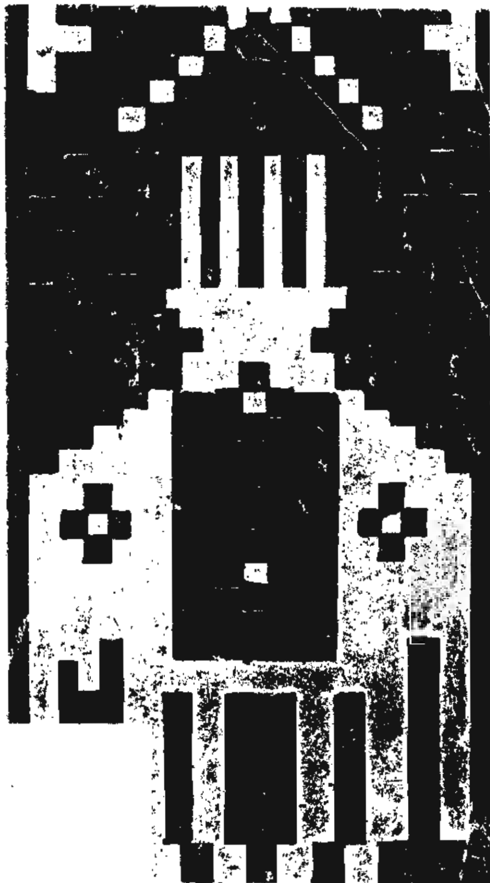
(ร่าง)
เชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนา

[illegible]



เรณู วิชาศิลป์ : ปริวรรต-แปล
กรรณิการ์ พันชนะ : ตรวจทาน
แสวง มาละแซม : บทนำ

• โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท • สถาบันราชภัฏ เชียงใหม่
ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนา

เท่าค่องแซ้ง และ อ้ายคำ – เรียบเรียง

เรณู วิชาศิลป์ : ปริวรรต-แปล
กรรณิการ์ พันชนะ : ตรวจทาน
แสวง มาละแซม : บทนำ

• โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท • สถาบันราชภัฏ เชียงใหม่
ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

หนังสือ เชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา ที่อาจารย์เรณู วิชาศิลป์ อาจารย์กรรณิการ์ พันชนะปริวรรต- แปล และอาจารย์แสวง มาละแซม เขียนบทนำให้ความรู้แก่ชาวไทยเรามากมาย เป็นงานที่คณะผู้แปลทำได้อย่างดี เพราะคณะฯมีความรู้ภาษาไทถิ่นต่างๆ ลึกซึ้ง รวมทั้งภาษาไทยประเทศไทย แปลแบบมีวิญญาณของนักวิชาการจารึก คือพิถีพิถัน คำนึงถึงความถูกต้อง ยอมเสียเวลาตรวจสอบจากพจนานุกรมและผู้รู้อย่างกว้างขวาง ข้าพเจ้าขอยกย่องคณะผู้แปลและขอยกย่องนักจารึกจดหมายเหตุที่กังวลเต็มที่กับความถูกต้องของเอกสารและคำถอดความ งานชิ้นนี้เป็นตัวอย่างเป็นผลจากจิตวิญญาณของนักจารึก ข้าพเจ้าเพียงแต่หวังว่าเราวงวิชาการไทยทางด้านวิชาประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์จะมีนักจารึกผู้เสียสละอย่างเช่นคณะผู้แปลเล่มนี้ ได้ทำงานอันเป็นคลาสสิกพื้นฐานอย่างนี้อีกหลายๆ เล่ม แล้วเราก็จะได้รู้ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ จากเอกสารชั้นต้นที่มีค่าเช่นจากหนังสือเล่มนี้

ในคำนำนี้ข้าพเจ้าอยากขอเพียงสรุปข้อเรียนรู้ที่กระทบใจข้าพเจ้ามาก จากการอ่านเอกสารชั้นต้นนี้บางประการคือ

1. ข้าพเจ้าได้รับทราบว่าพม่ามีอิทธิพลมากต่อสิบสองพันนา เจ้าแผ่นดินของสิบสองพันนาต้องได้รับการสนับสนุนจากพม่า จึงจะขึ้นครองแผ่นดินได้ และบางครั้งจีนกับพม่าก็สนับสนุนต่างบุคคลกันขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน ทำให้เกิดปัญหา อาจถึงขั้นใช้กำลัง สิบสองพันนาต้องส่งบรรณาการทั้งต่อจีนและพม่า และหลายครั้งกองทหารของพม่าก็รุกรานเข้าไปในเขตแดนของสิบสองพันนา จนถึงยึดครองเชียงรุ่งได้ก็มี หากเราอ่านงานเขียนของทางจีนหรือสัมภาษณ์ชาวสิบสองพันนาอย่างผิวเผิน เราจะไม่ตระหนักถึงอำนาจของพม่าที่มีต่อสิบสองพันนา

2. ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจอย่างยิ่งและรู้สึกเสียใจ ที่ชาวไททั้งหลาย ในสิบสองพันนาที่หนึ่ง ในเชียงตุงที่หนึ่ง ในไทใหญ่เมืองอื่น ในล้านช้าง ล้านนา และไทยสยาม ไม่คิดที่จะรวมกำลังกันเลย ในเอกสารนี้ซึ่งบันทึกร่วมสมัยโดยชาวไทสิบสองพันนาเอง ไม่ปรากฏการริเริ่มที่จะคิดคำนึงถึงพี่น้องร่วมวัฒนธรรมและภาษา คิดรวบรวมกันทางการเมืองและการทหารเพื่อต่อต้านจีนและพม่าผู้รุกราน ข้าพเจ้าไม่พบการพยายามที่จะกระชับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมหรือทางเศรษฐกิจ ไม่พบการระบุอย่างมีจิตสำนึกถึงความสัมพันธ์พิเศษนี้ ที่พบก็มีเพียงการแต่งงานระหว่างเจ้านายข้ามเมือง เช่นระหว่างสิบสองพันนากับเชียงตุง

3. เจ้าแผ่นดินของสิบสองพันนาไม่มีอำนาจ อำนาจอยู่ที่เมืองต่างๆ นอกจากนั้นเมืองต่างๆ ก็ขัดแย้งกันเอง รวมทั้งในราชวงศ์ของเจ้าแผ่นดินเอง ก็มีการทะเลาะแย่งราชสมบัติกันอยู่หลายครั้ง ทำให้สิบสองพันนาอ่อนแอ และถูกแทรกแซงจากจีนและพม่าได้ง่าย

ข้าพเจ้าจึงคิดว่าบทเรียนของชาวไทเราจากสิบสองพันนาก็คือ ในขณะที่สังคมและวัฒนธรรมไทมีธรรมชาติที่รักความอิสระเสรี ชอบระบบกระจายอำนาจ ไม่บังคับเข้มงวดแบบอินเดีย จีน ไม่รุกรานผู้อื่นแบบพม่า เหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่ดี เป็นแง่บวก แต่เราก็จะต้องคิดมากขึ้นว่า เราจะสร้างระบบที่จะเชื่อมโยงชุมชนและท้องถิ่นทั้งหลายเข้าด้วยกันได้อย่างไรโดยใจสมัคร เพื่อผลักดันความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความมั่นคงร่วมกัน เราได้เรียนรู้จากสิบสองพันนาว่า เมืองต่างๆ ของสิบสองพันนาเชื่อมโยงกันมากทางวัฒนธรรม และการดำรงอยู่ได้ของสิบสองพันนามาจนทุกวันนี้ก็เพราะปัจจัยด้านวัฒนธรรม แม้ว่าเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่งไม่มีอำนาจทางทหาร แต่พระองค์ท่านก็เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ หากเราสามารถขยายความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมที่ว่านี้ให้กว้างขึ้น เกินเขตไทกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งออกไปให้โยงกันให้ได้ทุกกลุ่มไท ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของชาวไททุกที่ และสร้างเป็นระบบแห่งความมั่นคงร่วมกันได้ในอนาคต

ชาวไททั้งหลายควรเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวไทกลุ่มอื่นให้มาก การแปลเอกสารพงศาวดาร เช่น ที่คณะผู้แปล ทำมานี้ เป็นวิธีการที่สำคัญมากวิธีหนึ่ง ข้าพเจ้าขอแสดงความชื่นชมอย่างยิ่งกับความอุตสาหะพยายามและคุณูปการของท่าน ข้าพเจ้าหวังว่านักวิชาการจารึกและนักประวัติศาสตร์ท่านอื่นชาวไทยจะเจริญรอยตามท่านทั้ง 3 นี้ต่อไป

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
20 กันยายน 2541

สารบัญ

บทนำ

หนังสือ เชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา เล่มนี้ คณะกรรมการประวัติศาสตร์ภาษาและวรรณคดี 12 พันนา ซึ่งอยู่ในสมัชชาที่ปรึกษาทางการเมืองมณฑลยูนนาน ได้เรียบเรียงขึ้นจากเอกสารสารชั้นต้นประเภทต่างๆ จำนวนหลายเล่มหลายสำนวน ที่บันทึกไว้และพบในหลายหัวเมืองของดินแดนแดนสิบสองพันนา การเรียบเรียงครั้งนี้คณะกรรการฯ ดังกล่าวข้างต้น ได้ให้ความสำคัญกับเอกสารชั้นต้นค่อนข้างมาก ซึ่งได้ชี้แจงไว้ใน คำเปิดเรื่องของผู้เรียบเรียง ที่ปรากฎอยู่ในหนังสือเล่มนี้แล้ว เพราะคณะผู้เรียบเรียงยังคงประเด็น เรื่องราวและเหตุการณ์ที่สำคัญ ทางประวัติศาสตร์ของดินแดนแถบนี้อยู่ และเรื่องราวต่างๆเหล่านี้ยังมีความสอดคล้องสัมพันธ์เชื่อมโยง กับเอกสารที่เป็นตำนานเมือง พงศาวดารและหลักฐานอื่นๆ ที่พบในบริเวณอื่นได้ เช่น ในเชียงตุง เมืองยอง ล้านช้างและล้านนา เป็นต้น หรือแม้แต่เอกสารของจีน พม่าและสยาม ก็ได้กล่าวถึงและบันทึกไว้เช่นเดียวกัน อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้คนในดินแดนที่อยู่ในระหว่าง แม่น้ำสาละวินหรือแม่น้ำคงและแม่น้ำโขงตอนกลาง มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกันมานานแล้ว

ถ้าจะประเมินคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ของเอกสารชั้นต้นต่างๆ ที่ใช้ในการเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้แล้ว จะเห็นได้ว่า เรื่องราวต่างๆ เหล่านี้น่าจะมีการบันทึกหรือเขียนขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ ที่เอกสารเหล่านี้ได้กล่าวถึง น่าจะย้อนไปไม่ไกลเกินกว่าพุทธศตวรรษที่ 18 เพราะประวัติศาสตร์การปกครองของคนไทเหนือเมืองเชียงรุ่ง สมัยพญาเจือง เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.1703 [1] และยังสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวสร้างบ้านแปงเมืองของคนกลุ่มต่างในแถบนี้ เช่นพญามังรายส่งขุนนางจากเมืองเงินยางไปปกครองเมืองเชียงตุงในปีพ.ศ.1773 [2] ในเวลาต่อมา พญามังรายก็เริ่มเข้ามามีอำนาจในที่ราบแม่น้ำปิงตอนบนในปี พ.ศ.1835และได้สร้างเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในปี พ.ศ.1839 อันเป็นระยะเดียวกับที่เมืองยอง อันเป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ ระหว่างดินแดนสิบสองพันนา เชียงตุง ล้านนาและล้านช้าง ก็เริ่มมีพัฒนาการโดยคนพื้นเมือง เช่นเดียวกัน เรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นเอกสารอีกชิ้นหนึ่งที่ได้อธิบายให้เห็นถึงการคลี่คลายและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของดินแดนแถบนี้ได้ดียิ่งขึ้น และมีคุณค่าต่อการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของคนไท และคนกลุ่มต่างๆ ในบริเวณนี้ในหลายประเด็นด้วยกัน คือ

สิบสองพันนา กับระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ของดินแดนที่อยู่ระหว่างแม่สาละวิน(แม่น้ำคง) และแม่น้ำโขงมีเอกสารและหลักฐานเป็นจำนวนไม่น้อย ที่ได้บันทึกถึงเรื่องราวต่างๆ อันเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางสังคมของชุมชนในแถบนี้ว่า ที่ประกอบไปด้วยผู้คนที่อยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความหลากหลายทางด้านสังคมและวัฒนธรรม พัฒนาการของบ้านเมืองจึงประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก มีการสร้างบ้านแปงเมืองของคนที่มาจากที่ต่างๆ ปัจจัยดังกล่าวมีส่วนสนับสนุนทำให้ชุมชนเหล่านั้นมีพัฒนาการ และเติบโตขึ้นมาเป็นบ้านเมือง เป็นแคว้น และอาณาจักรในเวลาต่อมา อาณาบริเวณที่เรียกว่า สิบสองพันนา นับว่าเป็นบริเวณที่มีพัฒนาการค่อนข้างโดดเด่นแห่งหนึ่ง และยังมีลักษณะร่วมทางสังคมและวัฒนธรรมกับบริเวณอื่น เช่น ล้านช้าง ล้านนาและเขตรัฐฉานของพม่าซึ่งประกอบด้วยหัวเมืองสำคัญๆได้แก่ เชียงรุ่ง เมืองฮาย เมืองลวง เมืองล่า เชียงตุง เมืองยอง เชียงแขง เมืองสิง น้ำทา หลวงพระบาง เชียงแสน เชียงของ เชียงราย เมืองฝาง เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เป็นต้น กลุ่มเมืองต่างๆ เหล่านี้ มีความสัมพันธ์กันทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองและเศรษฐกิจกันมาช้านานแล้ว ความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเครือญาติของกลุ่มเมืองต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมา ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบบ้านพี่เมืองน้อง และเกิดศูนย์กลางของกลุ่ม เมืองต่างๆ ได้แก่ กลุ่มเมืองในสิบสองพันนา ล้านช้าง ล้านนา และกลุ่มเมืองเชียงตุง ต่อมาเมื่อรัฐใหญ่ข้างเคียงได้แก่ พม่า จีนและสยามเข้ามาแสดงอิทธิพลและแสวงหาประโยชน์ ทำให้ระบบความสัมพันธ์ที่มีมานานได้ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไป เช่น ความขัดแย้งกัน นำไปสู่สงครามในรูปแบบต่างๆ ตามเงื่อนไขและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

ชุมชนของคนพื้นเมือง กับพัฒนาการของดินแดนลุ่มแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขงตอนกลาง

แอ่งที่ราบที่กระจัดกระจายอยู่ระหว่างแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขงตอนกลาง นับได้ว่าเป็นบริเวณที่มีการก่อรูปของชุมชนชาวพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ มากมาย ที่ตำนานพื้นเมืองในแถบนี้ได้ระบุถึง เช่น ข่า ละว้า ลัวะ และทมิล เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มตระกูลภาษามอญ-เขมรได้ค่อยๆ พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน จากชุมชนเครือญาติ จนกระทั่งสามารถพัฒนาเป็นหน่วยการเมืองขนาดเล็ก ที่มีผู้นำเป็นหัวหน้า (Chiefdom) มีโครงสร้างทางกายภาพที่ชัดเจน โดยมีคูน้ำคันดินล้อมรอบชุมชนอยู่ ภายในมีแหล่งน้ำเป็นที่อยู่อาศัยของผู้นำตลอดจนคนในชุมชน ต่อมาได้มีกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาจากบริเวณอื่น และได้มีการ

ผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนจึงได้พัฒนาตนเองเป็น **เมือง** ซึ่งถือว่าเป็นพัฒนาการขั้นแรกของผู้คนที่เคยเร่ร่อน อยู่ไม่ติดกับที่ มาเป็นการแสวงหาที่ทำกิน และแหล่งเพาะปลูกที่เหมาะสม โดยการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนที่แน่นอนมั่นคง ดังที่เรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงก่อนที่พญาเจิง จะเข้ามามีอำนาจในแอ่งที่ราบเมืองเชียงรุ่ง พวกลัวะก็ได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับ เรื่อ งราวในตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา กล่าวถึงเมืองเชียงรุ่ง ก่อนที่เจ้าบุญปันจะมาปกครอง มี **ยักษ์** ซึ่งเป็นคนพื้นเมือง ที่ตั้งถิ่นฐานและมีอำนาจอยู่ในบริเวณนี้ก่อนแล้ว[3] ตามตำนาน ระบุว่าเจ้าบุญปันเป็นโอรสของกษัตริย์อีกเมืองหนึ่ง ได้มาปราบยักษ์ น่าจะเป็นคนพื้นเมืองที่มารุกรานเมืองเชียงรุ่งและได้อภิเษกกับธิดาคนสุดท้องของเจ้าเมือง ชื่อนางยอดแสงหล้า สันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งก็สอดคล้องกับเรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งได้ระบุว่าพญาเจิง เจ้าหอคำเมืองเชียงรุ่ง ลำดับที่ 1 ปกครองเมืองเชียงรุ่ง ระหว่างปี พ.ศ.1703-1724[4] และเช่นเดียวกับเมืองอื่นในแถบนี้ ก่อนที่กลุ่มคนไทจะเข้ามาครอบครองก็มีคนพื้นเมืองอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ดังกรณีของ**เมืองยอง** ที่ในยุคแรกๆ นั้นมีผู้ปกครองเป็น **ทมิล** ชื่อท้าววิรู[5] ส่วนเมืองเชียงตุงนั้น พงศาวดารเมืองเชียงตุงระบุว่า ลัวะเป็นผู้สร้างเมืองใน ปีพ.ศ.1677 ต่อมาพญามังรายสามารถขับไล่พวกลัวะ ออกไปจากเมืองเชียงตุง ในปี พ.ศ.1773[6] **ณัชชา เลาหศิรินาถ** ได้อธิบายถึงการที่ชนชาติไท เข้าไปตั้งถิ่นฐานในสิบสองพันนาว่า ผู้นำบรรพบุรุษของชาวสิบสองพันนา ที่สร้างเมืองเชียงรุ่ง คือ **พญาเจิง** ซึ่งปรากฏนามอย่างกว้างขวางในตำนานของชนชาติไทย ในบริเวณใกล้เคียง เช่น ตำนานล้านช้าง ตำนานเมืองพะเยา ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเงินยางเชียงแสนและหนังสือเรื่องท้าวฮุ่งหรือเจืองเป็นต้น[7] ซึ่งมีข้อความที่กล่าวถึงความกล้าหาญและความยิ่งใหญ่ของพญาเจิง ในการทำสงครามเพื่อตั้งอาณาจักรและขยายออกไปอย่างกว้างขวาง จนเป็นที่ยอมรับของกษัตริย์น่านเจ้า นอกจากนี้ภาษาและตัวหนังสือของชนชาติที่อาศัยอยู่ในสิบสองพันนา ที่เรียกตัวเองว่าลื้อนี้ในทางนิรุกติศาสตร์ถือว่า ภาษาของพวกลื้อ อยู่ในกลุ่มภาษาไต และคล้ายกับภาษาไตอื่น รวมทั้งภาษาไทยด้วย โดยเฉพาะภาษาเขียนนั้น เหมือนภาษาเชียงใหม่หรือไทยยวน จะผิดกันบ้างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ก่อนที่จะมีการสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ดินแดนแถบนี้ ก็เคยเป็นดินแดนของพวกข่า ซึ่งตั้งชุมชนของตนขึ้นแล้ว ได้แก่เมืองชวาหรือเชียงดง เชียงทอง พงศาวดารลาวหลายฉบับกล่าวถึงคนพื้นเมืองถูกพวกลาวภายใต้การนำขุนลอ บุกรุกเข้ามาทางปากแม่น้ำอู กลุ่มชนทั้งสองฝ่ายได้ทำสงครามแย่งชิงอำนาจกัน ในท้ายที่สุดคนพื้นเมืองเป็นฝ่ายแพ้ ต้องยอมรับอำนาจของผู้รุกราน ที่มีอำนาจเหนือกว่า[8]

นอกจากนั้นตำนานท้องถิ่นอื่นๆ ยังกล่าวถึงปฏิกิริยาต่อต้านของชาวพื้นเมือง ทำนองเดียวกันนี้อีกมาก โดยเฉพาะในล้านนาในราวพุทธศตวรรษที่ 15 **พวกลัวะ** ที่มีเจ้าปกครองเมืองเล็กๆ ที่อยู่แถบเชิงดอยสุเทพ ชื่อขุนวิลังคะได้ยกทัพมารบกับ พระนางจามเทวีที่ได้พาบริวารมาปกครองเมืองหริภุญชัย **ตำนานสิงหนวัติกุมาร** ก็ได้กล่าวถึงชาวพื้นเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำกกว่า เป็นพวกมิลักขุหรือพวกละว้า ก่อนที่สิงหนวัติกุมารจะอพยพบริวารมาสร้าง นครโยนกหรือนาคบุรีศรีช้างแสน [9] ในฐานะที่เป็นชนพื้นเมือง พวกลัวะจึงมีบทบาทสำคัญมาก ในสายตาของผู้เขียนตำนาน ในกรณีของล้านนา ปรากฏตลอดมาในประวัติการสร้างพระธาตุ เช่น ตำนานการสร้างพระธาตุในล้านนาบางองค์ ได้แก่ **ตำนานพระธาตุช่อแฮ** ได้กล่าวถึงบทบาทของพวกลัวะ ในความคิดว่าด้วยการเสด็จมาถึงเมืองโกสัยนคร (เมืองแพร่) ของพระพุทธเจ้า โดยบรรยายว่า ขุนลัวะและบริวารได้นำอาหารมาถวาย และพระพุทธองค์ได้ประทานเส้นพระเกสาให้แก่พวกลัวะเพื่อนำไปบูชา ซึ่งเชื่อกันว่า ปัจจุบันพระเกสาดังกล่าวบรรจุอยู่ในพระธาตุประจำเมืองแพร่ คือที่ พระธาตุช่อแฮ [10]บทบาทของพวกลัวะเห็นได้อย่างชัดเจน ในยุคของการสร้างเมือง ซึ่งปรากฏในตำนานของทุกเมือง ก่อนที่พญามังรายจะส่งขุนนางไปปกครองเมืองเชียงตุง ก็มีพวกลัวะตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว [11] ในกรณีเมืองเชียงใหม่ ลัวะมีอิทธิพลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งเมืองมากเพราะตั้งขึ้นบนเมืองเก่าของพวก**ลัวะ** 9 **ตระกูล** [12]

จากการที่พวกลัวะมีบทบาทอย่างมากในการสร้างเมือง จึงทำให้มีฐานะเสมือนเป็นเจ้าที่เจ้าถิ่น ได้ช่วยสร้างความชอบธรรมต่อการขึ้นมามีอำนาจของผู้นำ ดังนั้นในระยะหลังราวพุทธศตวรรษที่ 24 ตำนานจะกล่าวถึงบทบาทของลัวะ ในพิธีต่างๆ โดยเฉพาะพิธีนั่งเมืองของหลายเมือง เช่น พิธีนั่งเมืองหรือพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ ในการเข้าสู่เมืองของเจ้าเมืองเชียงตุงและเจ้าเมืองเชียงใหม่จะให้ **ลัวะจูงหมา พาแซกเข้าก่อน** ซึ่งได้ตอกย้ำความสำคัญของชาวลัวะในพิธีสำคัญของบ้านเมือง พิธีเช่นนี้ยังคงปฏิบัติต่อมาจนถึงสมัยพระเจ้ากาวิละ [13] แห่งเมืองเชียงใหม่แม้ว่ากลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิมในแถบนี้จะมีชื่อเรียกขานตามตำนาน แตกต่างมากมายหลายชื่อหลายกลุ่ม เช่น **ทมิล, ทมิละ, ละ, ลัวะ, ละว้า, ข่าหรือขะมุ** เป็นต้น ซึ่งยังมีชื่อเรียกแยกออกไปหลายกลุ่ม เช่น ข่ามุหรือขมุ ข่าว้าหรือข่าวะ ข่าเมด ข่ากะเวน เป็นต้น ในเรื่องนี้บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ก็ดี พระยาอนุมานราชธน และจิตร ภูมิศักดิ์ ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า กลุ่มคนพื้นเมืองเหล่านี้จัดเป็นชนเผ่า ที่พูดภาษา ตระกูลมอญ - เขมร [14] เช่นเดียวกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นเมือง เช่น พวกลัวะ กับกลุ่มคนที่พูดภาษาไท หรือกลุ่มคนไตในที่ต่างๆ นั้นมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดการผสมผสานกันทางสังคมและวัฒนธรรม มักจะออกมาในรูปของคำพังเพยที่พูดกันในสังคมของผู้คนในแถบนี้แต่โบราณ ดังเช่น

'ลัวะปลงไห ไต ปลงหม้อนึ่ง'

'ลัวะเฮดไฮ่ ไตเฮดนา'

'ลัวะเฮดไฮ่ อย่าหื้อตายคา ไตเฮดนา อย่าหื้อตายเหี่ยว' [15] เป็นต้น

การสร้างบ้านแปงเมืองของคนไทกลุ่มต่าง ๆ ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์ของดินแดนระหว่างแม่น้ำคงและแม่น้ำโขงตอนกลาง หรือดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน เป็นภาพของการเคลื่อนไหว การสร้างบ้านแปงเมืองของกลุ่มคนไทและชนชาติอื่นๆ โดยที่กลุ่มคนในตระกูลภาษาไท มีบทบาทที่ค่อนข้างเด่นชัดกว่าชนชาติอื่น โดยในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-18 ปรากฏว่ากลุ่มคนไท ได้เคลื่อนไหว เพื่อสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นในหลายพื้นที่ ได้แก่แอ่งที่ราบในบริเวณแม่น้ำโขงตอนกลาง หรือรอบๆ แอ่งน้ำขนาดใหญ่ แต่ก็ยังไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่า การเคลื่อนไหวดังกล่าวมีความสัมพันธ์และมีสาเหตุจากเรื่องใด เรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งน่าจะเกิดจากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ที่หลากหลายและซับซ้อน

ในด้านปัจจัยภายในนั้น ตำนานพื้นเมืองและพงศาวดารของเมืองต่างๆ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า การก่อตั้งรัฐของคนไทกลุ่มต่างๆ มีความสัมพันธ์กับการขยายตัวของกลุ่มเครือญาติ ลักษณะที่ผู้นำพาบริวารแยกตัวออกจากบ้านเมืองเดิม การที่ผู้คนพากันเคลื่อนย้ายออกไปแสวงหาที่ทำกินใหม่ ที่เหมาะสม โดยการออกไปตั้งหลักแหล่งที่แน่นอนถาวร เพื่อเป็นการเพิ่มกำลังคนและการผลิต ดังปรากฏในเหตุการณ์ที่เจ้าเมืองต่างๆ ได้ส่งบุตรหลาน และเครือญาติของตนออกไปสร้างชุมชนหรือเมืองใหม่ บางครั้งก็ทำสงครามแย่งชิงเมือง หรืออาศัยการแต่งงานกันระหว่างผู้นำ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองอื่นๆ ซึ่งนำไปสู่การเป็นพันธมิตรกันทั้งการเมืองและการทหารและยังเป็นการแก้ไขความแย้งภายในตระกูลและกลุ่มเครือญาติ โดยเฉพาะในเรื่องการสืบทอดอำนาจและการสืบสันตติวงศ์

การสร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถือเป็นพื้นฐานของการรักษาระบบการเมืองภายในให้มั่นคง เพราะช่วยลดความกดดัน และความขัดแย้งภายในเมืองศูนย์กลางเดิม อีกทั้งยังเป็นการขยายอำนาจทางการ

เมือง ทางทหารและเพิ่มกำลังการผลิตอีกด้วย เมื่อต้องการความช่วยเหลือในยามจำเป็นก็สามารถกระทำได้ ทั้งนี้กษัตริย์หรือผู้นำในสมัยโบราณมักมีเทวีหลายคน และมีลูกมาก ทำให้มีปัญหาในการสืบทอดอำนาจจาก บิดาหรือเจ้าเมืองคนเดิม ดังกรณีของท้าวสามลือไท เจ้าหอคำเมืองเชียงรุ่ง ลำดับที่ 17 ได้มอบหมายให้บุตรชายและบุตรหญิง ไปปกครองและสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับหัวเมืองต่างๆ ในดินแดนใกล้เคียงและไกลออกไป กรณีของ **ขุนบรม** เมื่อมอบหมายให้ลูกทั้ง 7 ไปครองเมืองต่างๆแล้วได้สั่งสอนและกำชับไม่ให้อิจฉาริษยากัน ด้วยการสาปแช่ง **ให้ผู้นั้นวินาศฉิบหาย** [16] ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และพงศาวดารโยนกก็ได้ระบุถึงเหตุผลที่ผู้นำได้มอบหมายให้ลูกหลานของตนไปครองเมืองอื่นว่า ลวจังกราชแห่งนครเงินยางเชียงแสน มอบให้โอรสองค์ที่ 1 และองค์ที่ 2 ไปปกครองเมืองอื่น และให้โอรสองค์สุดท้องสืบราชสมบัติแทนบิดา ทั้งนี้เพราะพี่ทั้งสองคนอิจฉาน้องตนเอง ดังนั้นจึงถือว่า **พี่น้องจักอยู่ร่วมกันบ่ได้**

สำหรับปัจจัยจากภายนอก ที่มีผลต่อการสร้างบ้านแปงเมืองของกลุ่มคนไท ได้แก่เหตุการณ์ที่ชนเผ่ามองโกล ได้อำนาจปกครองและสถาปนาราชวงศ์หงวนหรือหยวนขึ้นในแผ่นดินจีน ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-19 ได้อำนาจและขยายดินแดนลงมาทางใต้ ทำให้เกิดกระแสให้การเคลื่อนไหว การรวมตัวกัน ของบรรดาดินแดนและเมืองต่างๆ ของคนไทและคนกลุ่มอื่น ทางตอนใต้ของยูนนาน ที่อยู่ระหว่างลุ่มแม่น้ำคงและแม่น้ำโขงตอนกลาง ในการสร้างบ้านแปงเมืองสร้างพันธมิตรต่อกัน

เหตุการณ์ดังกล่าวได้ปรากฏชัดเจนขึ้นในปี พ.ศ.1796 เมื่อกองทัพมองโกลเริ่มขยายอำนาจและรุกรานเข้ามาในยูนนาน ซึ่งปรากฏในเอกสารของฝ่ายจีนที่ หวัง จี้ หมิน อ้างถึงระบุว่าในระหว่าง พ.ศ.1811-1813 นั้นกองทัพมองโกลได้เข้าปราบปรามพวกไทลื้อ (ฟันทอง) และชนเผ่าอื่นๆ ทำให้เชียงรุ่งขึ้นอยู่กับ **สำนักควบคุมหกแคว้นฟันทอง** [17]ในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้น ตำนานของท้องถิ่น เช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่ารัฐต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำกกได้สร้างพันธมิตรระหว่างกัน เช่น เมืองเชียงรุ่ง และ เมืองนครเงินยาง มีการแต่งงานระหว่างลูกหลานของผู้นำ โดยลาวเมิง ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเงินยาง ได้ไปขอ นางอั่วมิ่งจอมเมือง บุตรีของ ท้าวรุ่งแก่นชาย แห่งเมืองเชียงรุ่ง ให้แก่ลาวเมง บุตรชายของตน และต่อมาได้ให้กำเนิดบุตรชายชื่อ **มังราย** [18]

แต่ในหนังสือ **เชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา** กลับระบุว่า ท้าวรุ่งแก่นชาย เจ้าหอคำ เมืองเชียงรุ่ง มีน้องหญิงเมื่อยังเล็กอยู่ชื่อ นางโอมิ่งไข่ฟ้า เมื่อโตเป็นสาวชื่อ นางอกแอ่นเมื่อไปอยู่เมืองเชียงรายเปลี่ยนเป็น นางคำกาย ซึ่งน่าจะเป็นเป็นคนคนเดียวกันและเหตุการณ์เดียวกัน

ในปี พ.ศ.1805 พญามังราย ได้สร้างเมืองเชียงรายขึ้น และต่อมาได้ขยายอำนาจเข้าสู่แม่น้ำปิงตอนบน ยึดแคว้นหริภุญไชยได้ในปี พ.ศ. 1835 และอีก 4 ปีต่อมาได้สร้างเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.1839 โดยมีพญางำเมือง แห่งเมืองพะเยา ซึ่งเป็นพระญาติและพญาร่วงแห่งเมืองสุโขทัย พระสหายให้คำปรึกษาและสนับสนุน [19] การเคลื่อนตัวลงมาสู่ลุ่มแม่น้ำปิงและการพยายามแสวงหาพันธมิตรของพญามังราย กับพญาร่วง แห่งสุโขทัยนั้น ส่วนหนึ่งก็น่าจะเป็นการปรับตัว ต่อการรุกรานของมองโกลเช่นกัน เพราะปรากฏว่า กองทัพมองโกลได้รุกลงมาทางตอนใต้ของยูนนาน จนเข้าควบคุมเชียงรุ่งไว้ได้ และในปี พ.ศ.1835 ได้เข้ารุกรานอาณาจักรปาไป่ซีฟู ในลุ่มแม่น้ำกก ซึ่งในปีเดียวกันนี้พญามังรายได้เข้ายึดเมืองหริภุญชัย เหตุการณ์นี้ **ธำรงศักดิ์ ทำบุญ**ได้สันนิษฐานว่า น่าจะมีสาเหตุมาจากการขยายตัวของมองโกลด้วย [20]**และสรัสวดี อ๋องสกุล** อธิบายว่าสาเหตุที่ พญามังรายชะลอการสร้างเมืองเชียงใหม่ จนถึงปี พ.ศ.1839 นั้น สืบเนื่องมาจากการรุกรานของพวกมองโกล เช่นเดียวกัน [21]

ด้วยเหตุนี้จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า การที่เจ้าเมือง เชียงรุ่งส่งโอรสชื่อ เจ้าสุนันทะ มาปกครองเมืองยอง ในตอนกลางพุทธศตวรรษที่ 19 นั้นก็เพราะต้องการสร้างเครือข่ายทางการเมือง และทางทหารแก่เมืองเชียงรุ่ง อันเป็นการเสริมความมั่นคงในการเผชิญกับอำนาจของราชวงศ์หงวนของพวกมองโกล ซึ่งกำลังรุกลงมาทางใต้ เพราะการมีอำนาจเหนือเมืองยองน่าจะช่วยสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อไปยังพันธมิตรอื่นที่อยู่ใกล้เคียงกันได้ เช่น เชียงตุง เชียงแสนและเชียงของ เป็นต้น

ส่วนเอกสารของฝ่ายจีนที่ **หวัง จี้ หมิน** ได้นำมาอ้างถึง ระบุว่าการที่ราชวงศ์หยวนของพวกมองโกลยึดครองดินแดนของหนานเจา(น่านเจ้า) รวมทั้งเชอหลี่(เชียงรุ่ง)คงไม่ประสงค์ที่จะขยายตัวลงมาแถบดินแดนของพญามังราย (ปาไป่ซีฟู) แต่เป็นการพยายามที่จะควบคุมพรมแดนของหนานเจา และเมืองเชอหลี่ ให้เชื่อมต่อกับตอนเหนือของพม่าและแว่นแคว้นเมืองแกวของเวียดนามให้เป็นแนวเดียวกันเท่านั้นเอง [22]

แต่อย่างไรก็ตาม การขยายอำนาจและดินแดนของพวกมงโกลเข้ามาในยูนนานทางตอนใต้ ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-19 มีความสัมพันธ์กับกระแสการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวของผู้คนกลุ่มเมืองต่างๆ ในบริเวณนี้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ซึ่งนำไปสู่อธิบายถึงพัฒนาการทางสังคมและการสร้างบ้านแปงเมือง ของดินแดนแถบนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์ตำนานและเอกสารในท้องถิ่น **ธิดา สาระยา** ได้สรุปถึงพัฒนาการของบ้านเมืองในบริเวณแถบนี้ว่ามี 3 ขั้นตอน คือเริ่มจากสังคมชนเผ่า ที่มีความสัมพันธ์กันในทางเครือญาติ ต่อมาได้

ขยายตัวไปสู่การสถาปนาเมืองในระบบเครือญาติ ในรูปแบบของบ้านพี่เมืองน้อง โดยที่เมืองขนาดใหญ่ที่มีผู้นำเข้มแข็งพยายามรวบรวมเมืองต่างๆ ที่อยู่โดยรอบเข้ามาอยู่ในกลุ่ม หรือเครือข่ายของตน เช่น การกระทำของพญามังราย ต่อเมืองเชียงตุงในปี พ.ศ.1773 และกลุ่มเมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำปิงตอนบนในราวพุทธศตวรรษที่ 18 จนกระทั่งสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็น แคว้นและอาณาจักรได้ [23]

ในเรื่องนี้ **อานันท์ กาญจนพันธุ์** ได้ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของชุมชนในเอเชียอาคเณย์ว่า มีความเจริญทางด้านต่างๆ มาก่อนที่วัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธจะเข้ามามีอิทธิพล โดยที่ความเจริญนั้น สามารถอธิบายพัฒนาการของสังคมที่มองจากพลังภายในได้หลายแง่มุม ได้แก่ คนพื้นเมืองสามารถมีพัฒนาของตนเองจากสังคมชนเผ่าเป็นรัฐได้ก่อนที่ พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแผ่ในแถบนี้ และยังได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อของคนในท้องถิ่น กับความเชื่อจากอินเดีย ในท่ามกลางความหลากหลายทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคนี้ [24]

เมืองชายขอบ เมืองในท่ามกลางแสงเทียน

ดินแดนสิบสองพันนา ล้านช้าง ล้านนาและกลุ่มเมืองเชียงตุง ที่ตั้งอยู่ท่ามกลางอาณาจักรขนาดใหญ่ เช่น จีน หรือ พม่า ต่างก็เผชิญกับการขยายอำนาจและแสวงหาประโยชน์จากรัฐขนาดใหญ่อยู่ตลอดเวลา หัวเมืองเหล่านี้อยู่ในบริเวณชายขอบของอำนาจ ที่มีความหมาย ในด้านที่ตั้งทางทางภูมิรัฐศาสตร์ และความเข้มข้นของอำนาจของรัฐขนาดใหญ่ที่จะแผ่เข้าไปถึง เกี่ยวกับเรื่องนี้ **นิธิ เอียวศรีวงศ์** ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์อำนาจ และรัฐชายขอบว่า มโนภาพที่รู้จักกันดีในประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็คืออำนาจการปกครองของ พระมหากษัตริย์ในศูนย์กลางหนึ่งๆ เป็นเหมือนดวงเทียนที่ถูกจุดขึ้นในห้องมืด แสงสว่างหรือพระราชอำนาจจะมีอยู่อย่างเข้มข้นแต่เพียงในอาณาบริเวณที่ใกล้กับ องค์พระมหากษัตริย์ หรือดวงเทียนนั้น ยิ่งไกลออกไปเพียงไรแสงเทียนหรือพระราชอำนาจก็ยิ่งสลัวลง จนกว่าจะไปเผชิญกับดวงเทียนอีกดวงหนึ่งที่จุดสว่าง ณ อีกที่หนึ่ง แสงสลัวจากเทียนดวงแรกจึงค่อยๆสว่างขึ้นเมื่อใกล้กับเทียนดวงที่สอง และตรงที่ซึ่งแสงสลัวของเทียนสองดวงชนกันนั้นคือ อาณาเขตที่บอกไม่ได้แน่ชัดว่าเป็นของใคร หรือใครเป็นนายอย่างแท้จริง [25] ประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางสังคมของดินแดนต่างๆในสิบสองพันนา ได้สะท้อนให้เห็นภาพดังกล่าวได้ปืนอย่างดี

นอกจากนี้ **นิธิ เอียวศรีวงศ์** ยังได้สรุปถึงพื้นที่ที่อยู่ระหว่างเทียนสองดวงมาชนกันว่าคือดินแดนของความขัดแย้งและสงคราม แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นดินแดนที่มีอิสระภาพ จากการควบคุมของพระราชอำนาจมากขึ้นกว่าที่อยู่ใกล้ดวงเทียนหรือพระราชอำนาจ อาณาบริเวณเหล่านี้ เราอาจเรียกได้ว่าเป็น **รัฐชายขอบ** [26] ในความหมายดังกล่าว **สรัสวดี อ๋องสกุล** ได้ยกตัวอย่าง เมืองเชียงตุง มีฐานะเป็นรัฐชายขอบที่ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสามฝ่ายคือ พม่า จีน และล้านนา ซึ่งแล้วแต่ฝ่ายใดจะมีอำนาจ เจ้าเมืองเชียงตุง ก็จะยอมสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายนั้น [27] หรืออาจส่งเครื่องบรรณาการพร้อมๆ กันกับหลายเมือง ในบางครั้งจึงมักเรียกเมืองชายขอบเหล่านี้ว่า เมืองสามฝ่ายฟ้าบ้าง เมืองสี่ฝ่ายฟ้าบ้าง เป็นต้น

หลังการปราบดาภิเศกขึ้นสู่อำนาจของพระเจ้าบุเรงนอง รัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์ตองอู ในปี พ.ศ.2094 แล้วพระองค์ก็สามารถรวบรวมอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น ต่อมาในปี พ.ศ.2099 ก็ขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนของพวกไทยใหญ่ [28] และในปี พ.ศ.2101 ก็สามารถมีอำนาจเหนือเชียงใหม่ ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในลุ่มแม่น้ำปิงในสมัย ท้าวแม่กุหรือเจ้าเมกุฏิ และยอมส่งบรรณาการให้พม่าทุกปี [29] เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระไชยเชษฐา แห่งอาณาจักรล้านช้าง ที่เคยปกครองเชียงใหม่ในระหว่าง พ.ศ.2089-2090 [30] ก็พยายามที่จะเข้ามาช่วยต่อต้านพม่าเหมือนกัน แต่ไม่สำเร็จ เลยหันไปรวบรวมกำลังจากเชียงแสนและหัวเมืองไทยใหญ่ เพื่อร่วมกันต่อต้านพม่าแต่ก็ประสบความล้มเหลวอีก เพราะบุเรงนองได้เข้าไปมีอิทธิพลเหนือดินแดนเหล่านั้นไว้หมดแล้ว ในปี พ.ศ.2102 [31] การขยายอำนาจของพม่าครั้งนี้ ส่งผลกระทบต่อหัวเมืองต่างๆ ในแถบชายแดนระหว่างพม่ากับจีนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งต่างพากันยอมสวามิภักดิ์ต่อ บุเรงนองทั้งสิ้น [32]

หลายครั้งที่ศูนย์อำนาจ ได้ใช้นโยบายสร้างศูนย์อำนาจย่อยขึ้นในราชอาณาจักรที่มีอาณาเขตกว้างขวาง เพื่อให้สามารถควบคุมการหัวเมืองต่างๆ ในดินแดนชายขอบได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังเช่นกรณีที่พระเจ้าบุเรงนอง มีนโยบายแต่งตั้งเชื้อพระวงศ์ไปปกครองหัวเมืองสำคัญๆ โดยการแต่งตั้งพระอนุชาไปปกครองเมืองแปร เมืองตองอู ให้ราชบุตรเขยไปปกครองเมืองอังวะ และแต่งตั้งราชบุตรไปเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ โดยหัวเมืองเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นศูนย์อำนาจย่อย [33]โดยเฉพาะเชียงใหม่ พระเจ้าบุเรงนองมีพระประสงค์จะให้ทำหน้าที่ดูแลหัวเมืองต่างๆ ทางด้านตะวันออกของพม่า เช่น อยุธยา ล้านช้างและไทใหญ่ [34] จากเรื่องราวในหนังสือเล่มนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่าในศูนย์อำนาจขนาดใหญ่เช่น พม่า และจีน ก็ยังมีศูนย์อำนาจย่อยอันประกอบด้วยกลุ่มเมืองต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณเดียวกันดังที่ จอร์จ กองโดมินาส (George Condominas)เรียกความสัมพันธ์ของเมืองต่างๆแบบนี้ว่า "ระบบกล่อง" คือข้างในกล่องใหญ่ ยังมีกล่องเล็กอีก

หลายกล่องซ้อนกันเป็นชั้นๆ ลงไป [35] กลุ่มเมืองในบริเวณนี้ เชียงรุ่งและหัวเมืองต่างๆ ในสิบสองพันนานับว่าเป็นบริเวณที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่ง แม้จะเป็นเพียงเมืองชายขอบของศูนย์อำนาจใหญ่ เช่นจีนและพม่าก็ตาม แต่ก็มีความสำคัญในด้านกำลังคน และเป็นแหล่งเสบียงอาหารในยามสงคราม ที่เมืองศูนย์อำนาจต้องพึ่งพา และมักจะถูกเกณฑ์จากศูนย์อำนาจในรูปแบบต่างๆ อยู่เสมอ ทั้งในยามปกติและการสงคราม

เรื่องราวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แม้ศูนย์อำนาจอย่างเช่นพม่าหรือจีนจะมีอำนาจเหนือเมืองชายขอบและมีการควบคุมอย่างเด็ดขาดก็ตาม แต่ถ้าการใช้อำนาจนั้นเกินขอบเขตและรุนแรง หรือขาดความชอบธรรมทำให้มีปฏิกิริยาต่อต้านจากเมืองชายขอบอยู่เสมอ ในรูปของการก่อการกบฏ หนีทัพและจับอาวุธขึ้นมาต่อสู้ ดังนั้นเพื่อรักษาอำนาจและผลประโยชน์ ที่เมืองศูนย์อำนาจมีต่อเมืองชายขอบ ในบางครั้งก็จำเป็นต้องมีการสร้างเงื่อนไขต่างๆ หรือ การยืดหยุ่นประณีประนอม

จากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เมืองเชียงรุ่งและเมืองต่างๆ ในดินแดนสิบสองพันนาตั้งอยู่ในที่ราบหุบเขาแคบๆ กระจัดกระจาย บริเวณจึงขาดปัจจัยที่นำไปสู่ รัฐหรืออาณาจักรที่มีการรวมศูนย์อำนาจที่เข้มแข็งและเข้มข้นอย่างแท้จริง ดังเช่นกับรัฐพม่าและจีน แดนสิบสองพันนา จึงถูกใช้เป็นเวทีที่พม่ากับจีนใช้เป็นสนามรบกัน เพื่อแสดงอำนาจ และแสวงหาประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ตลอดเวลา บ้านเมืองถูกทำลายบ่อยครั้ง ประกอบกับที่ตั้งของเชียงรุ่งอยู่ระหว่างรัฐที่เข้มแข็งเช่นพม่าและจีนรวมไปถึงเชียงตุง ล้านนา ล้านช้าง มีอยู่หลายยุคหลายสมัย ที่อำนาจของรัฐเหล่านี้ได้ซ้อนทับกันลงไปในพื้นที่ของสิบสองพันนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา เชียงรุ่งได้ถูกดึงเข้าสู่รัฐที่มีอำนาจเหนือกว่าตลอดเวลา โดยอยู่ในฐานะ **เมืองชายขอบ** ของศูนย์อำนาจ จะมีเพียงบางช่วงเวลาเท่านั้นที่เป็นอิสระซึ่งมักเป็นระยะเวลาที่ศูนย์อำนาจเหล่านั้นประสบปัญหาภายใน เช่น ในช่วงปี พ.ศ.2070-2098 พม่าถูกพวกมองโกลรุกราน และประสบกับปัญหาการก่อการกบฏของพวกไทใหญ่

อย่างไรก็ตาม เชียงรุ่งก็ยังคงเป็นทางผ่านและศูนย์อำนาจย่อยของเมืองต่างๆในสิบสองพันนา เหตุเพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าสำคัญ ทั้งทางบกและทางน้ำเสมือนเป็นประตูเปิดของจีนทางตอนใต้ ลงสู่เมืองต่างๆ ทางตอนล่าง โดยมีจุดเริ่มต้นที่ เมืองคุนหมิง เมืองต้าหลี่และซือเหมาผ่านเมืองเชียงรุ่ง สู่เมืองต่างๆทางตอนใต้กระจายตัวออกเป็นรูปพัดที่คลี่ออกทางตะวันตก ตะวันออกและทางใต้ ดังที่ **หวัง จี้ หมิน** ได้อธิบายที่ตั้งของ เชอหลี่(เชียงรุ่ง)ว่า "เมืองเชอหลี่ตั้งอยู่ใกล้กับแผ่นดินใหญ่ของจีน ทำให้มีโอกาสรับวัฒนธรรมและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจากหนานเจ้าและราชวงศ์จีนอย่างสะดวก..." นอกจากนี้ยังมีทรัพยากร

ที่สำคัญ เป็นที่ต้องการของเมืองต่างๆ ทางตอนล่างได้แก่เกลือสินเธาว์ [36] ขณะเดียวกันยังก็เป็นแหล่งผลิตใบชาที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียง คือ **ชาผู้เอ้อ** หรือ **ฟูเอ๋อ** [37] ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดในเอเชียและยุโรป

ระบบบรรณาการ ยุทธศาสตร์เพื่อความอยู่รอดของเมืองชายขอบ

ความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ และทรัพยากรที่มีอยู่ ทำให้เมืองศูนย์อำนาจเหล่านี้พัฒนาตนเองจากชุมชนเผ่าเป็นนครรัฐ เป็นแคว้นและอาณาจักรที่มีอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจเมืองที่เป็นศูนย์อำนาจเหล่านี้ ต่างก็มีพัฒนาการขึ้นมาท่ามกลางบ้านเล็กเมืองน้อย และพยายามสร้างระบบความสัมพันธ์กับเมืองต่างที่อยู่รอบๆโดยผ่านระบบเครือญาติ จนพัฒนาขึ้นมาเป็นพันธมิตรทางการเมืองและการทหาร ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 อันเป็นระยะที่ กองทัพมองโกลได้ขยายตัวลงมาถึงอาณาจักรสิบสองพันนา รุกรานอาณาจักรพุกามของพม่า และขยายอำนาจเข้าไปในเวียดนามตอนเหนือ [38] และกำลังจะเป็นอันตรายต่อบ้านเมืองในแถบแม่น้ำกก แม่น้ำปิงตอนบนและแม่น้ำโขงตอนกลางแต่ก็ยังมีปัจจัยอื่นอีกที่ทำให้เมืองต่างๆ ในบริเวณนี้ได้ขยายตัวสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนขึ้นไปอีก ได้แก่ความสัมพันธ์กันในระบบบรรณาการ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าดินแดนแถบนี้มีความสำคัญด้านการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

บรรณาการ (tribute) หรือส่วย เป็นสิ่งแสดงถึงแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหัวเมืองขึ้น หรือการแสดงออกของเมืองชายขอบที่มีต่อศูนย์อำนาจ ในความหมายนี้สอดคล้องกับธรรมเนียมของลัทธิขงจื๊อของจีน [39] ซึ่งหมายถึง สิ่งที่บรรดารัฐต่างๆ นำมาถวายจักรพรรดิจีน ซึ่งถือว่า เป็นผู้ได้รับ "อาณัติจากสวรรค์" อันแสดงถึงการยอมและอยู่ในฐานะที่ต่ำต้อยกว่า เพื่อแสดงความคารวะต่อ "โอรสแห่งสวรรค์" [40] ดังนั้นในระยะพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นช่วงระเวลาที่ราชสำนักจีน สมัยราชวงศ์มองโกลได้ขยายอำนาจลงมาสู่ บริเวณดินแดนต่างๆ ที่อยู่ระหว่างแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำโขงตอนกลางอย่างเห็นได้ชัด ส่วนหนึ่งเพื่อแสวงหาบรรณาการหรือส่วย ที่ราชสำนักจีนภายใต้ความคิดของลัทธิขงจื๊อ คิดว่ารัฐต่างๆ ในบริเวณนี้ต้องปฏิบัติตามแบบแผน ถ้าละเว้นก็ถือเป็นสิ่งที่น่า "ละอาย" หรือเป็นความ "อัปยศอดสูอย่างยิ่ง" [41] อย่างไรก็ตามจักรพรรดิจีนก็ถือเป็นพระราชภาระที่จะต้องตอบแทนบรรณาการนั้นกลับไป ในคุณค่าและปริมาณที่ใกล้เคียงกันทุกครั้งไป

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองศูนย์กลางอำนาจ กับเมืองบริวารเช่นนี้ **ธิดา สาระยา** ได้วิเคราะห์ว่าเป็นความสัมพันธ์กันอย่างหลวมๆ และอาจเปลี่ยนแปลงไป ตามเวลาและเหตุการณ์ที่เมืองนั้นๆ เผชิญอยู่ ซึ่งมีความยืดหยุ่นและมีความเปราะบางมาก เมื่อปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการขยายอำนาจของเมืองที่มีอำนาจมากกว่า หรือการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเกิดจากเมืองศูนย์กลางอ่อนแอลง อันเกิดจากการที่เจ้าเมืองสูญเสียอำนาจ หรือสิ้นชีวิตไป [42] ระบบบรรณาการที่มีต่อกันก็อาจถูกยกเลิกไป จนกว่ากษัตริย์พระองค์ใหม่จะทรงสร้างความสัมพันธ์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ในด้านเศรษฐกิจ เมืองเหล่านี้ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะร่วมกันคือ บ้านเมืองตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำแคบๆ มีภูเขาล้อมรอบ แต่ต่างมีลักษณะเฉพาะของตนเองในด้านทรัพยากรและผลผลิต จึงทำให้ต้องมีการแลกเปลี่ยนสินค้าและอาศัยเส้นทางการค้าทั้งทางบกและทางน้ำเชื่อมโยงติดต่อกัน ตามที่ **จิรนันท์ พิตรปรีชา** ได้อธิบายถึงเส้นทางการค้าสมัยโบราณที่มาจากคุนหมิง ซือเหมา ผ่านเชียงรุ่ง แยกไปทางตะวันตก ผ่านเชียงตุง ลงมาทางใต้ ผ่านเชียงแสน เชียงราย เชียงของไปหลวงพระบาง สายตะวันออก ไปตามแม่น้ำแดง ผ่านเวียดนามและอ่าวตังเกี๋ย [43] ในทำนองเดียวกัน **รัตนาพร เศรษฐกุล** ได้อธิบายถึงเส้นทางการค้าในบริเวณนี้ ซึ่งแบ่งออกได้ถึง 5 เส้นทาง เส้นทางหนึ่งที่สำคัญคือ จากเชียงราย ล่องตามแม่น้ำกกออกสู่แม่น้ำโขงขึ้นสู่เชียงแสน เชียงลาบ เมืองยองจนไปถึงเชียงรุ่ง [44] และเส้นทางดังกล่าว **คริฟตัน ดอดด์** (Clifton Dodd) ศาสนาจารย์ชาวอเมริกันก็เคยใช้เส้นทางดังกล่าว ไปสู่เชียงตุงและเชียงรุ่ง โดยแวะพักที่เมืองยองเมื่อปี พ.ศ.2441 [45] และได้เดินทางมาถึงเชียงรุ่งในปี พ.ศ.2463 เส้นทางการค้าเหล่านี้ มีความสัมพันธ์กับการส่งบรรณาการอย่างแยกไม่ออก

การเรียกเก็บส่วยหรือบรรณาการจากเมืองชายขอบทางตะวันออกของพม่า เช่น เชียงรุ่งและหัวเมืองต่างๆในสิบสองพันนา เชียงตุง เมืองยองและเมืองใกล้เคียง น่าจะยังคงมีมาจนถึงสมัยราชวงศ์คองบอง เพราะปรากฏว่าในปี พ.ศ.2307 พระเจ้ามังระ ได้ส่งขุนนางไปเรียกเก็บส่วยจากหัวเมืองต่างๆ ที่อยู่ระหว่างชายแดนจีนกับพม่าด้านตะวันออก เหตุการณ์ครั้งนี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับหัวเมืองเหล่านี้ จึงได้ร้องเรียนไปยังราชสำนักจีน ซึ่งนำไปสู่สงครามจีนกับพม่า เพราะโดยปกติกลุ่มเมืองเหล่านี้ ก็ต้องส่งส่วยในลักษณะบรรณาการ ให้กับศูนย์อำนาจใกล้เคียง เช่น ราชสำนักจีนและพม่า ในเวลาเดียวกันเป็นเวลานานมาแล้ว

การที่พม่ายังคงให้ความสำคัญกับการเรียกเก็บส่วยจากเมืองชายขอบ มากกว่าการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองทางตะวันออกนั้น เพราะพม่าไม่ต้องการให้หัวเมืองเหล่านี้ กลายเป็นเมืองร้าง เหตุที่เป็นเมืองชายแดนติดกับจีน ประโยชน์ที่พม่าได้รับนั้น อย่างน้อยก็เป็นรัฐกันชนหรือกันกระทบ (Baffer State) กับจีน

แต่ในระยาว การดำเนินนโยบายการถ่วงดุลอำนาจเพื่อความอยู่รอดของเมืองต่างๆ ในสิบสองพันนาระหว่างศูนย์อำนาจต่างๆ กลับเป็นการสร้างความยุ่งยาก และความเสียหายให้แก่ดินแดนเหล่านี้ตามมาหลายครั้ง เพราะถ้าดุลอำนาจนั้นเสียไป การแย่งชิงอำนาจกันภายในของกลุ่มผู้นำก็เกิดขึ้น ถูกแทรกแซงจากทั้งจีน พม่า ล้านช้างและล้านนา บ้านเมืองถูกทำลาย ผู้คนหลบลี้หนีไป ถูกกกวาดต้อนและล้มหายตายจากไปก็มี

มีปัจจัยที่สำคัญหลายอย่างที่ทำให้อิทธิพลของพม่าค่อยๆ หมดไปจาก ดินแดนสิบสองพันนา และอำนาจและอิทธิพลของจีนได้เข้ามาแทนที่ แต่ที่สำคัญก็คือได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในรัฐศูนย์อำนาจ ซึ่งมีผลกระทบต่อดุลอำนาจกับเมืองชายขอบทางตะวันออกของพม่า โดยในสมัยของพระเจ้าปดุง (พ.ศ. 2328-2362) พม่าได้เข้ารุกราน และขยายอำนาจเข้าปกครองแคว้นยะไข่ในปี พ.ศ.2328 ทำให้พรมแดนของพม่าขยายขึ้นไปติดกับพรมแดนอินเดียของอังกฤษ ได้นำไปสู่ความยุ่งยากในความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับอังกฤษในเวลาต่อมา อีกทั้งในปีเดียวกันนี้ พระเจ้าปดุง ได้ตัดสินพระทัยส่งกองทัพถึง 9 ทัพยกเข้ามา 5 ทิศทางเพื่อโจมตีไทย แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ กองทัพพม่าถูกกองทัพกรุงเทพฯ ตีแตกพ่ายกลับไป หลังจากนี้พม่าต้องประสบความยุ่งยากในการปราบพวกกบฏในยะไข่อีกในปี พ.ศ.2337 จากการสร้างความยุ่งยาก และความล้มเหลวของพระเจ้าปดุงในทางการเมือง ในขณะที่พม่าต้องทุ่มกำลังเพื่อป้องกันพรมแดนด้านตะวันตกที่ติดกับอินเดียของอังกฤษมากขึ้นนั้น ทำให้บทบาทและอิทธิพลเหนือกลุ่มเมืองชายขอบ ด้านชายแดนทางตะวันออกของพม่าลดลงไป

ในระหว่างปี พ.ศ.2328-2347 ได้เกิดการกบฏขึ้นภายในรัฐพม่าหลายครั้ง เกิดการสู้รบกับกองทัพพม่าของชนกลุ่มน้อย เช่น มอญ ไทใหญ่ ยะไข่ ทำให้อำนาจรวมศูนย์ของพม่าอ่อนแอลงจึงทำให้อำนาจ และอิทธิพลของพม่าในดินแดนสิบสองพันนาเริ่มหมดไป หลังจากนี้อำนาจและอิทธิพลของจีนเริ่มมีมากขึ้น จนนำไปสู่การที่จีนได้สถาปนาอำนาจรัฐอย่างถาวรเหนือดินแดนแถบนี้ในเวลาต่อมา

เชิงอรรถ

1 เต้า กุง แสง, อ้ายคำ, เชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา(อักษรไทลื้อ),(สำนักพิมพ์คุนหมิง มณฑลยูนนาน ค.ศ.1989), หน้า 1.

2 ทวี สว่างปัญญางกูร, พงศาวดารเมืองเชียงตุง, (พิมพ์แจกเป็นบัตรพลีงานพระราช ทานเพลิงศพ เจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง 2533), หน้า 33.

3 ทวี สว่างปัญญางกูร, ตำนานพื้นเมืองสิบสองพันนา, หน้า 57.

4 เต้า กุง แสง, อ้ายคำ, เชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา (อักษรไทลื้อ),หน้า 4.

5 ทวี สว่างปัญญางกูร (ปริวรรต), ตำนานเมืองยอง, (โครงการตำรามหาวิทยาลัย ห้องจำหน่ายหนังสือ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529), หน้า 3.(ต.มย.)

Scott, James G.&J.P. Hardiman. Gazetter of Upper Burma and the Shan States Rangoon : SUBPS. (PART II - VOL.II), p. 508.

6 ทวี สว่างปัญญางกูร, พงศาวดารเมืองเชียงตุง, หน้า 33.

7 ณัชชา เลาหศิรินาถ, "การสลายตัวของรัฐจารีตในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง : สิบสองพันนา พ.ศ.2360-2437" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526 หน้า 8.

8 จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม,ไทยลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติ, (พระนคร : บริษัท สำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด 2524), หน้า 476.

9 สงวน โชติสุขรัตน์ (แปลและเรียบเรียง), ตำนานสิงหนติ เมืองโยนกนครชัยบุรีศรีเชียงแสน, (เชียงใหม่ : สงวนการพิมพ์ 2512), หน้า 45.

10 ตำนานพระธาตุช่อแฮ, นายสันติภาพ พันธ์พิกุล คัดลอกและพิมพ์ จากต้นฉบับวัดพระธาตุช่อแฮ จ.แพร่ : 2536, หน้า 1.

11 ทวี สว่างปัญญางกูร, พงศาวดารเมืองเชียงตุง, หน้า 33.

12 ชลธิรา สัตยาวัฒนา, ลัวะเมืองน่าน, (เมืองโบราณฉบับพิเศษ 2530), หน้า 186.

13 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์,ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 106.

14 จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม,ไทยลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติ, หน้า 184-185

15 ชลธิรา สัตยาวัฒนา, ลัวะเมืองน่าน, หน้า 187.

16 พระยาประชากิจกรจักร์, พงศาวดารล้านช้าง, หน้า 12-13.

17 หวัง จี้ หมิน, "ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชอหลี่ กับเมืองปาไป่ซีฟู่ ในพุทธศตวรรษที่ 19", หน้า 40.

18 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ , หน้า 8.

19 เล่มเดียวกัน หน้า 26-27.

20 ธำรงศักดิ์ ท้าบุญ, "กำเนิดอาณาจักรล้านนาไทย", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528, หน้า 51.

21 สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2529), หน้า 22.

22 หวัง จี้ หมิน, "ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชอหลี่ กับเมืองปาไป่ซีฟู่ ในพุทธ-ศตวรรษที่ 19" หน้า 72.

23 Thida Saraya, "The Development of the Northern Tai State fromthe Twelfth to the Fifteenth Centuries" , Ph.D. Dissetation Universityof Sydney 1982) : pp.183-184.

24 อานันท์ กาญจนพันธุ์, "พิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา", (เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง "วัฒนธรรม 5 เชียง" ณ จ.เชียงราย 1-6 มีนาคม 2537), หน้า 1

25 นิธิ เอียวศรีวงศ์, "จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล : ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิมในเกาะภูเก็ต" กรุงแตก,พระเจ้าตากและประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน 2538), หน้า 167-168

26 เรื่องเดียวกัน

27 สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 74

28 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, หน้า 331.

29 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่,หน้า 78. และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1 หน้า 331.

30 สรัสวดี อ๋องสกุล(ปริวรรต), พื้นเมืองน่าน คัมภีร์ใบลานฉบับวัดพระเกิด, หน้า 55.

31 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, หน้า 332.

32 เล่มเดียวกัน หน้า 331.

33 ลัดดาวัลย์ แซ่เซียว, "การเมืองล้านนาภายใต้การปกครองของพม่า ระหว่างปี พ.ศ."2101-2317" วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2537 หน้า 90.

34 เล่มเดียวกัน หน้า 91.

35 นิธิ เอียวศรีวงศ์, "คนไทยมาจากที่โน่นด้วยและคนไทยอยู่ที่นี่ด้วย", ศิลปวัฒนธรรม(ตุลาคม 2533) : หน้า 82.

36 หวัง จี้ หมิน, "ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชอหลี่กับ เมืองปาไปซีฟู่ ในพุทธ-ศตวรรษที่ 19", หน้า 42.

37 ณัชชา เลาหศิรินาถ, "การสลายตัวของรัฐแบบจารีตในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง: สิบสองพันนา พ.ศ.2369-2437", หน้า 18.

38 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1, หน้า 919.

39 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ.1282-1853, (มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2525),หน้า 5

40 เล่มเดียวกัน หน้า 4.

41 เล่มเดียวกัน

42 ธิดา สาระยา, รัฐโบราณในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้:กำเนิดและพัฒนาการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ 2537) หน้า 108.

43 จิรนันท์ พิตรปรีชา, ยูนนาน การค้าทางไกลในอดีต หน้า 127.

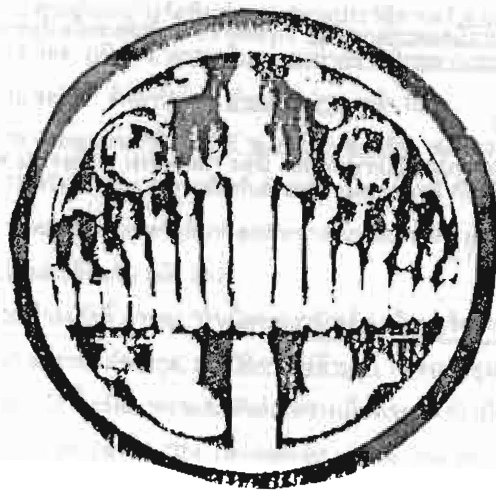
44 รัตนาพร เศรษฐกุล, "ความสัมพันธ์ในอดีตของ 5 เชียง", (เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง "วัฒนธรรม 5 เชียง" ณ จ.เชียงราย 1-6 มีนาคม 2537) หน้า 3.

45 วิจิตรวาทการ,พันเอกหลวง(รวบรวม), ไทย (The Thai Race), หน้า 26

""""""""""""""""""""""""""""""""

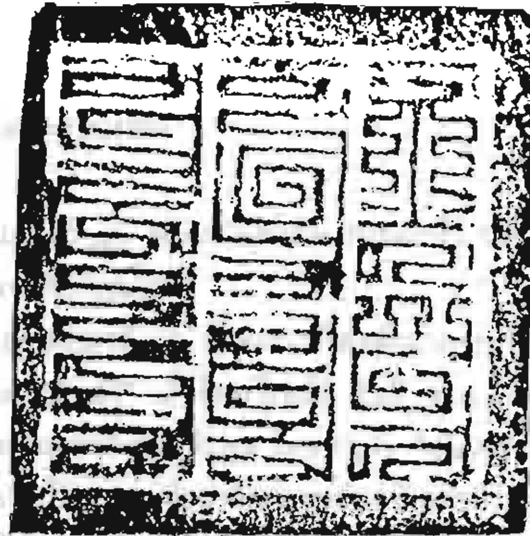
จุ้มของเจ้าฟ้าเชียงรุ่ง



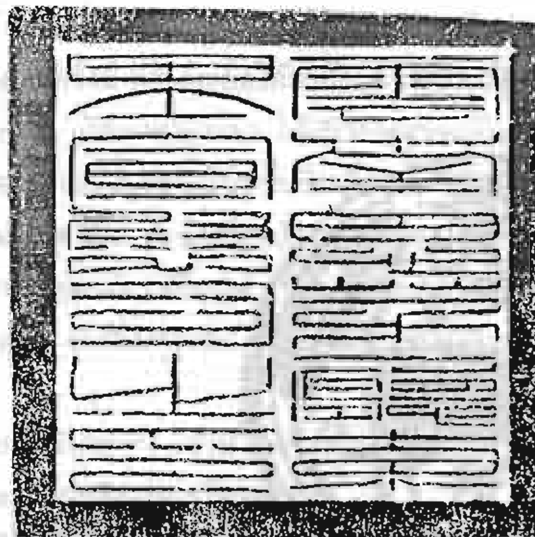




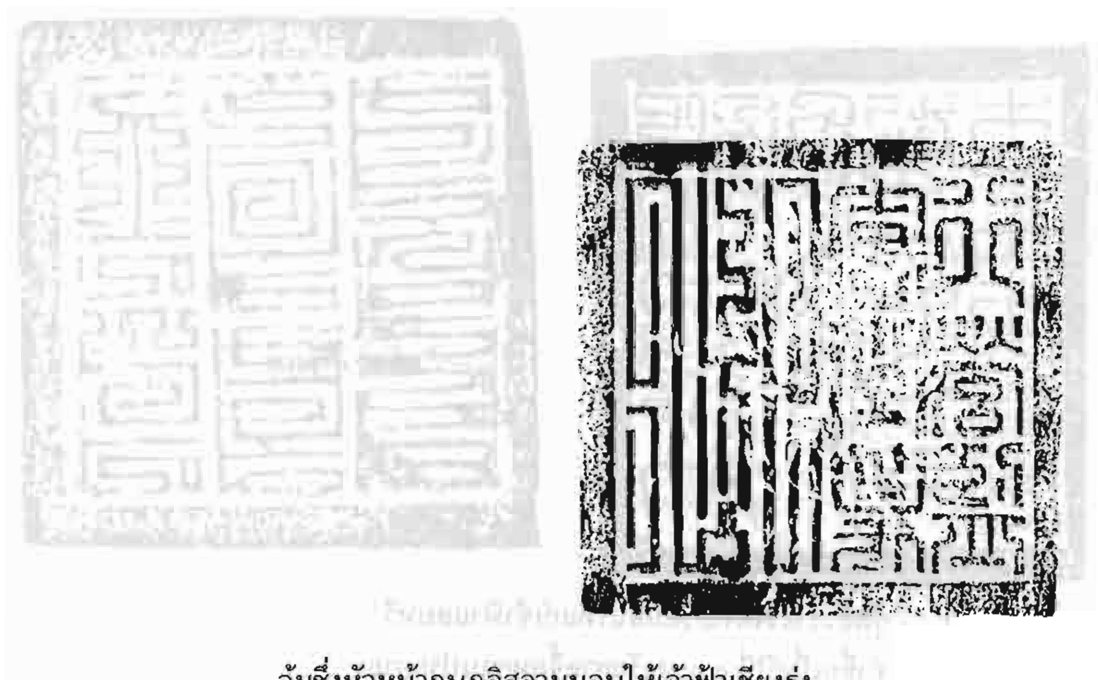
จุ้มของหอคำเชียงรุ่งด้านหน้าและด้านหลัง



จุ้มซึ่งราชวงศ์หยวนมอบให้แก่เจ้าฟ้าแสนหวี
ทำขึ้นเมื่อปีที่ ๓๐ของรัชกาลจื้อหยวนประมาณ
ค.ศ.๑๒๖๕



จุ้มซึ่งหัวหน้าทหารแห่งมณฑลยูนนานยุคเจียงไคเช็ค
มอบให้เจ้าฟ้าแสนหวีเชียงรุ่ง



จุ้มซึ่งหัวหน้ากบฏอิสลามมอบให้เจ้าฟ้าเชียงรุ่ง
เป็นอักษรภาษาจีนและอิสลาม



จุ้มของเหนือสนามเชียงรุ่ง

คำเปิดเรื่องของผู้เรียบเรียง

การเขียนเรียบเรียงหนังสือเชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนาได้สำเร็จบริบูรณ์แล้ว บัดนี้จะขอยกเอาเรื่องราวตอนที่ไม่ถูกต้องนั้นมากล่าวชี้แจงเสียก่อนดังนี้

๑/คณะกรรมการประวัติศาสตร์ ภาษาและวรรณคดี ๑๒ พันนาภายใต้สมัชชาการปรึกษาการเมือง ต้องการจะปรับปรุงหนังสือเรื่อง "๔๔ เช่นเจ้า" นั้นอีกครั้งหนึ่ง ในปี ค.ศ.๑๙๘๓ ประธานสมัชชาฯจึงได้นำความคิดนี้มาปรึกษาและตกลงเห็นพ้องกันแล โดยนำเอา "๔๔เช่นเจ้า" ฉบับภาษาไทลื้อ ซึ่งได้แต่งไว้เมื่อ ค.ศ.๑๙๖๓มาเป็นฐาน ต่อมาก็เสาะหาต้นฉบับเก่าที่ว่าด้วยเรื่องเชื้อเครือเจ้าแสนหวี เพื่อนำมาเทียบเคียงกัน คณะกรรมการได้ไปมาหาสู่ขึ้นลงสอบถามหาหลายเดือน จึงรวบรวมได้มา ๑๑ ฉบับ คือ ฉบับครูบาบ้านแก่ง เมืองลวง ฉบับที่พิพิธภัณฑสถานแห่งมณฑลยูนนานเก็บรักษาไว้ ฉบับที่สมัชชาฯรักษาไว้ ฉบับบ้านฟ้า เมืองรำ ฉบับร้อยด้างบ้านขม ฉบับเมืองแช่ ฉบับบ้านผาทั้ง เมืองขอน ฉบับอ้ายบุญคัดลอก ๒ ฉบับ ฉบับพญาหลวงวัง ฉบับเท่าชิ่นแซ้ง(เจ้ามหาขันธวงศ์)

ปี ค.ศ.๑๙๘๔ จึงให้กรรมการสมัชชาฯในคณะกรรมการประวัติศาสตร์ ภาษาและวรรณคดี เอาต้นฉบับทั้งหมดนี้มาเป็นฐาน แล้วชำระเรียบเรียงเป็นร่างต้นฉบับ "๔๔เช่นเจ้า" อีก การเรียบเรียงเป็นภาษาไทครั้งนี้ ที่สำคัญคือได้นำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาเพิ่มเติมอีก

ปี ค.ศ.๑๙๘๕ เดือนพฤษภาคม ได้ปริวรรตจากฉบับภาษาไทเป็นภาษาจีน นอกจากนี้ยังรวบรวมและคัดลอกเอาเอกสารของจีนที่บันทึกเกี่ยวกับเรื่องเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนาไว้ประมาณ ๑๕หมื่นตัวอักษรมาเพิ่มเติม ดังนั้นเรื่องเชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนาฉบับภาษาจีนนี้จึงเป็นการนำเอาฉบับภาษาไทมาเทียบเคียงแล้วเรียบเรียงออกมาใหม่

ปี ค.ศ.๑๙๘๖ เดือนมิถุนายน เขียนเป็นร่างต้นฉบับภาษาจีน แล้วปริวรรตเป็นตัวไทและปรับปรุงชำระอีก

๒. ว่าด้วยการวิเคราะห์ แล้วนำมาพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีหมายเหตุที่ต้องชี้แจง ดังนี้

๒.๑ การพิจารณาเรื่องศักราช

ปีที่พญาเจืองตั้งหอคำเชียงรุ่งและปีที่พญาเจืองตายนั้น จดไว้ต่างกัน ฉบับที่สมัชชาการปรึกษาการเมืองของแคว้นพิมพ์เมื่อ ค.ศ.๑๙๖๓ เขียนตามต้นฉบับที่แสนหวีรักษาไว้นั้น(บัดนี้ต้นฉบับหายไปแล้ว) จดไว้ว่า "พญาเจืองขึ้นเป็นเจ้าในปีจ.ศ.๕๒๒ (ค.ศ.๑๑๖๐) เมื่อเป็นเจ้าอายุได้ ๕๓ ปี ตายในปีจ.ศ.๕๔๒ (ค.ศ.๑๑๘๐)" เมื่อนำเอาฉบับเก่าและฉบับภาษาจีนที่ลีฟู่ยี้ ปริวรรตกับฉบับเจ้าเมืองขางรักษาไว้มาเทียบเคียงกัน แล้วพิจารณาดู ปรากฏว่ามีต้นฉบับ ๘ ฉบับไม่ได้จดศักราชไว้ ๕ ฉบับจดไว้แต่ศักราชไม่ตรงกัน บางฉบับจดสับสน บางฉบับเป็น ๕๐๒ หรืออาจจะเขียน ๕๒๒ แต่แล้วกลับเขียนเป็น ๕๐๒ ไป ทั้งนี้เพราะเลข ๐ เลข ๑ เลข ๒ และเลข ๕ นั้นหากไม่พิจารณาดี ๆอาจทำให้หลงได้

ในจำนวนต้นฉบับทั้ง ๑๒ ชุดนี้ จดปีที่พญาเจืองตายเป็นจ.ศ.๕๔๒(ค.ศ.๑๑๘๐)มี๖ ฉบับ จดว่าเป็นปีจ.ศ.๕๔๕ มี ๑ ฉบับ

ฉบับที่สมัชชาการปรึกษาการเมืองของแคว้นพิมพ์ออกมา จดว่าพญาเจืองตายปีจ.ศ.๕๔๒ เหมือนกับที่ต้นฉบับเก่าส่วนมากจดไว้ ส่วนที่ว่าด้วยเป็นเจ้ากี่ปีนั้น ต้นฉบับเก่าส่วนมากจดเป็น ๒๑ ปี ส่วนน้อยว่า ๑๒ ปี ๑๘ ปี ๔๐ ปี ข้าทั้งหลายจึงมาตรวจสอบกับปีที่ลูกชายพญาเจืองตนชื่อสามไค้เนือง ขึ้นเป็นเจ้าแลตายนั้น ก็รู้แน่ชัดถึงปีที่พญาเจืองตาย ในบรรดาต้นฉบับ ๑๓ ฉบับที่ได้รวบรวมไว้นั้น บันทึกว่าสามไค้เนืองเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในศักราชกวิ้นถ่ายแว้นแน้นมี ๓ ฉบับ แต่ผู้ข้าทั้งหลายได้มาตรวจสอบดูแล้ว เห็นว่าหลงไป คือเอาศักราชส่งช่าถ่ายแว้นแน้นมาเขียนเป็นกวิ้นถ่ายแว้นแน้น ซึ่งไม่ถูก ช่าถ่ายแว้นแน้นตรงกับจุลศักราช ๕๖๓ ตัว(ค.ศ.๑๒๐๑) เป็นเจ้าได้ ๒๑ ปี เอา ๕๖๓ ตัวมาลบ๒๑ ปี ก็จะได้ ๕๔๓ (ค.ศ.๑๑๘๑) เป็นอันว่าปีที่สามไค้เนืองเป็นเจ้าภายหลังปีที่พญาตนพ่อตาย เมื่อเอาทั้ง ๑๓ ฉบับมาเทียบเคียงและพิจารณาตรวจสอบ ก็ได้ข้อยุติชัดว่า พญาเจืองตายปี จ.ศ.๕๔๒ (ค.ศ.๑๑๘๐) สามไค้เนืองผู้ลูกเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในปี จ.ศ. ๕๔๓ (ค.ศ.๑๑๘๑) ผู้ข้าทั้งหลายคิดว่า ฉบับสมัชชาฯเรียบเรียงเมื่อปี ๑๙๖๓ นั้น ระบุปีที่พญาเจืองแลสามไค้เนืองเป็นเจ้าและปีที่ตายนั้น ถูกต้องแล้ว

อีกประการหนึ่ง ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑๐ ท้าวสิดาคำ(เท่าแซ่นท้า) ตาย ถึงรัชกาลที่ ๑๕ เสือล่วงฟ้า (ปกครองร่วมกับท้าว ๒ เมือง) ใน ๕ เช่นนี้ การอันสืบเป็นเจ้าและจำนวนปีที่เป็นเจ้าได้กี่ปีนั้น ฉบับที่สมัชชาฯแคว้นเรียบเรียง และฉบับอื่นๆที่จดไว้นั้น ก็ตกหล่นปนกันยุ่ง ตั้งแต่ท้าวสิดาคำ(เท่าแซ่นท้า)ตายเสียแล้ว ท้าวกุมมารถึงเสือล่วงฟ้าได้เป็นเจ้าแสนหวีนั้น ต้นฉบับเก่าจดว่าเป็น ๑๐ ปีปลาย ๔๕ วัน ผู้ข้าทั้งหลายก็มาตรวจสอบกับประวัติศาสตร์ราชวงศ์เหม็งซึ่งจดไว้ว่าท้าวสิดาคำ (เท่าแซ้นท้า) ตายปีจ.ศ.๗๗๕(ค.ศ.๑๔๑๓) ถึงยุงโล้? ๑๕ ปี ตรงกับค.ศ ๑๔๑๕ ฮ่องเต้หมิน ไท่แต่งตั้งเสือล่วงฟ้าเป็นเจ้าแสนหวีนั้น ช่วงเวลานี้ ต่างกัน ๕ ปี ไม่ใช่ ๑๐ ปีปลาย ๔๕ วัน เมื่อดูตามหนังสือที่คณะกรรมการประวัติศาสตร์ฯจดไว้นั้น ก็จะเห็นว่า การเป็นเจ้าในเวลา ๕ รัชกาลนั้นชัดแจ้ง คือ ท้าวกุมมารเป็นเจ้าได้เพียงหนึ่งปี ท้าวบากอง (ท้าวคำเทียดรักษาราชการ)เป็นเจ้าได้ปีปลาย ท้าวสองเมืองเป็นเจ้า(เสือล่วงฟ้ารักษาราชการ)ได้ไม่ถึงปี เมื่อเสือล่วงฟ้าขึ้นเป็นเจ้าแสนหวีและมีท้าวสองเมืองร่วมครองนั้น เป็นเวลา ๕ ปี เหตุใดในฉบับเก่าภาษาไทจึงได้ปนกันยุ่งอย่างนี้ เหตุเพราะหลงลืมไปนั่นเอง คือ เอาเวลาที่ท้าวสิดาคำตายได้ ๔ ปี ถึงท้าวสองเมืองเป็นเจ้านั้น เชื้อเครือเจ้าแสนหวีไม่สามัคคีกัน ชิงกันเป็นเจ้า จึงจดไว้ว่าแต่ละคนเป็นเจ้าได้ ๓ ปี ฉะนั้นท้าวสองเมืองเป็นเจ้านี้ไม่ใช่ ๓ เดือนปลาย ๑๕ วัน แต่ยังปกครองร่วมกับเสือล่วงฟ้าเป็นเจ้าไปอีก จนถึงที่ตั้งเป็นหอคำเท่าจิ้นอ่าน? นั้น

ดังนั้นในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ และรัชกาลที่ ๑๑ ถึง ๑๕ เรื่องของเวลาที่เป็นเจ้า เป็นเจ้าได้กี่ปีและตายไปในปีใดนั้น ผู้ข้าทั้งหลายได้นำเอาเรื่องราวที่จีนได้จดหมายเอาไว้มาเทียบเคียงกับฉบับเก่าภาษาไทและไล่เลียงตรวจสอบสิ้นเวลาหนึ่งปีเศษ ภายหลังเรื่องศักราชเชื้อเครือเจ้าแสนหวีเป็นเจ้าแลจุติไปนั้นจึงได้กระจ่างมา ผู้ข้าทั้งหลายคิดว่าการเรียบเรียงดังนี้ เป็นประวัติศาสตร์เชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนาที่ถูกต้องแล้ว

๒.๒ การพิจารณาเรื่องของเจ้าแสนหวี

ในบรรดาต้นฉบับเก่าที่ผู้ข้าทั้งหลายรวบรวมไว้นั้น ในการจดเรื่องราวของเจ้าแสนหวีนั้น หลายฉบับหมายว่า เจ้าสุชาวรรณราชบุตรเป็นเจ้ารัชกาลที่ ๓๕ นั้น ฉบับ(๔๔เช่นเจ้า) ซึ่งสมัชชาฯแคว้นจัดทำปี ๑๙๖๓ ยังมีตกหล่นอยู่บ้าง ในแต่ละเรื่องแต่ละตอนยังไม่กระจ่างชัดแจ้งดี ที่สำคัญคือแม้แต่ว่าเจ้าแสนหวี ๑๒พันนามีกี่รัชกาลก็ยังไม่ถูกต้อง ครั้งนี้ผู้ข้าทั้งหลายเอาฉบับหนังสือภาษาไทและภาษาจีน มาเทียบเคียงกัน แบ่งออกเป็นแต่ละรัชกาลจนจบ จึงรู้ว่ามีอยู่ ๓ สมัยที่ยังไม่ถูกต้อง เช่นในสมัยท้าวคำเทียด ในต้นฉบับเก่ากำหนดว่าเป็นสมัยที่ ๑๕ แท้จริงแล้ว ท้าวคำเทียดเป็นผู้สำเร็จราชการแทนท้าวบากอง ด้วยว่าท้าวบากองยังอายุน้อยอยู่ ยังไม่พร้อมคิดการบ้านเมือง จึงให้ท้าวคำเทียดผู้เป็นลุง(อา?) มาคิดแทน ท้าวคำเทียดยังมิได้อาบน้ำพุทธาภิเษก จึงยังไม่ควรนับว่าเป็นเจ้าแสนหวี อีกตอนหนึ่งคือ ท้าวมหาวัง ในฉบับเก่าหมายไว้ว่าเป็นเจ้าเช่นที่ ๓๘ นั้น เจ้าว้องชิ่นซ้าว(กษัตริย์ราชวงศ์เช็ง) ให้ท่านสำเร็จราชการแทนเจ้ามหาน้อยเท่านั้น ดังนั้นที่จดว่าเจ้ามหาวังเป็นเจ้าแสนหวีนั้น หากหลงไป เจ้าหม่อมแสง(เท่าชิ่นฟู) ซึ่งต้นฉบับเดิมจดไว้ว่าเป็นเจ้าเช่นที่ ๔๑ นั้นก็เหมือนกัน เจ้าหม่อมแสงนี้เป็นน้องชายเจ้าหม่อมส้อ (เท่าชิ่นอ่าน) มันใคร่เป็นเจ้า จึ่งรวมกำลังเป็นกบฎต่อพี่ชาย ภายหลังเอาชนะพี่ชายได้ จึงได้เป็นเจ้าแสนหวี มิหนำซ้ำพม่ายังมีโองการให้เป็นเจ้าอีก เท่ากับว่าเจ้าหม่อมส้อนี้เป็นเจ้าโดยเจ้าว้องชิ่นซ้าวมีโองการ แต่ยังมิได้มีการถอนนามศักดิ์ พวกไพร่เมืองชวนกันต่อสู้กับหม่อมแสงจนตายไปเสียแล้ว และได้ยกให้หม่อมคำลือผู้เป็นลูกชายเจ้าหม่อมส้อมาเป็นเจ้าแสนหวี จึ่งว่าเจ้าหม่อมแสงนี้ไม่ควรได้ถือว่าเป็นเจ้าแสนหวีอีกหนึ่งสมัย ด้วยเหตุดังนี้ ผู้ข้าทั้งหลายจึงคิดว่า เจ้าแสนหวี ๑๒ พันนา มีไว้เพียง ๔๑ สมัยเท่านั้น

๒.๓ ว่าด้วยชื่อบ้านเมืองเมื่อเก่าก่อน หากใช้วินิจฉัยดู เป็นต้นว่า ในฉบับเก่าจดไว้ว่า ลูกชายพญาเจืองคนที่ ๒ อ้ายกง(อ้ายพูง) มอบให้ไปกินเมืองแกว ว่าด้วยเมืองแกวแต่ก่อนเข้ากับหอคำเชียงรุ่งนั้น เดี๋ยวนี้อยู่ที่ใดแน่ เรื่องนี้คิดไม่เหมือนกัน บ้างว่า ประเทศแกว(เวียดนาม) ส่วนผู้ข้าทั้งหลายพิจารณาดังนี้ เวลาเมื่อพญาเจืองตั้งหอคำเชียงรุ่งนั้น เขตน้ำแดนดินไม่ถึงประเทศแกว จึ่งคิดว่า เมืองแกวอันอ้ายกงไปเสวยราชย์นั้น คือเชียงราย ซึ่งเป็นจังหวัดทางทิศเหนือของประเทศไทย เมืองเชียงรายนี้แต่ก่อนเข้ากับเมืองแกว เมืองแกวนี้อยู่ที่ประเทศพม่าและประเทศไทยต่อกันหั้น ฟากภายประเทศพม่าเรียกว่าเมืองแกว ยามนั้นเข้ากับหอคำเชียงรุ่ง ดังนี้แล

๓. ความคิดเรียบเรียงพับเชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนา

เพราะเหตุใดจึงมีการชำระเรียบเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ออกมา? เริ่มตั้งแต่ผู้ข้าทั้งหลายนับตามเหตุการณ์เมื่อปีค.ศ.๑๙๘๒ สมัชชาปรึกษาการเมืองแห่งประชาชนทั้งประเทศ พร้อมกันปรึกษาหารือเรื่องราวและชี้นำ ว่าเรื่องเดิมมีอย่างใด ก็ถือเป็นอย่างนั้น อย่าริไปตัดแต่งหรือเพิ่มเติม ให้เอาฉบับเก่าเป็นพื้น แล้วรวบรวมฉบับอื่นๆทั้งภาษาไทและภาษาจีนมาเทียบเคียงกันอย่างละเอียด ภายหลังพิจารณาว่าอันใดถูกควรเอาไว้ อันใดควรตัดก็ตัด แล้วจึ่งเรียบเรียงออกมาเป็นหนังสือฉบับนี้

เมื่อจะเรียบเรียงผู้ข้าทั้งหลายคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

๓.๑ เชื่อถือตามประวัติศาสตร์ ตั้งแต่จ.ศ.๙๒๒เป็นต้นมานั้น พม่าก็ตั้งเป็นประเทศมีกษัตริย์ปกครอง ฟ้าสุทโธธรรมราชา ขัดต่อเจ้าฟ้าว้อง ข่มเหง ๑๒ พันนา เจ้าแสนหวีองค์ที่ ๒๑ นั้น น้อมไหว้ต่อกษัตริย์พม่า ตั้งแต่นั้นมา ครั้นว่าเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนาองค์ใดจะขึ้นเป็นเจ้า นอกเสียจากต้องได้ไหว้สาถึงเจ้าฟ้าว้องแล้ว ยังต้องได้ไหว้สาถึงกษัตริย์พม่า ว่าด้วยเรื่องนี้ เมื่อผู้ข้าทั้งหลายเรียบเรียงนั้น ก็ยึดถือเอาตามประวัติศาสตร์ที่ ๑๒ พันนานี้มีมาแต่เก่าก่อน ว่าเป็นดินแดนของประเทศจงกว๋อ(จีน) อันแบ่งพรากจากกันไปไม่ได้ ดังนั้น ผู้ข้าทั้งหลายก็ได้เรียบเรียงตามข้อเท็จจริงคือ เชื่อถือเอาตามประวัติศาสตร์ที่บอกกล่าว เพื่อให้ผู้อื่นได้รู้รอดเห็นถึงความถูกต้องตามประวัติศาสตร์ ไม่ได้มีความคิดใคร่ให้ ๑๒ พันนาแบ่งพรากจากประเทศบ้านเกิดเมืองนอนไป เอาข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวน ราชวงศ์ซ้องและราชวงศ์เช็งที่ได้บันทึกไว้นั้น เติมในหนังสือเชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนา หากว่าให้ชัดแล้ว เจ้าแสนหวีซึ่งพม่าแต่งตั้งนั้น หากเป็นการสมมุติเอาเท่านั้น เรียบเรียงตามนี้จึงถือว่าเป็นข้อเท็จจริง แต๊ไดมานั้น ๑๒ พันนา หากเป็นของประเทศจีน อันจะแบ่งแยกไม่ได้

๓.๒ ขณะเรียบเรียงนั้น หากมีข้อมูลที่แตกต่างกันก็จะใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลจากประวัติศาสตร์ทั้งของไทและของจีนเทียบกันดู หากพบข้อผิดหรือที่หลงไป ก็ได้แก้ไขให้เชื้อเครือแสนหวีฉบับนี้ถูกต้องมากที่สุด

๓.๓ ยึดถือตามต้นฉบับเดิม หากไม่มีพยานหลักฐานแม้แต่ข้อหนึ่งก็ไม่เขียนเพิ่มเติมเอาเอง เหมือนรัชกาลที่ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๒ ๒๘ ใน๕ รัชกาลนี้ในต้นฉบับมิได้จดรายละเอียดไว้ ผู้ข้าทั้งหลายตรวจสอบดูในฉบับภาษาไท ภาษาจีน ก็ไม่มีรายละเอียดเช่นกัน จึงมิได้เพิ่มเติมอะไรอีก คงจดไว้เท่าที่มีในต้นฉบับเดิมเท่านั้น

๓.๔ ตั้งแต่ค.ศ.๑๘๐๐ เป็นต้นมา หนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์เช็ง จดบันทึกเรื่องแสนหวี ๑๒ พันนาตกหล่นไปมากอยู่ แม้ฉบับภาษาไทก็มีอยู่ไม่น้อยที่ยังตกหล่น สับสนอยู่บ้าง เอาตามต้นฉบับภาษาจีนและภาษาไทมาวิเคราะห์และเทียบเคียงกัน ตั้งแต่รัชกาลที่ ๓๖ - ๔๑ นั้น หากแต่งไว้ละเอียดถี่ถ้วน โดยเฉพาะในรัชกาลที่ ๓๙ ๔๐ ๔๑ คณะกรรมการสมัชชาฯ ซึ่งเวลานั้นเคยได้ทำงานอยู่ในหอสนามยังมีชีวิตอยู่ ท่านเหล่านั้นได้เขียน เล่าความจริงใน ๓ รัชกาลนั้นเพิ่มเติมออกมาอีกไม่น้อย ผู้ข้าทั้งหลายจึงได้เอามาเขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้

กล่าวโดยรวมคือ ในการเรียบเรียงหนังสือเชื้อเครือเจ้าแสนหวี ๑๒ พันนานี้ เรื่องลำบากคือการเสาะหารวบรวมต้นฉบับเก่า แล้วยังต้องดูหนังสือที่ราชวงศ์หยวน เหม็ง และเช็ง จดไว้ อีกทั้งยังนำเอาจารึกเชียงของ(ท่าโชงเหนือ) จารึกอักษรไทซึ่งขุดได้ที่ ธาตุศรีจอมเมือง มาเป็นหลักฐานอีก ด้วยเหตุว่าผู้ข้าทั้งหลายมีความรู้น้อย ความเห็นไม่กว้าง ที่ตกหล่นขาดเหลือก็เหมือนจะมีอีกมาก หวังว่าผู้อ่านทั้งหลายจะชี้ออกบอกปัน ซึ่งผู้ข้าทั้งหลายก็ขอขอบคุณ

คณะกรรมการประวัติศาสตร์ฯภายใต้ที่ปรึกษาการเมืองใน๑๒ พันนา

จุลศักราช ๑๓๕๑ (ค.ศ. ๑๙๘๙)

ช่วงครองราชย์ของกษัตริย์ ๑๒ พันนา

ลำดับที่	พระนามกษัตริย์	ช่วงเวลาครองราชย์
๑	พญาเจิอง	ค.ศ.๑๑๖๐-๑๑๘๐
๒	สามได้เนือง	ค.ศ.๑๑๘๑-๑๒๐๑
๓	อ้ายพูง	ค.ศ.๑๒๐๑-๑๒๒๔
๔	ท้าวรุ่งแก่นชาย	ค.ศ.๑๒๒๕-๑๒๔๖
๕	ท้าวแรงหลวง	ค.ศ.๑๒๔๖-๑๒๗๑
๖	ท้าวพูวาก	ค.ศ.๑๒๗๒-๑๒๘๕
๗	ยี่เพียงลากชาย	ค.ศ.๑๒๘๕-๑๒๘๖
๘	เจ้าไอ่	ค.ศ.๑๒๘๖-๑๓๔๕
๙	เจ้าคานเมือง	ค.ศ.๑๓๔๖-๑๓๙๐
๑๐	ท้าวสิดาคำ	ค.ศ.๑๓๙๑-๑๔๑๓
๑๑	ท้าวกุมมาร	ค.ศ.๑๔๑๓-๑๔๑๔
๑๒	ท้าวกือเมือง	ค.ศ.๑๔๑๔-๑๔๑๕
๑๓	ท้าวบากอง	ค.ศ.๑๔๑๕-๑๔๑๖
๑๔	ท้าวสองเมือง	ค.ศ.๑๔๑๖-๑๔๓๔
๑๕	เสือล่วงฟ้า	ค.ศ.๑๔๑๗-๑๔๓๑
๑๖	ท้าวปราแสง	ค.ศ.๑๔๓๒-๑๔๕๗
๑๗	ท้าวสามพ่อลือไท	ค.ศ.๑๔๕๘-๑๔๙๐
๑๘	สามได้เนือง	ค.ศ.๑๔๙๐-๑๕๐๔
๑๙	เจ้าคานเมือง	ค.ศ.๑๕๐๔-๑๕๓๘
๒๐	เจ้าศรีสมภาร	ค.ศ.๑๕๓๘-๑๕๖๑
๒๑	เจ้าอุ่นเมือง	ค.ศ.๑๕๖๑-๑๕๗๘
๒๒	เจ้าศรีสุนันทา	ค.ศ.๑๕๗๘-๑๕๗๙
๒๓	เจ้าอิ่นเมือง	ค.ศ.๑๕๗๙-๑๕๘๓
๒๔	เจ้าหน่อเมือง	ค.ศ.๑๕๘๓-๑๖๒๘
๒๕	เจ้าศรีสุธรรมา	ค.ศ.๑๖๒๘-๑๖๔๔
๒๖	เจ้าหม่อมคำลือ	ค.ศ.๑๖๔๕-๑๖๕๘
๒๗	เจ้าหม่อมท้าว	ค.ศ.๑๖๕๘-๑๖๖๖
๒๘	เจ้าหน่อเมือง	ค.ศ.๑๖๖๕-๑๖๗๒
๒๙	เจ้าเมืองท้าว	ค.ศ.๑๖๗๒-๑๖๘๖
๓๐	เจ้าแพงเมือง	ค.ศ.๑๖๘๖-๑๗๒๖
๓๑	เท่าชิ่นเพา	ค.ศ.๑๗๒๖-๑๗๒๙

ลำดับที่	พระนามกษัตริย์	ช่วงเวลาครองราชย์
๓๒	เท่าเส่าวิ้น	ค.ศ.๑๗๒๙-๑๗๖๗
๓๓	เท่าวุ้ยภิ้น	ค.ศ.๑๗๗๒-๑๗๗๗
๓๔	เท่าเจ้าสุวรรณ(เจ้าหม่อมสุวรรณ)	ค.ศ.๑๗๗๗-๑๗๙๗
๓๕	เจ้าหม่อมมหาวงศ์	ค.ศ.๑๗๙๗-๑๘๐๒
๓๖	เจ้ามหาน้อย(เท่าซุ้นวู)	ค.ศ.๑๘๐๓-๑๘๓๔
๓๗	เจ้าหม่อมสุชาวรรณราชบุตร(เท่าจิ่นชุ่ง)	ค.ศ.๑๘๓๔-๑๘๖๔
๓๘	เจ้าหม่อมส้อ(เท่าชิ่นอ่าน)	ค.ศ.๑๘๖๔-๑๘๗๖
๓๙	เจ้าหม่อมคำลือ(เท่าเชิ้นเอิ่น)	ค.ศ.๑๘๗๘-๑๙๒๕
๔๐	เจ้าหม่อมสุวรรณปราคราง(เท่าตุ๋งแล้ง)	ค.ศ.๑๙๒๕-๑๙๔๓
๔๑	เจ้าหม่อมคำลือ(เท่าสื่อชิ่น)	ค.ศ.๑๙๔๔-๑๙๕๐

เชื้อเครือแสนหวี ๑๒ พันนา ภาคแปลเป็นภาษาไทย

เชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา

จะขอเล่าเรื่องราวเชื้อเครือเจ้าแสนหวี 12 พันนา นับตั้งแต่สมัย พญาเจือง เป็นต้นไป ดังนี้

๑. พญาเจือง

แต่ก่อนมีหัวหน้าชาวลัวะผู้หนึ่งชื่อ "อ้ายล้าน" มาตั้งหมู่บ้านอยู่ในเมืองลื้อ และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านอ้ายล้าน" ต่อมาพญาเจืองรบชนะได้บ้านเมืองทุกแห่งแล้วมาตั้งหอคำอยู่ที่หมู่บ้านนี้ จึงเรียกสถานที่นี้ว่า "เชียงล้าน"

จุลศักราช 522 (ค.ศ.1160) เปลี่ยนจาก "เชียงล้าน" มาเป็นเจ้าหอคำ ซึ่งขณะนั้นพญาเจืองอายุได้ 32 ปี เป็นเจ้าอยู่ 21 ปี อายุได้ 53 ปีก็จุติ ในจุลศักราช 542 (ค.ศ. 1180)

เมื่อจะทำพิธีอภิเษกพญาเจืองขึ้นเป็นเจ้านั้น ได้สร้างปราสาทหลังหนึ่ง สูง 15 วา ทำอ่างทองคำลูกหนึ่งใหญ่ กว้างสูง 3 ศอก ประดับด้วย แก้ว 7 ประการ เศวตฉัตร 77 คัน[1] มีนางสนมกำนัล 12,000 คน และมีนางรมมณี เป็นมหาราชเทวี อนึ่งพ่อของพญาเจืองได้มอบเครื่องยศ 5 ประการ ให้แก่ พญาเจืองด้วย

เจ้าเมืองต่าง ๆ ที่ส่งราชทูตมาร่วมพิธีได้แก่ เจ้าว้องค่าวชุ่งคว่างตี่ ซึ่งไทเรียกว่าเจ้าร่มฟ้าโพธิญาณ[2] เจ้าเมืองแกว ส่งราชทูตชื่อนรภิรัมมา พญามุ่งเมืองแห่ง เชียงรุ่ง พระโพธิราชรถ แห่งล้านช้าง พญาระแวก แห่งเมืองเขิน ราชทูตเหล่านี้มีล่ามชาวจีน ซึ่งพูดภาษาเวียดนาม อินเดีย และฮ่อผาสีได้

ในดินแดนลุ่มแม่น้ำเขิน คือเมืองเชียงตุงขณะนั้นมีคน 8 ล้าน 4 แสน 4 หมื่นคนประกอบด้วยหัวหมื่น 300 คน 44 หมื่น ? มีช้าง 9,000 เชือก ม้า 73,000 ตัว

พญาเจืองมีลูกชาย 4 คน และได้รับแต่งตั้งให้กินเมืองต่าง ๆ ดังนี้

ลาวเยือเรือง[3]	ไปกินเมืองล้านนา
อ้ายกง[4]	ไปกินเมืองเชียงราย
ยี่คำเรือง	ไปกินเมืองเวียงจันทน์
สามไค้เนือง	ไว้กินเมืองต่อจากพญาเจือง

---

[1] อาจเป็น เศวตฉัตร 7 ชั้น

[2] บางฉบับเรียกว่า เจ้าล่มฟ้า หรือ ลุ่มฟ้า โพธิญาณ

[3] ลาวเยือเรืองไม่น่าจะเป็นลูกคนแรก อ้ายกง น่าจะเป็นลูกชายคนแรกมากกว่าโดยสังเกตจากคำว่า อ้าย ซึ่งเป็นคำเรียกลูกชายลำดับที่ 1

[4] บางฉบับว่า อ้ายพง เนื่องจาก พ. และ ก. เขียนคล้ายกัน

(<u>หมายเหตุของผู้เรียบเรียง</u> ตามฉบับเก่าฉบับหนึ่งเขียนไว้ว่า พญาเจืองเป็น เจ้าปี จ.ศ. 522 (ค.ศ.1160) เมื่อเป็นเจ้าอายุได้ 32 ปี เป็นเจ้าได้ 21 ปี อายุได้ 52 ปีจุติในปี จ.ศ.542 ผู้เรียบเรียงได้นำเอาต้นฉบับทั้ง 13 สำนวนมาเทียบเคียงดู ต้นฉบับส่วนมากไม่ได้บอกปีที่พญาเจืองขึ้นเป็นเจ้า ส่วนน้อยจดไว้แต่ไม่ตรงกัน บ้างว่าปี จ.ศ.542 เป็นปีที่พญาเจืองจุติ บ้างว่า ปี จ.ศ.542 เป็นปีที่ลูกพญาเจืองขึ้นครองเมือง บางสำนวนว่าปีที่ลูกพญาเจืองขึ้นครองเมืองนั้นตรงกับ ค.ศ. 1201 ซึ่งที่ถูกแล้ว ค.ศ. 1201 นั้น เป็นปีที่ลูกชายพญาเจืองตาย ซึ่งตรงกับ จ.ศ. 563 ลูกชายพญาเจือง ครองเมือง 21 ปี ดังนั้น ปีที่ขึ้นครองต้องเป็นปี จ.ศ. 543[1] ซึ่งหลังจากพญาเจืองจุติแล้วปีหนึ่ง ดังนั้น พญาเจืองจุติ จ.ศ. 542 ลูกชายแทนศักดิ์พ่อ ปี จ.ศ. 543 จึงจะถูก)

๒. สามไค้เนือง

สามไค้เนือง ขึ้นเป็นเจ้า แทนพญาเจืองผู้พ่อในปี จุลศักราช 543 (ค.ศ. 1181) เป็นเจ้าได้ 21 ปี อายุได้ 46 ปี ก็จุติ ปีจุลศักราช 563 (ค.ศ. 1201)

เมื่อสามไค้เนือง อภิเษกนั้น เจ้าร่มฟ้าโพธิญาณเมืองว้องส่งราชทูตมาร่วมพิธีถึงเมืองลื้อมอบ "จุ้มทองคำหัวเสือ" ให้สามไค้เนืองไว้เป็นสิทธิ์ขาดอาชญา ระหว่างที่สามไค้เนืองเป็นเจ้านั้นได้ตกแต่งส่วยถวายเจ้าว้อง เป็นประจำคือ 5 ปีส่งส่วยน้อยครั้งหนึ่ง 9 ปีส่งส่วยหลวงครั้งหนึ่ง

สามไค้เนือง มีลูกชาย 2 คน คนพี่ชื่อ อ้ายพูง คนน้องชื่อ ยี่เพียง

๓. อ้ายพูง

อ้ายพูงเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในปี จุลศักราช 563 (ค.ศ. 1201) ขณะอายุได้ 27 ปี เป็นเจ้า 24 ปี อายุได้ 51 ปี ก็จุติ ในปีจุลศักราช 586 (ค.ศ. 1224)

อ้ายพูง มีลูกชาย 1 คน ชื่อ ท้าวรุ่งแก่นชาย ผู้หญิง 1 คน ชื่อ นางอั้วมิ่งไข่ฟ้า น้องชายอ้ายพูง (ยีเพียง) ไปเป็นเจ้าเมืองหุน เมืองงาย เมืองแช่ ยีเพียงไม่พอใจทีพีชายได้ครองเมืองแทนพ่อจึงก่อกบฏยกเอารี้พลมาสู้ แต่กำลังน้อยกว่าพี่ชาย จึงถูกฆ่าเสีย กลายเป็นผีเฝ้าเมือง ตั้งแต่นั้นมาก็ได้ทำพิธีเลี้ยงผีเมืองนี้ทุกปี

(<u>หมายเหตุ.</u> ต้นฉบับเก่าจดไว้ว่า "อ้ายพูงเป็นเจ้าได้ 5 ปี" บางฉบับว่า "เป็นเจ้าได้ 23 ปี 24 ปี" ได้ตรวจสอบดูแล้วเห็นว่า ต้นฉบับเก่าจดไว้ผิด คือ อ้ายพูง จุติ จ.ศ.568 นั้นที่ถูกต้องเป็น จ.ศ. 586 ดังนั้น ทีถูกต้องคือ อ้ายพูง เป็นเจ้าได้ 24 ปีไม่ใช่ 5 ปี)

---

[1] น่าจะเป็น พ.ศ. 542 – บ.ก.

๔. ท้าวรุ่งแก่นชาย

ท้าวรุ่งแก่นชายเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อ ในปีจุลศักราช 587 (ค.ศ.1225) ขณะอายุได้ 14 ปี เป็นเจ้าได้ 22 ปี อายุได้ 35 ปี จุติในปีจุลศักราช 608 (ค.ศ.1246)

ท้าวรุ่งแก่นชายมีน้องสาวชื่อนางอั้วมิ่งไข่ฟ้า[1] ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นนางอกแอ่น เจ้าเมืองเชียงราย มาสู่ขอไปเป็น ราชเทวี เมื่อจะไปเมืองเชียงรายได้เปลี่ยนชื่อเป็น "นางคำกาย"

นางคำกายไปอยู่เมืองเชียงรายได้ไม่นานนัก คืนหนึ่งนางฝันเห็นดาวประกายดวงหนึ่งลอยมาจากฟ้าทิศใต้มาเข้าท้องของนาง ครั้นตื่นแล้วจึงเล่าความฝันแก่พญาเชียงราย พญาก็เรียกหมอโหราจารย์มาทำนายฝันได้ความว่า นางจักประสูติลูกชายตนประเสริฐ อาจปราบชนะท้าวพญาแห่งทิศใต้ทั้งหมด ต่อมานางทรงครรภ์ได้ 10 เดือน ประสูติลูกชายในปีจุลศักราช 590 (ค.ศ.1223) ครั้นอายุครบเดือน ท้าวรุ่งแก่นชาย ผู้พี่นางคำกาย นางราชเทวี มาทำขวัญเดือนให้แก่หลานชายถึงเมืองเชียงราย และตั้งชื่อหลานว่า มังคละนารายณ์ ซึ่งต่อมาได้ชื่อว่า ท้าวมังราย เมื่อเสร็จพิธีทำขวัญเดือนแล้วท้าวรุ่งแก่นชายก็เดินทางกลับเมืองลื้อ

ท้าวรุ่งแก่นชายมีใจคะนึงหาหลานชายน้อยอยู่เสมอ ได้แต่งคนไปเยี่ยมหลานชายอยู่ไม่ขาด ครั้งหนึ่งคนใช้กลับมาบอกว่าหลานชายชอบเล่นลูกข่าง ท้าวรุ่งแก่นชายก็สั่งให้เอาทองคำหล่อเป็นลูกข่างส่งไป ให้หลาน ต่อมาคนใช้บอกว่าหลานชายชอบเป่าปี่ ท่านก็ให้ช่างปี่ทำปี่ทองคำส่งไปให้หลาน

ท้าวรุ่งแก่นชายยกเมืองพยากและเมืองหลวงพูคาให้แก่น้องสาวและน้องเขย

ท้าวรุ่งแก่นชายมีลูกชายคนหนึ่งชื่อว่า ท้าวแรงหลวง

๕. ท้าวแรงหลวง

ท้าวแรงหลวงเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในปี จุลศักราช 608 (ค.ศ.1246) ขณะอายุได้ 17 ปี เป็นเจ้า 26 ปี อายุได้ 43 ปี จุติ ในปีจุลศักราช 633 (ค.ศ.1271)

เมื่อท้าวแรงหลวงเป็นเจ้านั้น ตรงกับรัชสมัยของ สุ่งซ้าวลีซุ่งคว้างตี่ของจีน เมื่อใดที่ท้าวแรงหลวงมีหนังสือไปกราบไหว้เจ้าว้องครั้งใด ก็ลงชื่อตนเองว่า ท้าวแรงหลวง เจ้าว้องจึงเปลี่ยนจาก "ท้าว" เป็น "เท่า" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ท้าวแรงหลวงมีลูกชาย 2 คน คนพี่ชื่อท้าวพูวาก คนน้องชื่อยี่เพียงลากชาย

---

[1] ฉบับเตาหย่วนหมิงและพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า นางเป็นลูกสาวของท้าวรุ่งแก่นชาย

๖. ท้าวพูวาก

ท้าวพูวากขึ้นเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในปี จุลศักราช 634 (ค.ศ. 1272) ขณะมีอายุ 22 ปี เป็นเจ้าอยู่ 14 ปี อายุได้ 36 ปี จุติในปี จุลศักราช 647 (ค.ศ. 1285)

เมื่อชั่วท้าวพูวากเป็นเจ้าแล้วเจ้าเมืองมาวหลวง (ปัจจุบันอยู่ในเขตใต้คง) ยกรี้พลเข้ามารบฟันเมืองลื้อ เจ้าเมืองลื้อนำกองทหารต่อสู้จนทัพเมืองมาวหลวงยกกลับไป

เจ้าเมืองฟองชื่อฟ้าคำกอง ไม่มีลูกชายสืบสมบัติจึงมาขอเอาน้องชายท้าวพูวาก (ยีเพียงลากซาย) ไปเป็นลูกบุญธรรม ยีเพียงลากซายจึงพาเมียและลูกผู้ชื่อเจ้าไอ่ไปด้วย ครั้นไปอยู่เมืองฟองก็มีเมียเมืองฟองอีกและมีลูกชายด้วยกันหนึ่งคน เมื่อเจ้าฟ้าคำกองจุติแล้ว ยี่เพียงลากซายก็ขึ้นครองเมืองแทน

ส่วนท้าวพูวากเมืองลื้อ จุติไปแล้วไม่มีใครมาสืบเมืองแทน ขุนนางทั้งหลายปรึกษากันแล้วไปเชิญเอายี่เพียงลากซาย ผู้เป็นเจ้าเมืองฟองกลับมาเป็นเจ้าแทนพี่ชายตน

ยี่เพียงลากซายจึงพาเมียและเจ้าไอ่ลูกชายตนที่พาไปจากเมืองลื้อกลับมาครองเมือง

๗. ยี่เพียงลากซาย

ยีเพียงลากซายเป็นเจ้าครองเมืองแทนพีชายในปีจุลศักราช 647 (ค.ศ.1285) ขณะอายุได้ 34 ปี เป็นเจ้าได้ 2 ปี (ความจริงเป็นเจ้าอยู่ 6 เดือน) อายุได้35ปีก็จุติในปีจุลศักราช 648 (ค.ศ.1286)

ยี่เพียงลากซายมีลูกชาย 2 คน คนพี่ชื่อ เจ้าไอ่ คนน้องเป็นเจ้าอยู่เมืองฟอง

๘. เจ้าไอ่

เจ้าไอ่เป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในปี จุลศักราช 648 (ค.ศ.1286) ขณะอายุได้ 16 ปี เป็นเจ้าได้ 60 ปี อายุได้ 76 ปี จุติในปีจุลศักราช 707 (ค.ศ. 1345)

จุลศักราช 654 (ค.ศ.1292) แย้นซ้าว[1] มาตั้ง "สำนักบริหารรวมแห่งทหารและประชาชนแห่งเชียงรุ่ง" (เซอลี หลู่ ซืนมีน ซุงควานฟู) เมืองลือ ใน จุลศักราช 658 (ค.ศ. 1296) กลับคืนเปลียนเป็น "ศูนย์กลาง ทหารและประชาชนแห่งเชียงรุ่ง" (เซอลี ชินมีนซุงควานฟู)

เมื่อชั่วเจ้าไอ่ครองเมืองนั้น มีการศึกมิได้ขาด พญาติโลกล้านนา ยกกำลังมาทำสงครามหลายครั้ง การสืบสัญชัยไมตรีกับเจ้าว้องแย้นซ้าว ก็ขาดหายไปเป็นช่วงๆ

---

[1] แย้นซ้าว กษัตริย์ราชวงศ์หยวน

จุลศักราช 659 (ค.ศ. 1297) เมื่อพญาติโลกล้านนายกทัพมานั้น เจ้าว้องแย้นซ้าวก็ส่งกองกำลังมาสู้รบกับทหารพญาติโลกล้านนาหลายหน แต่ด้วยระยะทางไกลกันดาร จึงไม่อาจเอาชนะพญาติโลกล้านนาได้ ภายหลังจึงใช้วิธีเจรจาสงบศึก สงครามกับล้านนาจึงร้างราไป

จุลศักราช 674 (ค.ศ. 1312) เจ้าไอ่ และ พญาติโลกล้านนาจึงตกแต่งคนและช้างม้า สิ่งของไปคารวะเจ้าแย้นซ้าว

จุลศักราช 687 (ค.ศ.1325) เจ้าแย้นซ้าวเปลี่ยนจาก "สำนักบริหารรวมแห่งทหารและประชาชนแห่งเชียงรุ่ง" (เซ่อลี หลู่ ซินมีนซุงควานฟู) เป็น "ศูนย์กลางแห่งทหารและประชาชนแห่งเชียงรุ่ง" (เซ่อลี ซินมีน ซุงควานฟู) แต่แต่งตั้งให้เจ้าไอ่เป็นประมุข (เจ้าซุงควาน) มอบ "จุ้มทองคำหัวเสือ" ให้แก่เจ้าไอ่ไว้เป็น สิทธิ์ขาดอาชญา

เจ้าไอ่ มีสัญชัยไมตรี ต่อเจ้าแย้นซ้าวของจีนอย่างลึกซึ้งถึงกับส่งหลานชายชื่ออ้ายยวงนำส่วยไปถวายเจ้าว้อง เจ้าว้องก็มอบเบี้ยเงิน......?......เหล่านั้นให้เจ้าไอ่เป็นการตอบแทน ส่วนท้าวขุนทั้ง 75 คนที่นำส่วยไปนั้นก็ได้รับของฝากทุกคน

เจ้าไอ่มีลูกชายหนึ่งคนชื่อเจ้าคานเมือง

(หมายเหตุ ต้นฉบับเก่าจดไว้ว่า "เจ้าไอ่เป็นเจ้า จ.ศ. 633 ครองเมืองอยู่ 41 ปี จุติในปี จ.ศ. 672" ซึ่งผู้จดสับสน ตามเอกสารจีนสมัยราชวงศ์หยวน จดว่า "เมื่อ จ.ศ. 703[1] (ค.ศ. 1341) นั้น เจ้าไอ่ยังเยาว์อยู่ ที่ถูกควรเป็น "เจ้าไอ่เป็นเจ้าปี จ.ศ. 648 (ค.ศ. 1286) เป็นเจ้าได้ 60 ปี อายุได้ 76 ปี จุติในปี จ.ศ.707 หรือ ค.ศ. 1345)

๙. เจ้าคานเมือง

เจ้าคานเมืองเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในปี จุลศักราช 708 (ค.ศ. 1346) ขณะอายุ 23 ปี ครองเมืองอยู่ 45 ปี อายุได้ 68 ปี จุติใน จุลศักราช 752 (ค.ศ. 1390)

เมื่อชั่วเจ้าคานเมือง เป็นเวลาที่กำลังของเจ้าว้องแย้นซ้าวอ่อนลง เจ้าว้องมิ้นซ้าว[2] มีอำนาจขึ้นมาเนื่องจากเจ้าคานเมืองขัดต่อกองกำลังมิ้นซ้าวจึงย้ายหอและศูนย์กลางบริหารไปอยู่เวียงเชียงตื้อ กองกำลังของเจ้าว้องแย้นซ้าวมาถึงเมืองรบฟันกัน หลายครั้ง เจ้าคานเมืองแพ้หนีไปหลบซ่อนอยู่เวียงผาแดงเมือง-แช่ ต่อมาก็ไปอยู่ที่แห่งหนึ่งใกล้กับลำน้ำ เวลานั้น ทหารจีนของมิ้นซ้าวมาตั้งทัพ อยู่เมืองแช่เต็มไปหมดทุกหนทุกแห่ง ทหารจีนค้นหาเจ้าคานเมือง พวกไพร่ไทจึงหลอกเขาว่า เจ้าคานเมืองหนีไปเมืองลาว ยามนั้นจีนจึงว่า "หากเจ้าคานเมืองหนีไปเมืองลาวจริง ทางเมืองลื้อก็ไม่มีเจ้า เดี๋ยวนี้กำลัง ของแย้น

---

[1] น่าจะเป็น จ.ศ. 633 (ค.ศ. 1271) – บ.ก.

[2] กษัตริย์ราชวงศ์หมิง

ชาวตกถอยลง และมิ้นซ้าวมีอำนาจขึ้นมาเป็นเจ้าร่มฟ้าแทน ถ้าเจ้าคานเมืองขัดขืนต่อเจ้าร่มฟ้า ก็ไม่เป็นการดี หากไม่ขัดขืน เราก็จะยกกำลังกลับเมืองจีน”

เมื่อเจ้าคานเมืองได้รู้ดังนั้นก็ออกมาอ่อนน้อมต่อจีน ยามนั้น จึงหาแท่งหินยาวหนึ่งวาปลายมา 3 แท่ง ฝังเป็นสักขีพยาน 3 แห่ง แท่งหนึ่งฝัง ไว้ที่กิ่วคูเวียงเมืองแช่ แท่งหนึ่งฝังไว้ริมหัวแม่น้ำห้าน้อย ทางทิศตะวันออก อีกแท่งหนึ่งฝังไว้เชียงคำ เจ้าคานเมืองฝังแท่งหินตั้งสัจจสาบานต่อจีนแล้ว จีนจึงถอยออกจากเมือง เจ้าคานจึงกลับมาเวียงเชียงตื้อ

ยามนั้นมีหญิงสาวชาวลัวะคนหนึ่ง มาที่ตลาดเชียงล้าน นางมีหอย 3 ยอดอยู่ตัวหนึ่ง เมื่อเจ้าคานเมืองได้เห็นสาวลัวะ ก็มีใจปรารถนาจึงไปขอมาเป็นนางเทวีอยู่ร่วมกันมานาน ยังไม่มีลูก นางจึงมาไหว้สาเจ้าคานเมืองว่า “ข้าแต่มหาราชเป็นเจ้า ตามประเพณีของข้าเจ้าชาวดอย ครั้นอยากได้ลูกต้องทำอู่ประดับทองคำไปไหว้วอนแสวงหาขวัญลูก ย่อมจะได้เป็นแม่นมั่น” เจ้าคานเมืองอนุญาตให้ทำตามนางบอก ต่อมานางให้กำเนิดลูกชายคนหนึ่ง ตั้งชื่อให้ว่า ท้าวสิดาคำ

วันหนึ่งนางเทวี นั่งผิงแดดที่นอกชาน เอาหอย 3 ยอดออกมาดูแต่บังเอิญพลัดหลุดจากมือ ตกลงไปแม่หมูตัวหนึ่งมาขบหอยตัวนั้นแตกไป นางเทวีกลับกลายเป็นหญิงชรา นับแต่นั้นมาเจ้าคานเมือง ก็มีใจเบื่อหน่ายนางเทวีชาวลัวะ จึงให้คนพานางและลูกกลับไปอยู่กับพ่อที่หมู่บ้านชาวดอย (บ้านม่อน) ตามเดิม หมู่บ้านนี้ไม่ต้องส่งส่วยหรือมาเป็นแรงงานให้เจ้าฟ้า ปล่อยให้เขาทำไร่ เลี้ยงดูท้าวสิดาคำที่นั้น

ครั้นท้าวสิดาคำอายุได้ 7 ปี เจ้าคานเมืองผู้เป็นพ่อจึงมารับไปอยู่ในหอคำ

จุลศักราช 744 (ค.ศ. 1382) เจ้ามิ้นซ้าวเปลี่ยนชื่อ “เซ่อลีซิน มิ้นซุงควานฟู” เป็น “เซ่อลีซิน มิ้นฟู” แต่งตั้งเจ้าคานเมืองเป็นประมุข (ซือฝู)

จุลศักราช 745 (ค.ศ. 1383) เจ้าคานเมืองแต่งให้หลานชายนำช้างและสิ่งของไปถวายเจ้าฟ้าว้อง เจ้าฟ้าว้องก็มอบเสื้อกางเกง และเงินรางวัล ให้แก่ราชทูตทุกคน ทั้งยังจัดผ้าแพร ผ้าฝ้าย 9 ม้วน เสื้อกางเกง 50 สำรับ เป็นของฝากให้แก่เจ้าคานเมืองอีกด้วย

จุลศักราช 746 (ค.ศ. 1384) เจ้าคานเมืองแต่งให้ลูกชายผู้ชื่อเปลวไฟฟ้า (เท่าซือฟู) นำสิ่งของไปถวายเจ้าฟ้าว้อง พระองค์ก็มอบผ้าแพรพรรณ เงินลาง และมงกุฎทองคำให้แก่เจ้าคานเมือง ในเดือน 8 ปีเดียวกันนี้ มิ้นซ้าวจึงเปลี่ยนชื่อ “เซ่อลีซินมิ้นฟู” เป็น “เซ่อลีซินมิ้นแสนหวีซือซือ” (ทำเนียบทูตที่ทำหน้าที่ ปลอบโยนทหารและประชาชนประจำเชียงรุ่ง) แต่งตั้ง ให้เจ้าคานเมืองเป็น “เจ้าแสนหวี”ฟ้า ดังนั้นคำว่า “เมืองแสนหวี” และ “เจ้าแสนหวีฟ้า” จึงมีมาตั้งแต่กาลบัดนั้น เจ้าฟ้าว้องไท่จู่[1] มอบเสื้อกางเกง มงกุฎ ผ้าฝ้ายทอผสมไหมทองคำและเงินลาง[2] ให้แก่เจ้าคานเมืองเป็นจำนวนมาก

---

[1] กษัตริย์ในราชวงศ์หมิง

[2] เงินแท่งรูปยาวรี

จุลศักราช 748 (ค.ศ. 1386) เจ้าคานเมืองนำเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย เอาช้างม้าและสิ่งของไปส่วยถวายถึงเมืองว้อง เจ้าฟ้าว้องมอบผ้าทอผสมไหมทองคำ และผ้า 44 ม้วน เงินลางหนัก 230 บาท ให้แก่เจ้าคานเมือง

เจ้าคานเมืองมีลูกชาย 3 คน คนแรกชื่อเท้าสิดาคำ คนที่ 2 ชื่อท้าวกุมมาร กินนาหมื่นหลวง คนที่ 3 คือเปลวไฟฟ้ากินนาแสนเชียงล้าน

[หมายเหตุ ต้นฉบับเก่าจดไว้ว่า "เจ้าคานเมืองเป็นเจ้าในปีจุลศัก- ราช 674 เป็นเจ้าได้ 38 ปี จุติในปีจุลศักราช 712" นั้นผิด เพราะในเอกสารจีนราชวงศ์หมิงจดไว้ว่า "ท้าวสิดาคำเป็นเจ้าในปีจุลศักราช 754 (ค.ศ.1391) ดังนั้นที่ถูกควรเป็นว่า เจ้าคานเมืองเป็นเจ้าปีจุลศักราช 708 (ค.ศ. 1346) เป็นเจ้าได้ 45 ปี จุติในปีจุลศักราช 752 (ค.ศ. 1390)]

๑๐. ท้าวสิดาคำ

ท้าวสิดาคำ(เท่าแซ่นท้า) เป็นเจ้าแทนท้าวคานเมืองผู้พ่อในปีจุลศักราช 753 (ค.ศ.1391) ขณะอายุได้ 40 ปี เป็นเจ้าได้ 23 ปี อายุได้ 63 ปี จุติในปีจุลศักราช 775 (ค.ศ. 1413)

ท้าวสิดาคำไปสู่ขอนางเสมอ ผู้เป็นน้องสาว พญาอ่อนอ้ายเมืองเชียงตุงมาเป็นอัครมเหสีราชเทวี ต่อมามีลูกชาย 2 คน คนแรกชื่อท้าวกือเมือง คนที่ 2 ชื่อท้าวคำเทียด ลูกสาวหนึ่งคนชื่อ นางลูนเคย

น้องชายของท้าวสิดาคำ ผู้ชื่อเปลวไฟฟ้า ไปสู่ขอลูกสาวของพญาสองฟ้า[1]มาเป็นเมีย มีลูกชาย 3 คน คนแรกชื่อ แดดร่วมหญ้าพอตาย คนที่ 2 ชื่อเติม[2] ไปกินนาแสนเชียงล้านแทนพ่อ คนที่ 3 ชื่อเสือล่วงฟ้า ซึ่งเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด

ท้าวสิดาคำขอเอาเสือล่วงฟ้ามาเลี้ยงเป็นลูก และแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการกองทัพ ช่วยคิดปองราชการบ้านเมือง ได้กินนาเมืองภุง ต่อมาเสือล่วงฟ้าลอบมีความสัมพันธ์กับเมียน้อยท้าวสิดาคำ จึงถูกเนรเทศ เสือล่วงฟ้าออกไปค้าขายได้ 3 ปี ท้าวสิดาคำไม่มีผู้ช่วยคิดปองงานบ้านเมืองจึงไปเรียกตัวเสือล่วงฟ้า กลับ มาอยู่ในตำแหน่งเดิมและยังให้ไปกินนาเมืองหุนเมืองราย เมืองแซ่ ทั้งยังมอบลูกสาวคือนางลูนเคย ให้เป็นเมีย เสือล่วงฟ้าอีกด้วย

เสือล่วงฟ้าช่วยราชการจนบ้านเมืองเจริญ ตัดสินคดีความทั้งปวงอย่างถูกต้องยุติธรรม บ้านเมืองจึงสงบไม่มีศึกสงคราม ราษฎรอยู่ร่มเย็นเป็นสุข มีท้าวพญาทุกทิศมาเป็นไมตรีมิได้ขาด ขยายเขตแดนไปจนจดเมืองแมนหนาว

---

1 เจ้าฟ้าเมืองแลม

2 บางฉบับว่า "เถลิมกล้า"

ในช่วง จุลศักราช 753-773 (ค.ศ. 1391-1411) เป็นเวลา 20 ปี ท้าวสิดาคำส่งทูตนำเครื่องบรรณาการอันได้แก่ ช้าง ม้า นอแรด หางนกยูง สร้อยเงิน ลานคำ ไปถวายเจ้าฟ้าว้องถึง 12 ครั้ง เจ้าว้องฟ้าก็มอบเงินลาง แพรพรรณ ให้แก่ราชทูตและฝากไหมทองคำ แพร ด้าย ผ้ากาสา เป็นของขวัญมาให้ท้าวสิดาคำและนางราชเทวี

จุลศักราช 765 (ค.ศ.1403) เจ้าเมืองบ่อผู้ชื่อเท่าส่อนทางไม่ลงรอยกับท้าวสิดาคำ ท้าวสิดาคำนำกองทัพไปถึงเมืองบ่อ รบชนะและจับตัวเท่าส่อนทาง ยึดเอาจุ้มหยืน (ตราประจำเมือง)ไว้ ขณะนั้น มู้เสิ่น ผู้บัญชาการทัพของจีนที่ประจำอยู่เมืองซือผิน นำเรื่องการศึกครั้งนี้ไปกราบทูลเจ้าว้องเซิ่นจู่ กษัตริย์ราชวงศ์หมิง เจ้าว้องเซิ่นจู่ จึงมอบอำนาจให้มู้เสิ่นไปเจรจาเล้าโลมท้าวสิดาคำ จนท้าวสิดาคำยอมปล่อยตัว เท่าส่อนทางและยกกองทัพกลับ

จุลศักราช 766 (ค.ศ. 1404) เจ้าว้องมีนตีให้ทำ "หลาบสักขี" เขียนด้วยหมึกทองมาให้เจ้าแสนหวี เชียงรุ่ง "หลาบสักขี" นี้เอาทองเหลืองห่อหุ้มเป็น 5 ชั้น ภายในเล่มแกะสลัก "ตราลิ่กลอด" ? เอาตัว "เซ่อ" เป็นตราสัญลักษณ์ หลาบสักขีส่วนหนึ่งเอาไว้กับเจ้าแสนหวีเชียงรุ่ง ส่วนหนึ่งให้ไว้กับเจ้าเมืองแส ส่วนต้นเอาไว้ที่หอเจ้าว้อง หากราชทูตจากเมืองว้องจะลงมาต้องนำส่วนต้นจากหอเจ้าว้องไปเทียบต่อกับ ส่วนของเมืองแส เมื่อเทียบดูเห็นว่าถูกต้องจึงแต่งราชทูตลงมาเชียงรุ่ง ถึงเชียงรุ่งแล้วยังต้องนำหลาบสักขีนี้มาเทียบเคียงกับส่วนของเจ้าแสนหวี[1] ครั้นถูกต้องแล้วจะเดินทางไปไหนก็ไม่ติดขัดอะไร นอกจากหลาบสักขีแล้วยังต้องมีหนังสือของเจ้าว้องด้วย หากไม่มีแนบมาพร้อมกับหลาบสักขี ก็ถือว่าเป็นหลาบสักขี ปลอม ต้องจับตัวผู้ถือไปถึงหอเจ้าว้องเพื่อรับโทษถึงตาย

จุลศักราช 767 (ค.ศ.1405) เท่าเจ้าซานผู้เป็นเจ้าแสนหวีพ้าเพื่อต่าแต่น ขัดต่ออำนาจเจ้าว้องมิ่นตี่ เจ้าว้องจึงแต่งราชทูตไปเจรจากับเท่าเจ้าซาน ในขณะเดียวกันเจ้าว้องก็ให้มู้เสิ่นและท้าวสิดาคำนำกำลังไปถึง แสนหวีพ้าเพื่อต่าแต่นเฝ้าคุมเชิงเอาไว้

เท่าเจ้าซานนี้มีใจออกห่างเจ้าว้องมิ้นตี่ เจ้าว้องจึงสั่งให้กองกำลังรบฟันเท่าเจ้าซาน

จุลศักราช 767 (ค.ศ.1405) เท่าเจ้าซานผู้เป็นเจ้าแสนหวีพ้าเพื่อต่าแต่นก็ยินยอมอ่อนน้อมเจ้าว้องมิ้นตี่ มู้เสิ่นจึงนำเอาอาการอ่อนน้อมของเท่าเจ้าซานไปแจ้งแก่เจ้าว้อง เจ้าว้องจึงสั่งให้ถอนกำลังรี้พลทั้งไท และจีนออกจากเมือง

จุลศักราช 768 (ค.ศ.1406) ท้าวสิดาคำยกทัพกลับถึงเมืองก็ได้รู้ว่าระหว่างที่ไปรบเท่าเจ้าซานนั้น กองกำลังของรัฐบาล (จีน) ท้องถิน (ชินมีนฟู) เมืองซุ้งจะยกไปช่วยแต่ไปไม่ทันจึงอยากจะหาคำแก้ตัวโดยไปไหว้เจ้าสาเจ้าว้องมิ้นตี่ อ้างว่าขณะที่ตนยกกองกำลังไปถึงแดนเมืองลื้อ ก็ถูกคนของเจ้าท้าวสิดาคำแย่งชิง เอาสิ่งของอาวุธหมดสิ้น เวลานั้นจึงคลาดกันเสีย..........เจ้าว้องมิ้นตี่กล่าวกับท้าว

---

[1] หลาบสักขีนี้คงมีลักษณะเหมือนกับหนังสือที่เรียกว่า คำหับ ของไทยสมัยอยุธยาที่จะติดต่อกับจีน มีตราประทับ ซึ่งถูกตัดเป็น 2 ส่วน เมื่อราชทูตเดินทางไปจีนต้องถือส่วนของอยุธยาไปต่อกับส่วนที่จีนถือไว้ ถ้าต่อกันได้ถูกต้อง ก็ถือว่าเป็นฉบับจริง

คำเทียดว่า "มึงออกจาก บ้านเมืองมาไกล เพื่อมาร่ำเรียน พ่อแม่คงมีใจอาลัยหา กูนี้ก็ยังเป็นห่วงแทนพ่อแม่ของมึงมีความใกล้ชิดกับกู มึงเองก็เป็นลูกผู้อยู่ในโอวาทพ่อแม่คนหนึ่ง กูมาคิดว่า สำหรับพวกสูแล้วแม้ภายหน้ากูก็จะไม่หูเบา เชื่อคนกันส่อ?โดยง่าย"

ยามนั้นเจ้าว้องจึงให้เท้าคำเทียดกลับมาพร้อมกับพวกราชทูตที่นำส่วยไปถวาย เจ้าว้องมอบฝ้ายผ้าแพรพรรณให้แก่ท้าวคำเทียด

ในเดือน 5 ปีนั้นเองเจ้าว้องมิ้นตี่ได้กำหนดการส่งส่วยถวายบรรณาการเสียใหม่ เพราะแต่เดิมนั้นแสนหวีเชียงรุ่งส่งส่วยไปถวายเจ้าว้องมิ้นตี่ปีละครั้ง แต่ระยะทางอยู่ห่างไกลไปมาลำบาก เจ้าว้องจึงอนุญาตว่า "ตั้งแต่นี้ต่อไปให้เจ้าแสนหวีเชียงรุ่ง ส่งส่วยถวาย 3 ปีต่อครั้ง อนึ่งด้วยเหตุที่ท้าวสิดาคำได้ช่วยรบกับแสนหวีฟ้าเพื้อต่าแต่นนับว่ามีบุญคุณใหญ่หลวงนัก" เจ้าว้องมิ้นตี่จึงมอบรางวัลเป็นเงิน 150 ตำลึง และผ้าแพรพรรณฝากมาให้ด้วย นับแต่นั้นมาท้าวสิดาคำยิ่งมีจิตใจอ่อนน้อมต่อเจ้าว้องมิ้นตี่ เจ้าว้องก็เชื่อใจ ท้าวสิดาคำอย่างแท้จริง ยกเอาเมืองฮิง เมืองลา ลู้สุน ให้เจ้าแสนหวีเชียงรุ่งปกครอง พร้อมทั้งสั่งให้จัดการในเรื่องต่อไปนี้คือ

1. ให้มีขุนศึก 10 คน ขี่ม้านำตรวจตราชายแดน
2. ครั้นเจ้าแสนหวีจะไปตรวจการให้มีคนเป่าปี่ สีซอตามไปด้วย
3. ให้ช่างไม้ ปลูกสร้าง ซ่อมแซมหอที่เจ้าแสนหวีอยู่
4. ให้แต่งทหารรักษาการณ์เฝ้าเวียงแสนหวีมิให้ขาด
5. ให้คนเมืองแสง แคว่นเสี้ยว สี่ถง อ้อยเหลือง ปลูกไร่ ดำนาให้กับเจ้าฟ้าร่วมกับพวกเลกน้อย

ขณะนั้น เขตแดนแสนหวีเมืองลือถือเอาแม่น้ำพา (แพ่น) เป็นเส้นแบ่งเขต หากว่าเวียงจันทน์ เมืองแลม เมืองเขิน จะไปส่งส่วยถวายเจ้าว้องมิ้นตี่ ต้องได้เข้าหาเจ้าเมืองแสนหวีเพื่อขอให้ทำหนังสือประทับตรา (จุ้มหยิน) เสียก่อน เมืองเหล่านี้จะต้องจ่ายเงินทองให้แก่เจ้าแสนหวีผู้จัดการเรืองให้เขาดังนี้ เวียงจันทน์ จ่ายเงิน 24 ตำลึง (5) เมืองขึน 33 ตำลึง เมืองแลม 20 ตำลึง

(*หมายเหตุ ในต้นฉบับเก่าจดว่า "ท้าวสิดาคำครองเมืองในปีจุลศักราช 712 เป็นเจ้าได้ 80 ปี อายุได้ 120 จุติในปีจุลศักราช 792" ตรวจสอบดูแล้วเห็นว่าผิด เพราะในเอกสารจีนจดไว้ว่า "จุลศักราช 753 ท้าวสิดาคำขึ้นเป็นเจ้า จุติในปี จ.ศ. 775" สรุปได้ว่าท้าวสิดาคำเป็นเจ้า 23 ปี อายุได้ 62 ปี จุติถือว่าถูกต้องโดยอาศัยหลักฐาน จากเอกสารจีนราชวงศ์หมิง*)

๑๑. ท้าวกุมมาร

ท้าวกุมมารเป็นเจ้าแทนท้าวสิดาคำ ผู้เป็นพี่ในปีจุลศักราช 775 (ค.ศ. 1413) เป็นเจ้าได้ 2 ปี จุติในปีจุลศักราช 776 (ค.ศ. 1414)

เมื่อท้าวสิดาคำจุติแล้วผู้ที่จะได้แทนเมือง ควรเป็นท้าวกือเมือง ลูกชายคนโต แต่เนื่องจาก

ท้าวกือเมืองประพฤติมิชอบตามจารีตประเพณี ขุนแลไพร่จึงมิยินยอมให้เป็นเจ้าแทนพ่อ ดังนั้นขุนนางอำมาตย์ทั้ง หลายจึงมาประชุมกันเห็นพ้องกันว่าให้ยกเอาท้าวกุมมารผู้น้องเป็นเจ้า

ท้าวกือเมืองไม่พอใจที่อาได้เป็นเจ้าจึงคิดปองแย่งชิงอำนาจ ซึ่งข่าวนี้พาให้ท้าวกุมมารล้มไข้ อยู่ได้ไม่นานก็จุติไป

ท้าวกุมมารมีลูกชาย 2 คน ผู้พี่ชื่อเจ้าอ้าย ผู้น้องชื่อท้าวยี่ ทั้งสองร่วมกันกินนาเมืองฮิง

๑๒. ท้าวกือเมือง

ท้าวกือเมืองขึ้นเป็นเจ้าต่อจากอาในปีจุลศักราช 776 (ค.ศ.1414) ขณะนั้นอายุได้ 36 ปี เป็นเจ้าได้ 2 ปี อายุ 38 ปี ถูกคนของท้าวคำเทียดผู้เป็นน้องชายฆ่าตายที่เมืองขอน

ท้าวกือเมืองสู่ขอนางแอ่นค้อม ลูกสาวท้าวหินพานมาเป็นนางเทวีมีลูกชาย 3 คน ผู้พี่ชื่อท้าวบากอง คนที่2 ชื่อท้าวสองเมือง คนที่3 ชื่อท้าวสามพ่อลือไท

เมื่อชั่วท้าวกือเมืองปกครองบ้านเมืองนั้น ประพฤติร้ายกว่าเก่า ฆ่าคนโดยไม่พิจารณา ลงโทษคนโดย ใช้เครื่องหนีบหนีบให้ตายบ้าง ใช้เลื่อยเลื่อยให้ตายบ้าง เอาขอเหล็กเกาะกระดูกสันหลังแขวนไว้บ้าง จนกระทั่งถึงกับปาดเนื้อเถือหนังออกวันละชิ้นจนตาย นอกจากนี้ญาติพี่น้องของนักโทษก็ถูกฆ่าตายจนหมดสิ้น ขุนนางผู้เฒ่าทั้งหลายห้ามเท่าใดมิฟัง

ยามนั้นเสือล่วงฟ้า ซึ่งเป็นผู้บัญชาการกองทัพและเป็นผู้ช่วยกิจการบ้านเมืองมาตั้งแต่สมัยท้าวสิดาคำ ก็เกรงว่าจะถูกท้าวกือเมืองกลั่นแกล้งลงโทษ จึงหนีไปอยู่เมืองแซ่ เมืองหุน ขุนนางอำมาตย์ผู้ฉลาด หลักแหลมก็พากันหนีออกจากเมือง ข้าบ้านไพร่เมืองผละจากบ้านเมืองจนแทบร้าง ท้าวคำเทียดน้องชายท้าวกือเมืองลอบปรึกษากับบรรดาผู้ว่าราชการบ้านเมืองแล้วตกลงกันว่า จะยกท้าวบากอง ลูกชายคนแรกของท้าวกือเมืองขึ้นเป็นเจ้าแสนหวีฟ้าแทน เขาจึงปลดท้าวกือเมืองแล้วนำตัวไปไว้ฟากเทอ ทิศตะวันออก ต่อจากนั้นก็นำตัวส่งไปอยู่เชียงฟอง

ต่อมาบรรดาขุนนางอำมาตย์พากันวิตกว่าหากท้าวกือเมืองได้กลับมาเป็นเจ้าฟ้าอีกย่อมจักฆ่าพวกเขาเสีย ดังนั้นเขาจึงหลอกท้าวกือเมืองว่าจะนำตัวไปอยู่เมืองหุน แต่พอขึ้นช้างไปถึงเมืองขอนก็เอาเชือกรัดคอตายที่นั้นเอง ขุนนางพากัน ยกเอาท้าวบากองเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อต่อไป

๑๓. ท้าวบากอง[1]

ท้าวบากองขึ้นเป็นท้าวแสนหวี ในปีจุลศักราช 777 (ค.ศ.1415)ขณะอายุได้ 15 ปี เป็นเจ้าได้ 2 ปี จุติในปีจุลศักราช 778 (ค.ศ.1416)

---

[1] ฉบับ เตาหยุ่นหมิน คัดลอก ไม่ปรากฏชื่อท้าวบากองเป็นเจ้าฟ้าแสนหวี

เมื่อท้าวบากองขึ้นครองเมืองนั้นอายุยังน้อย ท้าวคำเทียดผู้เป็นอาเป็นผู้สำเร็จราชการแทน

เสือล่วงฟ้าซึ่งหนีไปอยู่เมืองแช่เมืองหุนก็รู้ใจน้องชาย[1] ว่าอยากจะเป็นเจ้าฟ้าแสนหวีเสียเอง ก็ขัดใจประกาศว่า "พ่อ[2] ตายไปเสียแล้วเขาทำอะไรกัน ตามอำเภอใจ พาให้บ้านเมืองเดือดร้อน ยามเมื่อพ่อเป็นเจ้าอยู่นั้น กูยังเป็นผู้บัญชาการทัพ และคิดการบ้านเมืองแทนพ่อ เดี๋ยวนี้เขาจะปลดเจ้าแสนหวีคนใดก็ไม่บอกให้กูรู้ ซ้ำยังจะให้กูไปนบไหว้เขา กูไม่ออกไป" เมื่อท้าวคำเทียดได้รู้ข่าวนี้ก็โกรธมากนัก ให้ไปป่าวแก่ชาวบ้านฟากตะวันออกของแม่น้ำโขงให้รวมกันสู้รบเสือล่วงฟ้า

ยามนั้นเสือล่วงฟ้ายังอยู่บ้านจ่าเมืองหุน ได้ยินว่าท้าวคำเทียดจะมารบฟัน ก็รำพึงว่า "กูไม่อาจนอนหงายรอคมดาบได้" ดังนั้นจึงให้ไปขอกองทหารของตา ผู้ชื่อพญาภายห่มฟ้า[3] เมืองแลม พญาภายห่มฟ้าจึงให้น้องชายของตนชื่อคำร่ามฟ้า นำรี้พลเมืองแลมมาช่วยรบ ท้าวคำเทียดยกพลมาถึงเมืองหุน สู้รบกันที่บ้านนาคา ท้าวคำเทียดแพ้เสือล่วงฟ้าได้ช้างท้าวคำเทียดเชือกหนึ่ง คำร่ามฟ้าเมืองแลมบาดเจ็บ 7 แผล

เสือล่วงฟ้ายาตราทัพเข้าถึงเชียงล้าน ไพร่เมืองเชียงล้านก็เข้ากับเสือล่วงฟ้าทั้งหมด ส่วนท้าวคำเทียดนำ "จุ้มกาบหลาบคำหัวเสือ" ไปพร้อมทั้งชวนท้าวบากองผู้เป็นหลานไปด้วย แต่ท้าวบากองไม่สมัครใจจะไป ท้าวคำเทียดโกรธจึงฆ่าเสียแล้วหนีไปอยู่เชียงรา เสือล่วงฟ้าเข้าเมืองเชียงรา ตรงเข้าพักที่แคว่นสง ๑ ตั้งแต่นั้นมาที่นั้น ก็ถูกเรียกว่า "จอมเสือ" เสือล่วงฟ้าฆ่าขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งของท้าวคำเทียด ท้าวคำเทียดออกจากเชียงรา ตั้งใจจะไปพึ่งกษัตริย์จีน จึงแต่งตั้งคนให้ถือ "จุ้ม" ไปส่งเมืองแสหลวง ขอเจ้าเมืองแสส่งกำลังมาช่วย ส่วนตนเองกลับมาตามเอาตัวลูกน้อง ให้ขัดต่อเสือล่วงฟ้าแล้วหนีไปถึงน้ำงาย ทรายคำ เสือล่วงฟ้าตามไปทันจึงฆ่าตายเสียที่นั้น[4]

เสือล่วงฟ้าปราบจนชนะแล้วก็รวบรวมไพร่บ้านข้าเมือง ซ่อมแซมบ้านเมือง ให้ดีดังเก่า

ความจริงเสือล่วงฟ้ามิใช่จะรบท้าวคำเทียดเพื่อชิงเป็นเจ้า หากแต่ท้าวคำเทียดอยากจะเป็นเจ้าและคิดจะฆ่าท่าน ดังนั้นในเวลาต่อมาท่านจึงมีหนังสือถึง เจ้าร่มฟ้า กษัตริย์จีน ขอแต่งตั้ง ท้าวสองเมืองน้องชายท้าวบากองเป็นเจ้าแสนหวี เอาเงินทอง ค่านับหมื่นแสนขอไถ่เอา "จุ้ม" จากเจ้าเมืองแสหลวงกลับมาไว้กับเมืองดังเดิม

---

[1] แท้จริงมีศักดิ์เป็นลูกผู้พี่คือเป็นลูกของเจ้าสิดาคำผู้เป็นลุงของเสือล่วงฟ้า

[2] ท้าวสิดาคำขอเสือล่วงฟ้ามาเป็นลูก

[3] พ่อของแม่เสือล่วงฟ้า ในหน้า 26 ของต้นฉบับจดไว้ว่าชื่อพญาสองฟ้า

[4] ฉบับ เตาหย่วนหมินว่าตายเอง ไม่ได้ถูกฆ่า

๑๔. ท้าวสองเมือง[1]

ท้าวสองเมืองขึ้นเป็นเจ้าแทนพี่ชายตนในปีจุลศักราช 778 (ค.ศ.1416) ขณะอายุได้ 13 ปี เป็นเจ้าได้ 19 ปี อายุ 32 ปี จุติในปีจุลศักราช 796 (ค.ศ. 1434) ด้วยเหตุที่ท้าวสองเมืองอายุยังน้อยอยู่ยังไม่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ จึงให้พ่อลุง[2]ของตนคือเสือล่วงฟ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทน

ในปีเดียวกับที่ขึ้นครองเมือง ท้าวสองเมืองมอบให้เสือล่วงฟ้านำ ช้าง ม้า ไปถวายเจ้าว้องเซิ้นซูเสือล่วงฟ้าจึงขออนุญาตต่อเจ้าว้อง ให้ท่านเป็นเจ้าแสนหวีร่วมกับท้าวสองเมืองในปีถัดมาคือ จ.ศ. 779 (ค.ศ. 1417) เจ้าว้องมีนเซินซู ก็อนุญาต

ท้าวสองเมืองและเสือล่วงฟ้าเป็นเจ้าฟ้าแสนหวีร่วมกันได้ 5 ปี ถึงจุลศักราช 783 (ค.ศ. 1421) ท้าวสองเมืองรำพึงว่า "นาสองเมืองดี แต่เมือง 2 เจ้าไม่ดี" ท่านจึงมีหนังสือไปนบไหว้เจ้าว้องมิ้นซ้าวขอแยกส่วนการปกครองออกไปต่างหากและแยกกันปกครอง ไพร่เมือง เจ้าว้องก็อนุญาตจึงมาแบ่งเมืองแสนหวีออกเป็น 2 ส่วนการปกครอง เอาเมืองภุงเป็นที่ทำการปกครองตั้งเป็น "เซ่อลี่จิ่นอ่านแสนหวี" มอบให้ท้าวสองเมืองปกครอง มอบจุ้มทองคำให้ลูกหนึ่ง ตั้งแต่นั้นมาเมืองลื้อก็มี 2 ส่วนการปกครอง

จุลศักราช 786 (ค.ศ. 1424) ท้าวสองเมืองแต่งราชทูตนำ ช้าง ม้า ส่วยถวาย เจ้าว้องมีนซ้าว เจ้าว้องก็นำเบี้ย เงินมอบให้ท้าวสองเมือง

จุลศักราช 788 (ค.ศ. 1426) เจ้าว้องเยินช่วงคว้างตี ใช้ราชทูตให้นำ ผ้าแพรพรรณฝ้าย เบี้ย เงิน มามอบให้แก่ท้าวสองเมืองอีก

จุลศักราช 790 (ค.ศ. 1428) มีโจรร้ายจากต่างบ้านต่างเมืองมารบกวนปล้นสะดมจนไพร่บ้านคนเมืองไม่อาจอยู่อย่างสงบสุขได้ ท้าวสองเมืองจึงมีหนังสือถึง เจ้าว้อง ขอตั้งเป็นซิ้นแซนซื่อ มาอยู่เฝ้ารักษาเมือง เจ้าว้องก็อนุญาตให้ตั้งได้

ตั้งแต่จุลศักราช 778 (ค.ศ. 1416) ท้าวสองเมืองและเสือล่วงฟ้าครองเมืองร่วมกันมานาน 5 ปี ท้าวสองเมืองขอตั้งเขตปกครองใหม่ (เซ่อลีจินอ่านแสนหวี) ตนเองเป็นเจ้าฟ้าแสนหวี ทีจินอ่าน ได้ 14 ปี รวมเวลาเป็นเจ้าได้ 19 ปี ท้าวสองเมืองมีลูกชายคนหนึ่งชื่อท้าวปรากอง

---

[1] ฉบับเตาหย่วนหมินคัดลอก ไม่นับท้าวสองเมืองเป็นเจ้าฟ้าแสนหวีแต่ถูกเสือล่วงฟ้าจับใส่แพพร้อมกับท้าวบากอง ล่องน้ำโขงไปพร้อมบ่าวชาย 15 คน ข้า 12 คน ไปตั้งบ้านเมืองอยู่เชียงแข็ง และมีลูกหลานไปเป็นเจ้าเมืองยู้ เมืองพยาก เมืองสิง ไม่เข้ากับ 12 พันนา

[2] น่าจะเรียก พ่ออาว เพราะเป็นลูกผู้น้องของพ่อ คือท้าวกือเมือง

๑๕. เสือล่วงฟ้า

เสือล่วงฟ้าขึ้นเป็นเจ้าในปีจุลศักราช 779 (ค.ศ. 1417) ขณะอายุได้ 60 ปี เป็นเจ้าได้ 15 ปี อายุได้ 75 ปี จุติในปีจุลศักราช 793 (ค.ศ. 1431)

เมื่ออภิเษกเป็นเจ้าแล้วเสือล่วงฟ้าเอาเมียท้าวกือเมือง (แม่ท้าวสามพ่อลือไท) มาเป็นเมีย

ฝ่ายคำร่ามฟ้า น้องชายเจ้าเมืองแลม ผู้นำกำลังมาช่วยรบกับเจ้าคำเทียดจนได้ชัยชนะ ก็จะเดินทางหลับเมืองแลม เสือล่วงฟ้าถือว่าคำร่ามฟ้ามีบุญคุณต่อตนยิ่งนัก จึงขอให้ท่านหยุดพักอยู่เมืองลื้อเสียก่อน เสือล่วงฟ้าเอานางอั้วมิ่งไข่เฟยมอบให้เป็นเมียท่านและยังให้ไปกินนาหมื่นหลวง ภายหลังให้ทิ้งนาหมื่นหลวง ไปกินนาเมืองแช่ เป็นเจ้าเมืองแช่ ท่านสร้างเจดีย์ไว้เมืองแช่ที่แคว่นสง ตั้งแต่นั้นมาที่นั้นจึงได้ชื่อว่า "ม่อนเวียง"[1]

ในรัชสมัยของเสือล่วงฟ้าเมื่อท่านไปเที่ยวบ้านเมืองใดก็สร้างตำหนักไว้ที่นั้น ทุกตำหนักก็มีนางงามอยู่คนหนึ่ง ตำหนักที่สร้างไว้ตามเมืองฟากตะวันตกแม่น้ำโขง มีที่บ้านทุ้งหลังหนึ่ง บ้านจอมวังหลังหนึ่ง เชียงกลาง เมืองหุนหลังหนึ่ง สวนขวัญหลังหนึ่ง เวียงเมืองแช่หลังหนึ่ง หนองบานหลังหนึ่ง ขัวแคร่หลังหนึ่ง ดอนเจิงรายหลังหนึ่ง ส่วนทางฟากตะวันออกแม่น้ำโขง สร้างไว้ที่เชียงฟองหลังหนึ่ง เมืองยางหลังหนึ่ง เมืองริง (ฮิง) หลังหนึ่ง เมืองแมนหลังหนึ่ง เท่านี้แล เสือล่วงฟ้าออกเที่ยวเมืองฟากตะวันออกแม่น้ำโขงปีหนึ่ง ฟากตะวันตกปีหนึ่งผลัดกันไปดังนี้

เมืองแสนหวีเชียงรุ่งต้องส่งส่วยถวายเจ้าว้องทุกปี เป็นเงินและเสบียง[2]
ส่งไปที่เมืองแสหลวง ปีจุลศักราช 790 (ค.ศ. 1428) เสือล่วงฟ้า รวบรวมเก็บจากทุกหัวเมืองมอบให้ลิ้วแซง ผู้มีหน้าที่เก็บ แต่ต่อมาทางเมืองแสหลวงส่งคนมาเก็บอีก บีบบังคับให้เสือล่วงฟ้ารีบส่งไป ไพร่เมืองได้รับความเดือด ร้อน ก็ไม่ยอมจ่ายเงินและเสบียงให้อีก เสือล่วงฟ้ามิรู้จะทำประการใดจึงหลบไปอยู่เมืองลาวเสีย ลิ้วแซง ผู้เก็บเงินจึงกลับเมืองแส แจ้งแก่ขุนนางผู้ใหญ่ว่า เสือล่วงฟ้าไม่ยอมส่งเงินแซ้นล้างและหนีไปอ่อนน้อมต่อลาวแล้ว ผู้ใหญ่เมืองแสก็มีหนังสือถึงเจ้าว้องว่า "เสือล่วงฟ้าและท้าวสองเมืองรบกัน เสือล่วงฟ้าหนีไปอ่อนน้อมกับลาว ขอให้เจ้าว้องจัดส่งคนไปเรียกตัวกลับมาเถิด"

จุลศักราช 793 (ค.ศ. 1431) เจ้าว้องจึงส่งทหารมาปรึกษาเรื่องของเสือล่วงฟ้า โดยส่งคนไปเรียกตัวเสือล่วงฟ้าถึงเมืองลาว เสือล่วงฟ้าออกจากเมืองลาวกลับมาได้ ไม่นานก็ตาย เมื่อเจ้าว้องรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องการเรียกเก็บเงินแซ้นล้างแล้ว จึงสั่งให้เอาตัวลิ้วแซงผู้มาหลอกเก็บเงินอีกนั้นมาลงโทษอย่างหนัก

เสือล่วงฟ้ามีลูกชาย 9 คน ลูกหญิง 6 คน ลูกชายคนแรกชื่อ ท้าวปราแสง เป็นผู้ครองเมืองสืบแทนพ่อ

---

[1] ฉบับดาวหย่วนหมินว่า "ม่อนเคียน"

[2] เงินแซ้นล้าง หรือเสี่ยนหล่าง คือเงินและเสบียงที่สิบสองพันนาก่อนเปลี่ยนการปกครองต้องส่งให้ราชสำนักจีน (เจีย แยนจอง)

ลูกชายคนที่ 2 ชื่อท้าวจอมปราไปเป็นเจ้าเมืองลวง

ลูกชายคนที่ 3 ชือท้าวแซวไปเป็นเจ้า (เมือง ?) นาหมืนหลวง

ลูกชายคนที่ 4 ชื่อท้าวยอดไปเป็นเจ้าเมืองหลวงน้ำทา

ลูกชายคนที่ 5 ชื่อท้าวคำไปเป็นเจ้าเมืองอูเหนือ

ลูกชายคนที่ 6 ชื่อท้าวอุดไปเป็นเจ้าเมืองหุน

ลูกชายคนที่ 7 ชื่อท้าวสมไปเป็นเจ้าเมืองงาดเมืองขาง

ลูกชายคนที่ 8 ชื่อท้าวฟ้าน้อยไปเป็นเจ้านาหมื่นหลวงร่วมกับท้าวแซว พี่ชายคนที่ 3 เมื่อครั้งไปทำสงครามเมืองแลมก็ป่วยตายเสียที่เมืองนิม

ลูกชายคนที่ 9 ชื่อท้าวซอดซ้อยไปเป็นเจ้าเชียงลู

เสือล่วงฟ้า ส่งลูกทุกคนไปเป็นเจ้าเมือง เว้นแต่ลูกคนโต หรือท้าวปราแสงเท่านั้น ที่ได้รับมอบหมายให้ช่วยกิจการบ้านเมือง

ลูกหญิงคนโตนั้นเจ้าแสนลอเมืองแช่มาสู่ขอไปเป็นราชเทวีมีลูกชายด้วยกันคนหนึ่งชื่อราชา

ลูกหญิงคนที่ 2 ชื่อนางอกคำเฟย ยกให้เป็นราชเทวีของพญาชัยสงคราม พญาเมืองหลวงพระบาง

เสือล่วงฟ้ายกเมืองบูนเหนือ และเมืองป้องสีหมืน(ป้องศรี)ให้ลูกสาวและลูกเขย ต่อมาลูกเขยไม่พอใจมาขอเอาเมืองหย้ออีก มาขอถึงสองครั้งสามครั้ง เสือล่วงฟ้าจึงยกให้เป็นการประชด ตั้งแต่นั้นมาจึงเรียกชื่อเมืองนั้นว่า เมืองหย้อ[1] นับแต่บัดนั้นเมืองป้องสี่หมื่นหรือเมืองป้องศรีและเมืองหย้อก็เข้ากับเมืองลาวเสีย โดยถือเอาหาดสาหาดงาเป็นเขตแบ่งแดน

นางอกคำเฟยเป็นลูกเมียหลวงของเสือล่วงฟ้า ผู้ชื่อนางลูนเคย[2]

ลูกหญิงคนที่ ๓ ชื่อนางไอ่มูน เจ้าเมืองชู้งมาสู่ขอไปเป็นเมีย

ลูกหญิงคนที่ ๔ ชื่อนางเอื้อย พญาแสนดาวหยาดเชียงรา[3]

ลูกหญิงคนที่ ๕ ชื่อนางกองคำ

ลูกหญิงคนที่ ๖ ชื่อนางแอ่นคำ แสนวังเชียงคำมาขอไปเป็นเมีย

ส่วนท้าวสามพ่อลือไทผู้เป็นลูกเลี้ยงเสือล่วงฟ้านั้น เป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมาตั้งแต่ยังเด็ก พออายุได้ ๑๙ ปี เสือล่วงฟ้าก็ส่งไปครองเมืองภุง[4]และได้ขอลูกหญิงของเจ้าแสนลอ เมืองแช่มาให้เป็นเมีย

---

[1] คำว่าหย้อ ยังมีใช้อยู่ในล้านนา หมายถึง ประชด แดกดัน

[2] ลูกหญิงของท้าวสิดาคำ

[3] ฉบับเตาหย่วนหมินว่าชื่อพญาแสนดาวหยาดเชียงราย

[4] ฉบับเตาหย่วนหมินว่าไปกินนาเมืองหุน

๑๖ ท้าวปราแสง

ท้าวปราแสงเป็นเจ้าแทนเสือล่วงฟ้าผู้พ่อในปีจุลศักราช ๗๙๔(ค.ศ.๑๔๓๒) เป็นเจ้าได้ ๒๖ ปี จุติในปีจุลศักราช ๘๑๙(ค.ศ.๑๔๕๗)

ท้าวปราแสงเป็นเจ้าได้ ๒ ปี ท้าวสองเมืองผู้เป็นเจ้าแสนหวีจิ่นอ่านก็จุติไป ลูกท้าวสองเมืองผู้ชื่อท้าวปรากมใช้ราชทูตนำเอาช้าง ม้า เครื่องเงิน ไปถวายเจ้าว้อง กราบทูลเค้าเหตุว่า ดินแดนที่แสนหวีจิ่นอ่านปกครองอยู่นั้น เดิมเป็นเขตน้ำแดนดินแสนหวีเซ่อลี ภายหลังได้แบ่งเป็น ๒ เขตปกครอง ในวันข้างหน้าเกรงว่าจะผิดพ้องหมองใจกัน จึงมากราบทูลขออนุญาตรวมกันเป็นเขตปกครองเดียวกันเหมือนเดิม เครื่องบรรณาการส่วยถวายก็เป็นไปตามที่เคยปฏิบัติมา เจ้าว้องก็อนุญาตตามคำขอ ในปีนั้นเจ้าว้องจึงให้รวมเขตการปกครองทั้งสองและให้ท้าวปรากมและท้าวปราแสงปกครองเป็นเจ้าแสนหวีร่วมกัน เจ้าฟ้าว้องส่งหนังสือปลงอาชญาและจุ้มหยิ่นมาให้เพื่อแสดงว่าเป็นเจ้าแห่งเซ่อลีซิ่นมิ้นแสนหวี เก็บเอาจุ้มหยิ่นแลตราลิ่กลอดจากเขตปกครองแสนหวีจิ่นอ่านนั้นกลับคืนไปเสีย เป็นอันว่าเขตปกครองแสนหวีจิ่นอ่านตั้งมาได้ ๑๓ ปี เจ้าปรากมเป็นเจ้าแสนหวีทั้งสองเขตรวมกันยาวนาน ๒๕ ปี

ขณะที่ท้าวปราแสงและท้าวปรากมเป็นเจ้าร่วมกันนั้น กิจการทุกอย่างเสร็จขาดที่ท้าวปราแสง มีการติดต่อกับเจ้าว้องมิ้นซ้าวมิได้ขาด ได้ใช้ให้ราชทูตไปถวายเครื่องบรรณการแก่เจ้าว้อง ๗ ครั้ง เครื่องบรรณาการประกอบด้วย ช้าง ๖ เชือก เครื่องเงิน เครื่องทองคำ งาช้าง นอแรด รวมทั้งสิ่งของที่เป็นผลิตผลผลิตภัณฑ์ของเมืองในเขตปกครองเหล่านี้ ฝ่ายเจ้าว้องก็เอาสุวรรณบัตร เสื้อคลุมตัวยาวที่ทอด้วยด้วยไหมผสมเส้นทองฝากมาให้แก่ท้าวปราแสง ฝ่ายราชทูตแลเสนาอามาตย์ที่นำสิ่งของไปถวายนั้น ก็ได้รับพระราชทานผ้าแพรพรรณโดยทั่วหน้ากัน

จุลศักราช ๘๐๓ (ค.ศ.๑๔๔๑)ลู้สุ่น[1] เป็นกบฏต่อเจ้าว้องมิ้นซ้าว เจ้าว้องมิ้นซ้าวมีอาชญาให้ท้าวขุนเมืองแสนหวีจัดกำลังไปรบลู้สุ่น เจ้าว้องจึงถือว่าเจ้าแสนหวีมีบุญคุณ เจ้าว้องจึงอนุญาตให้งดส่งส่วยเงินถือว่าเป็นรางวัล

จุลศักราช ๘๑๙(ค.ศ.๑๔๕๗) น้องชายของท้าวปราแสงผู้ชื่อจอมปราคิดจะชิงบัลลังก์พีชาย จึงก่อการกบฏอยู่ที่เมืองลวงแล้วส่งหนังสือไปถึงเจ้าว้องว่า “ลูกบุญธรรมของเสือล่วงฟ้าผู้ชื่อว่าสามพ่อลือไทนั้นปองร้ายต่อท้าวปราแสงหวังจะชิงความเป็นเจ้า ครั้งหนึ่งเคยคิดจะพาทหารของพ้าเพื้อต่าแต่นมารบฟันเจ้าแสนหวีเมืองลื้อ บังคับให้ท้าวปราแสงหนีออกไปอยู่เมืองฮิง ท้าวปราแสงรู้สึกหวาดกลัว จึงชิงฆ่าตัวตายไปเสียก่อนที่เมืองฮิงนั้นแล”

ยามนั้นเจ้าเมืองแสจึงนำเรื่องราวของท้าวปราแสงกับท้าวจอมปรา สองพี่น้องซึ่งไม่ลงรอยกัน แจ้งต่อเจ้ว้องให้รู้ เจ้าว้องมิ้นซ้าวจึงมอบอำนาจให้เจ้าเมืองแสส่งขุนหลวงผู้ใหญ่ลงมาไกล่เกลี่ยกับ

[1] เมืองลิ่วซุ่น ปัจจุบันอยู่ในเขตเมืองเชียงเหนือ

ท้าวจอมปราว่า หากเลือกได้ใครก็ตามมารับศักดิ์เป็นเจ้าแผ่นดิน ตนก็จะได้แจ้งไปยังราชสำนักเจ้าว้องต่อไป ขณะนี้เจ้าว้องมีคำสั่งมาให้ประกาศให้รู้ทั่วกันทุกแห่งว่าให้ยุติการต่อสู้กระทบกระทั่งกันเสีย ดังนั้น เรื่องราวจึงระงับไปชั่วระยะหนึ่ง

๑๗ ท้าวสามพ่อลือไท

ท้าวสามพ่อลือไทเป็นเจ้าในปีจุลศักราช ๘๒๐ (ค.ศ.๑๔๕๘)ขณะอายุได้ ๔๕ ปี เป็นเจ้าได้ ๓๒ ปี จุติในปีจุลศักราช ๘๕๒ (ค.ศ.๑๔๙๐)

เมื่อท้าวปราแสงตายไปเสียแล้วนั้น คนทั้งหลายหาผู้มาเป็นเจ้าแผ่นดินยังไม่ได้ จึงปรึกษากันว่า "เราจะทำประการใด จะเอาใครเป็นเจ้าดี หากว่าเราได้เจ้าที่ไพร่เมืองไม่ชอบใจก็จะเป็นดังท้าวปราแสง หากว่าไพร่เมืองพอใจผู้ใด เราควรแต่งตั้งให้ผู้นั้นครองเมืองเถอะ" ดังนั้นเขาจึงไปกล่าวแก่ไพร่เมืองว่า "ครั้นสูชอบผู้ใด ให้สูโห่ร้องพร้อมกันทุกคน หากสูไม่ชอบใจก็อย่าได้โห่ร้อง" ว่าแล้วเขาก็เอาท้าวจอมปราผู้เป็นลูกชายคนที่สองของเสือล่วงฟ้าออกมาแสดงตัว แล้วให้สัญญาณตีกลองออกมาจากบริเวณคุ้ม ไพร่เมืองไม่ชอบใจก็เงียบอยู่ ไม่มีเสียงโห่ร้อง ป่าวประกาศถึงสามวันก็ไม่มีผู้ใดโห่ร้อง ครั้นแล้วเขาจึงนำท้าวสามพ่อลือไทออกมา คนทั้งหลายพอใจยิ่งนัก จึงพากันโห่ร้องทั้งสามวัน ท้าวพญาแลขุนนางทั้งหลายจึงกล่าวว่า "สูทั้งหลายถูกใจก็ให้กินเมืองเถิด" เขาจึงทำพิธีถือสัจจะต่อหน้าพระรัตนตรัย และในท่ามกลางสิ่วเงินสิ่วคำที่นำมาตั้งไว้นั้น แล้วต่างก็พากันกลับสู่สำนักแห่งตน

จุลศักราช ๘๒๐(ค.ศ.๑๔๕๘) เจ้าว้องก็อภิเษกให้ท้าวสามพ่อลือไทเป็นเจ้าแสนหวีฟ้า

ในช่วงเวลา ๒๔ ปี(จุลศักราช๘๒๐-๘๔๔)แห่งรัชสมัยท้าวสามพ่อลือไทนั้น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าว้องมิ้นซ้าวมิได้ขาด ท้าวสามพ่อลือไทได้ส่งส่วยถวายให้เจ้าว้องมิ้นซ้าวหลายครั้ง และเจ้าว้องมิ้นซ้าวก็ส่งสิ่งของให้แก่ท้าวสามพ่อลือไทหลายครั้งเช่นกัน

เมื่อท้าวสามพ่อลือไทเป็นเจ้าได้ ๕ ปี ลูกชายคนที่ ๒ และคนที่ ๖ ของเสือล่วงฟ้าผู้ชื่อท้าวจอมปราและท้าวอุดซึ่งเป็นเจ้าอยู่เมืองหุนนั้น ก็ยังคิดคดต่อท้าวสามพ่อลือไท เพื่อชิงความเป็นเจ้าแสนหวีฟ้า

จุลศักราช ๘๒๕(ค.ศ.๑๔๖๓) สองพี่น้องก็ไปชักนำพญาติโลกราชแห่งล้านนาขึ้นมารบกับท้าวสามพ่อลือไท ท้าวจอมปราและพญาติโลกราชนำรี้พลมาถึงเมืองหุนแล้วจึงปรึกษากันถึงอุบายการรบ ตกลงกันว่าจะต้องรบกับพญาแสนลอเสียก่อน เพราะว่าพญาแสนลอนั้นแม้ว่าจะเป็นน้องเขยของท้าวจอมปราก็จริง แต่มีใจภักดีต่อท้าวสามพ่อลือไท ดังนั้นพญาติโลกราชและท้าวจอมปราจึงยกกองทัพไปเมืองแช่

ยามนั้นพญาแสนลอแห่งเมืองแช่ตรองดูเห็นผิดตา จึง(สั่งคนให้)หลอกเขาว่า "พญาเฒ่าแสนลอหนีไปเชียงรุ่งโน้นแล้ว ขอเจ้าเหนือหัวได้เมตตาเถิด แม้นว่าเจ้าเหนือหัวไปรบชนะเชียงรุ่งแล้ว ตูข้า

ทั้งหลายจะขอเป็นข้าแห่งเจ้าเหนือหัว" พญาติโลกราชคิดว่าเป็นเรื่องจริงจึงนำรี้พลไปรบเชียงรุ่ง ส่วนท้าวสามพ่อลือไทนั้นระวังตัวอยู่แล้วเพราะรู้ว่าท้าวจอมปราและท้าวอุดคิดไม่ซื่อ ท่านจึงหลบหนีจากเชียงล้านไปหลบอยู่ที่เวียงเชียงมู้ ด้วยว่าที่นั้นมีการรักษาป้องกันเมืองอย่างดี

ฝ่ายพญาติโลกราชแห่งล้านนาทำสงครามกับเชียงรุ่งอยู่ ๒๐ วันไม่อาจเอาชนะได้จึงถอนกำลังไปรบฟันเมืองแช่ ก็ไม่อาจเอาชนะได้เช่นกัน จึงยกทัพกลับ เมื่อไปถึงเมืองยอง จะกลับไปเชียงใหม่ก็อายแก่คนทั้งหลายว่ามารบศึกแพ้ จึงนำกำลังไปทางปากแม่น้ำยองถึงเมืองภุงฟ้าผ่า ท้าวสามพ่อลือไทจึงมอบหมายให้หมื่นภุงผู้ชื่อ......หลวงซึ่งเป็นล่ามข้าเก่า? นำพวกข้าเก่า ๔,๐๐๐ คนไปดักซุ่มโจมตีทัพ พญาติโลกราช พญาติโลกราชเสียช้าง ม้า ไพร่พลเป็นจำนวนมาก จึงรีบยกทัพกลับ

ศึกล้านนาครั้งนั้น พญาศรีสุธรรมราชาแห่งเมืองเขินนำรี้พลไปช่วย ๑๒พันนารบจนมีชัยชนะ <u>ท้าวสามพ่อลือไท เมืองม้า เมืองลา จึงตอบแทนบุญคุณ</u>

แม้ว่าท้าวสามพ่อลือไทจะชนะแล้ว แต่ท้าวจอมปราและท้าวอุด สองพี่น้องยังไม่ยอมวางมือ ดังนั้นในปีจุลศักราช ๘๓๖(ค.ศ.๑๔๗๖) จึงกลับไปสมคบกับพญาติโลกราช ยกทัพมารบเชียงรุ่งอีก ครั้งนี้นำรี้พลจากเมืองเชียงรายกว่า ๔๐,๐๐๐คนมาด้วย นอกจากนี้ยังจับตัวท้าวเจ็ด ผู้กินเมืองงาด เมืองขางลงไปไว้ที่เมืองยอง ขณะนั้นเมืองยองเป็นเมืองร้าง ท้าวเจ็ดจึงขออยู่สร้างเมืองยอง พญาติโลกราชก็อนุญาต ตั้งแต่จุลศักราช ๘๔๐ (ค.ศ.๑๔๗๘) เมืองยองก็เข้ากับเชียงแสนหลวงล้านนา

เมื่อท้าวเจ็ดถูกจับตัวไปเสียแล้ว เมืองงาด เมืองขางก็ไม่มีผู้ปกครอง ท้าวสามพ่อลือไทจึงให้ท้าวราชาลูกของแสนคำแดง เมืองแช่ผู้เป็นหลานตนไปปกครองเมืองงาด เมืองขาง

เมือจุลศักราช ๘๓๘ (ค.ศ.๑๔๗๖) ท้าวสามพ่อลือไทไปรบกับท้าวอุดทีเมืองหุน ท้าวอุดหนีไปพึ่งพี่ชายคือท้าวจอมปรา ท่านจึงเอาเมืองหุนเป็นนาในเรือน อพยพชาวเมืองหุนไปไว้เชียงรุ่ง เมืองแช่ เมืองหุนจึงร้างเสียตั้งแต่กาลบัดนั้น

ท้าวสามพ่อลือไทมีลูกชาย ๕ คน ลูกหญิง ๖ คน

ลูกชายคนแรกชื่อท้าวยี่ ให้สืบเมืองแทนพ่อ

ลูกชายคนที่ ๒ ชื่อเจ้าเมืองฟาก

ลูกชายคนที่ ๓ ชื่อสามไค้เนือง ให้กินเมืองอูเหนือและเป็นผู้บัญชาการทัพ

ลูกชายคนที่ ๔ ชื่อเจ้าไอ่ ให้กินเมืองนุน เจ้าไอ่มีลูกชายคนหนึ่งชื่อเจ้าคานเมือง

ลูกชายคนที่ ๕ ยังเล็กอยู่ ยังไม่ได้กินเมือง

ลูกหญิงคนแรก มอบให้ไปเป็นเมียหมื่นหลวงลูกท้าวแซว

ลูกหญิงคนที่ ๒ .....?

ลูกหญิงคนที่ ๓.......?

ลูกหญิงคนที่ ๔ ชื่อนางเชียง

ลูกหญิงคนที่ ๕ ชื่อนางคอเมือง มอบให้ลูกชายพญาเมืองเขิน ผู้ชื่อเจ้าเมืองขาก

ลูกหญิงคนที่ ๖ ตายไปแล้ว

เจ้าเมืองขาก ลูกเจ้าเมืองเขินผู้เป็นเขยนั้นมักชอบวางอำนาจว่ามียศหนักศักดิ์ใหญ่ จนท้าวยี่พี่ชายเมียออกปากว่า “พ่อกูก็จะยกเมืองให้กู แต่กูก็ยังไม่ทำนั้น ตามโบราณราชประเพณีเมื่อเข้าเฝ้าผู้ใหญ่ ไม่มีใครบังอาจเรียกหาอาสนะ นี่ถ้าพ่อกูตายไป ชรอยว่ามันจะชิงเมืองกูเป็นแน่” ตั้งแต่นั้นก็เลยมีเรื่องขัดแย้งกันมาโดยตลอด ท้าวสามพ่อลือไทปรามลูกชายว่า “เขารักเรา เขาจึงมาอยู่เลี้ยงดูเรา อย่าผิดเถียงกันเลย” ท้าวยี่จึงพยายาม จะทำดีต่อน้องเขย วันหนึ่งเมื่อตั้งสำรับข้าว เหล้า ก็ให้ไปเรียกน้องเขยมาร่วมวง ฝ่ายน้องเขยกลับคิดว่าเขาจะมารับตัวไปฆ่า ก็ไม่ยอมไป ท้าวยี่พี่เมียโกรธ จึงไปชวนบ่าวไพร่มากินเหล้าแล้วพากันไปสู้กับเจ้าเมืองขาก เจ้าเมืองขากรีบรุดไปฟ้องท้าวสามพ่อลือไท

ขณะนั้นแม่ของเจ้าไอ่ ลูกชายคนที่ ๔ ของท้าวสามพ่อลือไท อยากให้ลูกเขยลูกหญิงเป็นเจ้าเป็นนาง จึงไปไหว้ท้าวแล้วกล่าวว่า “เจ้ายี่จะฆ่าพ่อกินเมือง” ท้าวสามพ่อลือไทไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วน เชื่อคำนาง ให้หมื่นหลวงไปรบกับท้าวยี่ แต่หมื่นหลวงรู้ว่าท้าวยี่ไม่มีความผิดอะไร จึงไม่ยอมไป นางเทวีแม่เจ้าไอ่ยังไม่วางมือ กลับเอาเงิน ๒,๒๐๐ชั่งไปจ้างเจ้าพันนาคำแดงเมืองแช่ซึ่งเป็นญาติกัน(พันนาคำแดงเมืองแช่เป็นลูกแสนลอ) พันนาคำแดงนั้นเกลียดชังท้าวยือยู่แล้วเนื่องจาก มีเหตุการณ์ครั้งหนึ่ง พันนาคำแดงมีเสื้อเกราะผืนหนึ่ง งามมาก ท้าวยี่ขอก็ไม่ให้ ท้าวยี่จึงกล่าวเสียดสีถึงชื่อว่า ไม่ใช่คำแดง แต่เป็นทองแดงเท่านั้นเอง ตั้งแต่นั้นมาเลยผิดใจ อาฆาตแค้นกันเรื่อยมา ดังนั้นพันนาคำแดงจึงคิดว่า ครั้งนี้เจ้าเหนือหัวมอบหมายให้รบก็จะไป จึงนำกำลังผู้คนไปที่ปากทางเชียงรุ่ง แต่ไม่อาจเอาชนะท้าวยี่ได้

ยามนั้นท้าวสามพ่อลือไทมาช่วยพันนาคำแดงสู้กับลูกชายตน ฝ่ายท้าวยี่เห็นพ่อตนมา ก็ รำพึงว่า “กูไม่ควรรบกับพ่อ” ดังนั้นจึงหนีไปอยู่เมืองภุงเสีย

เมื่อท้าวยี่ไปอยู่เมืองภุงแล้ว ตลอดเวลาเฝ้าแต่ครุ่นคิดว่า “เหตุใดพ่อกูจึงชังกูถึงขนาดนี้หนอ” ตั้งแต่นั้นมาท้าวยี่ก็เอาแต่ดื่มเหล้าเมาทุกวัน มีวันหนึ่งท่านเมาเหล้าขี่ช้างไปชนเรือนชาวบ้าน จึงถูกเขาเอาหอกแทงตายเสีย

ชาวเมืองทั้งหลายโกรธแค้นเจ้าเมืองขากผู้เป็นลูกเขยท้าวเสือล่วงฟ้า กล่าวหาว่าเป็นผู้ทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย ท้าวเสือล่วงฟ้าจึงพาลูกเขยไปอยู่ที่วัดเสีย แต่ชาวเมืองทั้งหลายยังพากันเอาหน้าไม้ไปดักยิงทุกวัน จนเขยชาวเขินผู้นั้นไม่เป็นอันได้กินได้นอน จึงหลบลี้หนีไปทางแม่น้ำโขง ไปถึงเมืองวังเมืองขาง เมืองงาด เมืองแช่ คนเมืองแช่ส่งตัวกลับเมืองเขินเสียแล้ว

ในสมัยท้าวสามพ่อลือไทนั้น บ้านเมืองเป็นศึกกับพวกชาวกลอม[1] หลายครั้ง บางครั้งก็เสียเขตน้ำแดนดินก็มี

---

[1] หัวเมืองขึ้นของกรุงเทพฯ ขณะนั้น คือ เชียงใหม่ แพร่ น่าน

๑๘ สามไค้เนือง

สามไค้เนืองเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๘๕๓(ค.ศ.๑๔๙๐) ขณะอายุได้ ๔๓ ปี เป็นเจ้าได้ ๑๔ ปี อายุได้ ๕๗ ปี จุติไปในปีจุลศักราช ๘๖๗ (ค.ศ.๑๕๐๔) สามไค้เนืองไม่มีลูกสักคน

๑๙ เจ้าคานเมือง

เจ้าคานเมืองเป็นเจ้าในปีจุลศักราช ๘๖๗ (ค.ศ.๑๕๐๔) ขณะอายุได้ ๔๔ ปี เป็นเจ้าได้ ๓๔ ปี อายุได้ 78 ปี จุติในปีจุลศักราช ๙๐๑ (ค.ศ.๑๕๓๘)

เมื่อสามไค้เนืองจุติไปเสียแล้วนั้น ไม่มีลูกรับเมืองแทน คณะขุนนางผู้ปกครองเมืองจึงไปรับเจ้าคานเมืองผู้เป็นหลานมาจากเมืองนุนมาครองเมืองแทนอา ทางเชียงรุ่งจึงมีหนังสือถึงเจ้าว้องมิ้นตี่เพือขอแต่งตั้ง เจ้าว้องก็อนุญาต จุลศักราช ๘๖๗ (ค.ศ.๑๕๐๕) เจ้าว้องทำแผ่นสุพรรณบัตรส่งมาให้เจ้าคานเมือง

เจ้าคานเมืองมีลูกหนึ่งคนชื่อเจ้าศรีสมภาร

๒๐ เจ้าศรีสมภาร

เจ้าศรีสมภารเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๙๐๑ (ค.ศ.๑๕๓๘) ขณะอายุได้ ๔๐ปี เป็นเจ้าได้ ๒๔ ปี อายุได้ ๖๔ ปี จุติในปีจุลศักราช ๙๒๕(ค.ศ.๑๕๖๑) เจ้าศรีสมภารมีลูกคนหนึงชือเจ้าอุ่นเมือง

๒๑ เจ้าอุ่นเมือง

เจ้าอุ่นเมืองเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๙๒๓[1] (ค.ศ.๑๕๖๑) ขณะอายุได้ ๓๖ ปี เป็นเจ้าได้ ๑๘ ปี อายุได้ ๕๔ ปี จุติในปีจุลศักราช ๙๔๐ (ค.ศ.๑๕๗๘)

เมือเจ้าอุ่นเมืองเป็นเจ้านั้น เจ้าว้องคว้างตีก็มอบจุ้มหยินให้ในปีจุลศักราช ๙๒๙ (ค.ศ.๑๕๖๗)

ขณะนั้นกษัตริย์พม่าผู้ชื่อว่าฟ้าสุทโธธรรมราชายกทัพไปรบเชียงใหม่ เมื่อชนะเชียงใหม่แล้ว ขึ้นมาตีถึงเชียงรุ่ง เจ้าอุ่นเมืองก็ยอมอยู่ใต้อำนาจในปีจุลศักราช ๙๒๖ (ค.ศ.๑๕๖๔)

เมื่อเจ้าอุ่นเมืองยอมอ่อนน้อมเสียแล้ว ฟ้าสุทโธธรรมราชาก็พาเจ้าอุ่นเมืองไปถึงเมืองไซกำหนดเขตน้ำแดนดิน เดิมทีเมืองไซอยู่ในเขตเมืองลื้อ แต่บัดนี้ฟ้าสุทโธธรรมราชาเอาไปเข้ากับเมือง

---

[1] น่าจะเป็น จ.ศ. ๙๒๕

ลาวครึ่งหนึ่ง คือตั้งแต่บ้านค่อน้อยหัวเมืองไซไปไกลถึงขนาดเดินทางจากแดนเมืองไซไปประมาณหนึ่งวัน ดังนั้นเมืองไซขณะนั้นจึงเป็นเมืองสองฝ่ายฟ้า ส่งส่วยถวายทั้งแสนหวีเมืองลื้อและเมืองลาว ลาวเรียกว่าลื้อเมืองไซ ลื้อเรียกว่าลาวเมืองไซ จากนั้นก็พากันเดินทางออกจากเมืองไซไปเมืองหลวงน้ำทา เจ้าเมืองลาวก็ขึ้นมาแบ่งเขตน้ำแดนดินกัน ณ ที่นั้น

แดนดินเมืองลื้อไปถึงผาสามเส้าน้ำเข้ารู เข้าไปในเมืองหลวงน้ำทาประมาณเดินเท้าสองวัน ทางผาสามเส้าน้ำเข้ารูนั้นเป็นดินแดนสามชุมทาง คือเป็นที่ที่เขตแดนเมืองลาว เมืองยวน เมืองลื้อ ติดกัน ทางทิศใต้เอาห้วยทรายเป็นเขต ยามนั้นเจ้าเมืองลาวกลับอ้างว่า ดินแดนเขามีน้อยเกินไป จะขอเอาเมืองหลวงน้ำทา เจ้าแสนหวีเมืองลื้อจึงตอบว่า “ครั้นท่านใคร่ได้เขตน้ำแดนดินก็แข่งบุญกันเถิด” ยามนั้นเขาจึงก่อเจดีย์แข่งกัน เริ่มก่อวันเดียว ยามเดียวกันและมีขนาดน้อยใหญ่เท่ากัน หากฝ่ายใดเสร็จก่อนฝ่ายนั้นมีบุญมากกว่า ผลปรากฏว่าทั้งสองฝ่ายทำเสร็จพร้อมกัน ถือว่ามีบุญเท่ากัน จึงมาแบ่งเมืองหลวงน้ำทาออกเป็นสองฝ่าย ฟ้าสุทโธธรรมราชานำเอาต้นโพธิ์มาปลูกไว้เป็นพยาน ฝ่ายตะวันออกเป็นเมืองลื้อได้แก่ เมืองสิง เมืองหลวงพูคา เชียงแข็ง เมืองเมิง เมืองกาง เมืองลอง เชียงกกไท ทั้งหมดนี้ตั้งเป็นหอคำน้อย

ต่อจากนั้นฟ้าสุทโธธรรมราชาก็ชวนเจ้าแสนหวีไปเชียงราย ไปตกลงกับเจ้าเชียงรายเรื่องการแบ่งเขตน้ำแดนดิน เอาแม่น้ำสายเป็นแดน ตั้งแต่ท่าขี้เหล็ก ถึงเมืองพยาก เมืองพแลว เมืองยอง เข้ากับแผ่นดินพม่า ไม่เข้ากับเชียงแสน ออกจากที่นั้นฟ้าสุทโธธรรมราชาก็กลับถึงเมืองพยาก

ส่วนเจ้าแสนหวีอุ่นเมืองล้มไข้หนักจุติเสียที่เมืองพยากนั้นเอง คนทั้งหลายจึงนำศพไปฝังไว้ใกล้หมู่บ้านน้ำควงแล้ว

ต่อมาฟ้าสุทโธธรรมราชาเดินทางไปถึงเมืองลื้อ จัดการแบ่งเขตแดนดินในเมืองเขินเป็นสามส่วน แต่ละส่วนตั้งท้าวคนหนึ่งเป็นผู้ปกครอง ส่วนหนึ่งขึ้นกับเมืองลื้อ ส่วนหนึ่งขึ้นกับเมืองเชียงตุง ส่วนหนึ่งขึ้นกับเชียงแสน ตั้งแต่นั้นมาจึงเรียกว่าสามท้าว

รัชสมัยของท้าวอุ่นเมือง ฟ้าสุทโธธรรมราชามาแย่งชิงเอาบ้านเมืองไปเป็นจำนวนมาก กลายเป็นแผ่นดินของลาวก็มี กลายเป็นแผ่นดินของเขินก็มี

เจ้าอุ่นเมืองมีลูกชายสองคน คนพี่ชื่อเจ้าศรีสุนันทา คนน้องชื่อเจ้าอิ่นเมือง

๒๒ เจ้าศรีสุนันทา

เจ้าศรีสุนันทาเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๙๔๐ (ค.ศ.๑๕๗๘) ขณะอายุได้ ๒๘ ปี เป็นเจ้าได้ ๖ เดือน อายุได้ ๒๘ ปีก็จุติในปีจุลศักราช ๙๔๑ (ค.ศ.๑๕๗๙)

เจ้าศรีสุนันทาไม่มีลูก

๒๓ เจ้าอิ่นเมือง

เจ้าอินเมืองเป็นเจ้าแทนศักดิ์พี่ชายตนในปีจุลศักราช ๙๔๑ (ค.ศ.๑๕๗๙) ขณะอายุ ๒๖ ปี เป็นเจ้าได้ ๕ ปี อายุได้ ๓๑ ปี จุติในปีจุลศักราช ๙๔๕ (ค.ศ.๑๕๘๓)

เมื่อเจ้าศรีสุนันทาจุติไปแล้วนั้น เจ้าว้องปลงอาชญาตั้งให้เจ้าอิ่นเมืองครองเมืองสืบต่อจากพี่ตน หลังจากนั้น กษัตริย์พม่าก็มาปลงอาชญาตั้งให้เจ้าอิ่นเมืองเป็นแสนหวีฟ้าโชตินัครมหาชัยบวรสุธรรมราชอีก

เมื่อเจ้าอิ่นเมืองได้เป็นเจ้าแสนหวีแล้ว จึงเอาหัวเมืองทั้งหลายแบ่งออกเป็น ๑๒ พันนา ส่วนเมืองใดเข้ากับพันนาใดนั้น แต่เดิมแบ่งดังนี้

๑. เชียงรุ่ง เมืองรำเป็นพันนาหนึ่ง

๒. เมืองแช่ เชียงลู เมืองออง เมืองงาด เป็นพันนาหนึ่ง

๓. เมืองหุน เมืองพาน เป็นพันนาหนึ่ง

๔. เชียงเจิง เชียงราย เป็นพันนาหนึ่ง

๕. เชียงลอ เมืองมาง เมืองงามลางเหนือ เป็นพันนาหนึ่ง

๖. เมืองล้า เมืองบ่าน เป็นพันนาหนึ่ง

๗. เมืองฮิง เมืองบ่าง เป็นพันนาหนึ่ง

๘. เมืองลา เมืองวัง เป็นพันนาหนึ่ง

๙. เมืองภุง เมืองหย่วน เป็นพันนาหนึ่ง

๑๐.อูใต้ อูเหนือ เป็นพันนาหนึ่ง

๑๑.เชียงทอง บ่อล้า อิงู ยี่พัง เป็นพันนาหนึ่ง

๑๒.เมืองลวงเมืองเดียวเป็นพันนาหนึ่ง คือพันนาทวนแล

พระมหากษัตริย์พม่ายกนางสุวรรณปทุมบัวคำให้เจ้าอิ่นเมือง เจ้าอิ่นเมืองแต่งตั้งขุนนางทั้ง ๑๒ พันนาไปรับถึงเมืองม้า ท่าลอ แล้วแห่แหนมาตามทางจนถึงเชียงรุ่ง ขุนนางทั้งหลายก็มอบเครื่องสักการะแล้วทูตและตัวแทนทั้งหลายก็ไปสู่บริเวณบ้านช้างไช จัดงานพิธีสมโภช เป็นมหาสมาคมอันยิ่งใหญ่นานถึงหนึ่งเดือน

ข่าวนี้กระจายไปถึงเจ้าฮ่อเมืองแส เจ้าฮ่อจึงส่งขุนหลวงเมืองลา เมืองแมน ลงมาเชียงรุ่ง ยามนั้นเจ้าฮ่อและเจ้าพม่าก็เจรจากันเป็นอันดีแล้วจึงพร้อมกันอภิเษกให้เจ้าอิ่นเมืองเป็นเจ้าแผ่นดิน เจ้าอิ่นเมืองก็สมมุติเอาฮ่อเป็นพ่อ พม่าเป็นแม่ ตัวแทนฝ่ายฮ่อมาจับแขนขวาของเจ้าอิ่นคำ ตัวแทนฝ่ายพม่าจับแขนซ้ายจูงเจ้าอิ่นคำให้ขึ้นนั่งแท่นแก้ว กษัตริย์พม่าพระราชทานดวงตรางาช้าง กว้างหนึ่งนิ้ว แกะสลักเป็นรูปเขาพระสุเมรุ มีเขาสัตตภัณฑ์ทั้ง ๗ ล้อมรอบ ภายใต้มีน้ำมหาสมุทร มีก้อนเส้าทองคำ ๓ ก้อน มีรูปปลาอานนท์ ๒ ตัว ส่วนบนเป็นรูปปราสาท พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระราชทานช้างสองตัวสูง ๖ ศอก ขันทองคำ ๒ ใบ แต่ละใบน้ำหนัก ๗ ขัน ๗ ชาบ มีดประดับพลอย ๑๒ เล่ม ถ้วยทองคำ

๒ ใบ แต่ละใบน้ำหนัก ๗ ชาบครึ่ง แบบทิพสิงห์? ๒ ลูก แต่ละลูกหนัก ๕ ชาบ ผอบทองคำใส่เหมี้ยงรูปหงส์ประดับพลอยแดง ๑ ใบ น้ำหนัก ๒ ขัน ๒ ชาบครึ่ง ตลับขี้ผึ้งทองคำใบหนึ่งเป็นรูปหงส์ ๒ ตัวประดับพลอยแดง น้ำหนัก ๖ ชาบ ช้อนทองคำคันหนึ่ง น้ำหนัก ๒ ชาบครึ่ง มงกุฎทองคำใบหนึ่งประดับอัญมณี น้ำหนัก ๔ ขัน ดอกไม้ทองคำประดับยอดมงกุฎ ๒๔ ดอก จลอย?คำ ๒๕ แถว วอทองคำหลังหนึ่ง คนโทประดับพลอยลูกหนึ่ง หนัก ๕ ขัน ดาบกะไหล่ทอง ๑๐ เล่ม ดาบกะไหล่ทองประดับพลอยแดง ๓ แถว ๒ เล่ม ดาบกะไหล่เงิน ๑๐ เล่ม ง้าวด้ามงาคู่หนึ่ง หอกนารกา?คู่หนึ่ง หอกทองคำเกลี้ยง ๑๖ เล่ม หอกเงินเกลี้ยง ๑๖ เล่ม ฉัตรขาว ๓ ชั้นคู่หนึ่ง แต่ละชั้นมีใบโพธิ์ทอง ๑๒ ใบ ฉัตรขาวชั้นเดียวคู่ หนึ่ง พอกทองคำลูกหนึ่ง ร่มทอง ๑๒ คัน พัดพ้าวคู่หนึ่ง พัดพู่คู่หนึ่ง จามรคู่หนึ่ง ฆ้องใหญ่ทาทองคำใบหนึ่งใหญ่ ๕ จ๋า? ฉาบทาทองคำคู่หนึ่ง กลองชัยใบหนึ่ง กลองชุม ๙ ใบ กลองตริงใบหนึ่ง กลองตริงปิงใบหนึ่ง ปี่แตรเงินใหญ่เลาหนึ่ง ข่าเขาคด?คู่หนึ่ง พวงช้าง?ทาทองคำ ๒ ขอบหลวง?คู่หนึง ข้อมือพระนารายณ์?คู่หนึง ผางลาง[1] ๑๒ ใบ เสือข่าย(เกราะ?) ๑๒ ผืน เสือข่ายเหล็ก ๑๒ ผืน เสื้อข่ายทองเหลือง ๑๒ ผืน สร้างหอ ๑๒ หลังร่วมพื้น ๒ คอ ๓ ชาย มุงกระเบื้องดินขอ เสาทาทอง ๔ ต้น แท่นคำสูง ๔ ศอก ประดับลายปูนปั้นแล้วประดับด้วยแก้วที่หน้าแท่น ทำรูปเทวบุตรสององค์แบกดาบเฝ้าหัวแท่นหางแท่น ผ้าสไบทองผืนหนึ่ง เสื้อกำมะหยี่สีแดงแขนกว้างขลิบทองกว้าง ๓ นิ้ว ตัวหนึ่ง รองเท้าทองคู่หนึ่ง พัดใบตาลทาทองคู่หนึ่ง

เจ้าอินเมืองได้ให้ของขวัญแก่ทูตและตัวแทนจากพม่าทั้งหลายดังนี้

อมุคีมังซามผู้เป็นหัวหน้า	๑,๐๐๐ น้ำ ๙ เมือง
มังซามคนที่ ๒	๘๐๐ น้ำ ๙ เมือง
นายคนที่ ๓	๖๐๐ น้ำ ๙ เมือง
นายคนที่ ๔	๔๐๐ น้ำ ๙ เมือง
ลูกน้อง ๑๔ คน คนละ ๑๐๐	
หัวหน้าเมืองเขิน	๘ บาทน้ำ ๙ เมือง
นายรองเมืองเขิน	๖ บาทน้ำ ๙ เมือง

เมื่ออมุคีมังซามมอบช้างทานเมืองแล้ว ก็จะลากลับเมืองอังวะ เจ้าอินเมืองจึงได้มอบรางวัลให้ดังนี้

หัวหน้า	๑,๐๐๐ปลาย ๑๐๐ น้ำ ๙ เมือง
นายรอง	๑,๐๐๐ น้ำ ๙ เมือง
นายรองคนที่๒	๘๐๐ น้ำ ๙ เมือง
นายรองคนที่๓	๖๐๐ น้ำ ๙ เมือง
นายช้าง ๔ คน คนละ	๑๐๐ น้ำ ๙ เมือง

[1] กระแหล่ง–วัตถุคล้ายกระดึงรูปประฆัง ทรงสี่เหลี่ยมแบน ทำด้วยโลหะ ใช้ตั้งบนหลังวัวต่างตัวจ่าฝูง

ลูกน้อง ๑๔ คน คนละ	๑๐๐ น้ำ ๙ เมือง
หัวหน้าเมืองเขิน	๑๐๐ น้ำ ๙ เมือง
นายรองเมืองเขิน	๕ บาท

จุลศักราช ๙๔๓(ค.ศ.๑๕๘๑) นางสุวรรณปทุมเทวี ประสูติลูกชายคนหนึ่งให้ชื่อว่า เจ้าหน่อเมือง นางอยากให้ชื่อของลูก(นาง?)ปรากฏอยู่คู่เมือง ๑๒ พันนา จึงสร้างพระมหาวิหารหลังหนึ่ง อยู่แทบเวียงทิศตะวันตก สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ สูง ๗ แทก? ประทับบนแท่นแก้ว หันพระพักตร์ไปทางทิศเมืองอังวะ ตั้งชื่อวัดนั้นว่า "สุวรรณปทุมอาราม" คำไทว่า "วัดบัวคำ" เพื่อให้เป็นเครื่องหมายคู่เมืองเชียงยูง

กาลล่วงผ่านไป ๓-๔ ปี นางสุวรรณปทุมเทวี มีใจรำลึกถึงพ่อแม่ อยากไปขอขมาคารวะ(กันตอ)จึงไปไหว้สาบอกกล่าวเจ้าแผ่นดินผู้เป็นสามีของตน เจ้าอินเมืองสั่งให้เจ้าหัวเมือง ๑๒ พันนา จัดหาเครื่องขอขมาคารวะมาทุกเมืองดังนี้

๑. พันนาเชียงรุ่ง จัดหาจอกทองคำใบหนึ่ง น้ำหนัก ๖ บาท จอกเงินใบหนึ่ง น้ำหนัก ๖ บาท ดอกไม้ทองคำ ๖ ดอก แต่ละดอกหนัก ๑ บาท เทียนขี้ผึ้งพอกคำแดงคู่หนึ่งหนักพันหนึ่ง ผ้าแพรหน้ากว้าง ๒ ม้วน ผ้าแพรหน้าแคบ ๔ ม้วน เกลือ ๔ ห่อ ใบชาอัด ๔ ถุง แต่ละถุงมี ๕ ก้อน ม้าตัวหนึ่ง

๒. พันนาเมืองแช่ จัดหาแหวนทองคำวงหนึ่ง น้ำหนัก ๘ เถ้ แหวนเงินวงหนึ่ง น้ำหนัก ๘ เถ้ ผ้าแพรหน้าแคบ ๒ ม้วน ผ้าดำ ๒ ม้วน

๓. พันนาเมืองหุน พันนาเชียงเจิง พันนาเชียงลอ พันนาเมืองล้า พันนาเมืองฮิง พันนาเมืองลา ให้แต่ละพันนาจัดทำแหวนทองคำวงหนึ่ง แหวนเงินวงหนึ่ง แพรหน้าแคบ ๔ ม้วน ผ้าดำ ๔ ม้วน

๔. พันนาเมืองภุง พันนาอูใต้อูเหนือ พันนาเชียงทอง พันนาเมืองลวง ให้แต่ละพันนาทำจอกเงินใบหนึ่งน้ำหนัก ๘ เถ้ จอกทองคำใบหนึ่ง น้ำหนัก ๘ เถ้ แพรหน้าแคบ ๒ ม้วน ผ้าดำ ๒ ม้วน

เมื่อจัดเตรียมทุกอย่างเรียบร้อยแล้ว เจ้าอินเมืองจึงแต่งตั้งคนให้ไปกับนางเทวี ไปขอขมาคารวะเจ้ากษัตริย์ผู้เป็นพ่อของนางที่เมืองอังวะ พอไปถึงแล้วก็ทำฝา ๑๒ อัน เอากระดาษหุ้มอย่างดี[1] แล้วจึ่งเอาเครื่องบรรณาการทั้งหลายและหนังสือถวาย

ครั้นถวายเครื่องบูชาแล้วก็จะเดินทางกลับ กษัตริย์อังวะจึงมอบสิ่งของตอบแทนเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา ดังนี้

ผ้าม่าน ๒ ผืน ผ้าไหมผืนหนึ่ง อีหัวกาสา ๔ อุก? ผ้าเทศ ๔ หัว น้ำปั่น? ๔ หัว จันทน์แดง ๒ พัน จันทน์ขาว ๒ พัน ฝิ่น ๒ พัน ผงมหาหิงส์ ๒ พัน พริกน้อย ๒ พัน หมากปลายหนามป่น พันหนึ่ง น้ำตาลทราย ๒ พัน บรรดาท้าวขุนที่ไปนั้นก็ได้รับของฝากกันทุกคนทุกเมือง

เมื่อนางเทวีและท้าวขุนทั้งหลายกลับมาถึงเชียงรุ่งแล้ว เจ้าอินเมืองก็ตั้งจารีตใหม่เพื่อให้เจ้าหัว

---

[1] ฝาเหล่านี้อาจหมายบอกชื่อแต่ละพันนา หรือมิฉะนั้นก็อาจเป็นเครื่องกั้นบังสำหรับขบวนแห่นางกษัตริย์

เมืองตามพันนาน้อยใหญ่ปฏิบัติตาม คือครั้นถึงยามเข้าพรรษา ออกพรรษา ให้เจ้าเมืองทั้งหลายเข้ามาถือสัจจะขอขมาคารวะแทบพื้นพระบาทพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าเมืองคนใหม่ก็ให้มีจารีตนำข้าวและเงินครบถ้วนโดยทำเป็นต้นเงิน(ประมาณพันหมันเงินเลียน?)เข้ามาขอขมาคารวะเพื่อทำพิธีรับเมืองจากเจ้าแผ่นดินตามฐานะเมืองน้อยใหญ่ เจ้าแผ่นดินก็มอบเครื่องประดับยศ ร่มทอง แผ่นสุพรรณบัตรและเครื่องแห่ คือหอก ดาบ ปืนให้แก่เจ้าเมืองนั้นๆ

ประการหนึ่ง ถึงวันเข้าพรรษา ออกพรรษา เจ้าแผ่นดินทำพิธีแต่งตั้งคณะขุนนางผู้ปกครองเมืองเชียงรุ่ง จนถึงตำแหน่งขุนหัวเมือง ขุนแสน ขุนซา ขุนพญาน้อย พญาหลวง ครั้นทำพิธีแต่งตั้งแล้วคณะขุนนางผู้ปกครอง และขุนหัวเมืองก็จัดหา ข้าวแสนหนึ่ง วัวตัวหนึ่ง เหล้าไห หมากหมื่น พริก ใบชา ขิง เกลือ และสรรพของกินต่างๆ มีการเฉลิมฉลองยศศักดิ์เจ้าขุนใหม่ บรรดาขุนน้อยใหญ่ เจ้าขุนเจ้านางต่างเมืองก็มาพร้อมกันที่หอที่ประชุมขุนนาง ฆ่าวัวตัวที่ขุนหัวเมืองหามานั้นทำอาหารจัดสำรับโอชาพร้อมทั้งเหล้าขวดหนึ่งให้คนรับใช้ยกไปวางต่อหน้าเจ้าแผ่นดิน แล้วขุนทั้งหลายก็มาไหว้กราบดังนี้เรียกว่า”ถวายสำรับข้าวเฉลิมฉลองยศศักดิ์”

จากนั้นก็จัดสำรับให้แก่เจ้าขุนเจ้านางจากต่างแดนที่หอประชุมนั้น ช่างขับประจำเมืองก็มาขับร้องสนุกสนานกันทั้งวัน จึงเสร็จสิ้น ครั้นถึงเดือน ๙ เดือน ๑๒ แรม ๓ค่ำ เจ้าขุนหัวเมือง ๑๒ พันนาก็พากันกลับสู่เมืองของตน

เจ้าอิ่นเมืองมีลูกชายคนหนึ่งชื่อว่า เจ้าหน่อเมือง

๒๔ เจ้าหน่อเมือง

เจ้าหน่อเมืองเป็นเจ้าสืบแทนพ่อในปีจุลศักราช ๙๔๕(ค.ศ.๑๕๘๓)ขณะอายุได้ ๓ ปี เป็นเจ้าได้ ๔๕ ปี อายุได้ ๔๘ ปีจุติในปีจุลศักราช ๙๙๐(ค.ศ.๑๖๒๘)

เจ้าหน่อเมืองเป็นเจ้าได้ไม่นาน พม่าก็เข้ามาทำศึกกับเชียงรุ่ง เจ้าหน่อเมืองไปอยู่เมืองเชินเสีย จุลศักราช ๙๔๗(ค.ศ.๑๕๘๕) เจ้าว้องมีนตีมีคำสั่งให้เจ้าเมืองซู้งไปรับเจ้าหน่อเมืองกลับ เมือกลับมาถึงเชียงรุ่งแล้ว เจ้าหน่อเมืองเอาช้างและงาช้างไปถวายเจ้าว้องมิ้นตี่เป็นการขอขมาโทษ เจ้าว้องจึงให้เจ้าหน่อคำกลับเป็นเจ้าแผ่นดินดังเดิมและพระราชทานเงินให้เป็นจำนวนไม่น้อย ตั้งแต่นั้นมาเจ้าหน่อคำยิ่งมีใจภักดี ใกล้ชิดติดต่อกับเจ้าว้องมากกว่าก่อน ตั้งแต่จุลศักราช ๙๕๒-๙๗๕ ช่วง ๓๓๒ ปีนี้เจ้าหน่อเมืองจัดหาช้าง นอแรด งาช้าง เงิน ไปถวายเจ้าว้องมิ้นตี่เป็นจำนวนมาก

จุลศักราช ๙๘๙(ค.ศ.๑๖๒๗) ม่านมารบเมืองเชิน ทางเมืองเชินมาขอกำลังจากเชียงรุ่งให้ช่วย เจ้าหน่อเมืองยกพลศึก ๑๐,๐๐๐ ช้าง ๑๐ เชือก ไปช่วยเมืองเชิน พม่าจึงหันมาสู้รบกับเชียงรุ่ง เจ้าหน่อเมืองสู้ไม่ได้ ก็เอาเงินทองจำนวนมากออกมาให้พม่า ต่อมาพม่าได้รู้ว่าหัวแสน[1] เชียงรุ่งมีลูกสาว

[1] ตำแหน่งแม่ทัพ สูงกว่า หัวหมื่น

คนหนึ่งชื่ออุกาง รูปงามยิ่งนัก กษัตริย์พม่าอยากได้เป็นเมียน้อย สั่งให้เชียงรุ่งส่งไปถวาย ทางเชียงรุ่งไม่เต็มใจ จึงส่งนางงามคนอื่นไปถวายแทน เจ้ากษัตริย์พม่าผิดใจ ยกกองทหารมารบถึงเมืองแช่ เชียงรุ่งเจ้าหน่อเมืองหนีไปอยู่เมืองลาแต่แม่ทัพพม่าตามไปจับตัวกลับมา ภายหลังนำตัวไปไว้เมืองพม่าด้วย จุลศักราช๙๙๐ (ค.ศ.๑๖๒๘) เจ้าหน่อเมืองก็จุติเสียที่เมืองพม่าแล้ว เจ้าหน่อเมืองมีลูกชายชื่อเจ้าศรีสุธรรมา

๒๕ เจ้าศรีสุธรรมา

เจ้าศรีสุธรรมาเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๙๙๐ (ค.ศ.๑๖๒๘)ขณะอายุได้ ๑๖ ปี เป็นเจ้าได้ ๑๗ปี อายุได้ ๓๓ ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๐๐๖ (ค.ศ.๑๖๔๔)

เมื่อเจ้าศรีสุธรรมาเป็นเจ้านั้นเพิ่งจะมีอายุ ๑๖ ปี จึงให้แม่เป็นที่ปรึกษา ขณะนั้นรัชสมัยของเจ้ามิ้นซ้าวเริ่มเสื่อมถอยอำนาจลงทุกวัน แม้ว่าเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาจะถูกพม่าข่มคั้นครอบงำปานใด แต่จิตใจยังภักดีต่อเจ้าว้องมิ้นซ้าวอยู่ เจ้าว้องยังเป็นผู้แต่งตั้งเจ้าศรีสุธรรมาเป็นเจ้าแผ่นดิน เจ้าศรีสุธรรมาก็ได้เอาช้างและทรัพย์สิ่งของไปถวายเจ้าว้องมิ้นตี่ ๒ ครั้งแล้ว

เจ้าศรีสุธรรมามีลูกชาย ๒ คน

ผู้พี่ชื่อเจ้าหม่อมคำลือ

ผู้น้องชื่อเจ้าหม่อมท้าว

๒๖ เจ้าหม่อมคำลือ

เจ้าหม่อมคำลือเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๑๐๐๗ (ค.ศ.๑๖๔๕) ขณะอายุได้ ๑๔ ปี เป็นเจ้าได้ ๑๔ ปี อายุได้ ๒๘ ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๐๒๐(ค.ศ.๑๖๕๙)

เมื่อเจ้าหม่อมคำลือเป็นเจ้านั้นอายุยังน้อย จึงให้แม่เป็นที่ปรึกษา ยามนั้นกำลังจะสิ้นสุดราชวงศ์หมิง(มีนซ้าว) ราชวงศ์ชิง?(ชินซ้าว)จะขึ้นมาแทน

เจ้าว้องมิ้นซ้าวยังเป็นผู้แต่งตั้งและมอบจุ้มหยิ่นให้เจ้าหม่อมคำลือเป็นเจ้าแผ่นดิน อีกทั้งพม่าก็ยังคืนมาแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอีก

เจ้าหม่อมคำลือมีลูกชาย ๒ คน

ผู้พี่ชื่อเจ้าแสงเมือง ตายไปเสียก่อน

ผู้น้องชื่อเจ้าหน่อเมือง เมื่อพ่อตายนั้นอายุยังน้อยอยู่

๒๗ เจ้าหม่อมท้าว

เจ้าหม่อมท้าวเป็นเจ้าแทนพี่ชายในปีจุลศักราช ๑๐๒๐ (ค.ศ.๑๖๕๘) ขณะอายุได้ ๒๖ ปี เป็นเจ้าได้ ๘ ปี อายุได้ ๓๔ ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๐๒๘ (ค.ศ.๑๖๖๖)

เมื่อเจ้าหม่อมท้าวขึ้นเป็นเจ้านั้น ยังเป็นศักราชของมิ้นซ้าวอยู่ แต่อำนาจของเจ้าว้องซิ่นซ้าวปกแผ่ครอบคลุมไปถึงหัวเมืองน้อยใหญ่ เจ้าหัวเมืองทั้งหลายจึงไปค้อมหัวต่อเจ้าว้องซิ่นซ้าว

จุลศักราช ๑๐๒๒ (ค.ศ.๑๖๖๐) เจ้าว้องซินซ้าวพระราชทานจุ้มหยินให้เจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาอภิเษกเจ้าหม่อมท้าวเป็นเจ้า ให้ผ้าแพรพรรณ อานม้าแก่เจ้าหม่อมท้าว

เมื่อเจ้าหม่อมท้าวเป็นเจ้าแล้ว ก็ได้นำหมู่ขุนนางอำมาตย์ลงไปไหว้สาถึงกษัตริย์พม่าด้วย

แต่เดิมเจ้าหม่อมท้าวไม่มีลูก จึงเอาเจ้าหน่อเมืองลูกของพี่ชาย(เจ้าหม่อมคำลือ)มาเป็นลูก ต่อมาก็มีลูกของตนเอง ชื่อว่าเจ้าเมืองท้าว

๒๘ เจ้าหน่อเมือง

เจ้าหน่อเมืองเป็นเจ้าแทนพ่อบุญธรรม(อา)ในปีจุลศักราช ๑๐๒๗ (ค.ศ.๑๖๖๕) ขณะอายุได้ ๒๕ ปี เป็นเจ้าได้ ๘ ปี อายุได้ ๓๓ ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๐๓๔ (ค.ศ ๑๖๗๒) เจ้าหน่อเมืองไม่มีลูก

๒๙ เจ้าเมืองท้าว

เจ้าเมืองท้าวเป็นเจ้าแทนลูกผู้พี ในปีจุลศักราช ๑๐๓๖? (ค.ศ ๑๖๗๒) ขณะอายุได้ ๒๘ ปี เป็นเจ้าได้ ๑๕ ปี อายุได้ ๔๓ ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๐๔๘ (ค.ศ๑๖๘๖)

จุลศักราช ๑๐๓๗ (ค.ศ.๑๖๗๓) วู้ซ่านกุ่ย แม่ทัพของภีนซีเป็นกบฏต่อเจ้าว้องซินซ้าว มายึดเอาจุ้มหยิ่นที่เจ้าว้องซิ่นซ้าวมอบให้แก่เจ้าหอคำเมืองต่าง ๆทุกเมืองกลับไปหมด แล้วมอบจุ้มลูกใหมให้ถึงจุลศักราช ๑๐๔๓ (ค.ศ.๑๖๘๑) เจ้าว้องซินซ้าวกำราบวู้ซ่านกุ่ยลงได้ เจ้าเมืองทังหลายก็เอาเครืองบรรณาการไปถวายเจ้าว้องซิ่นซ้าว เจ้าว้องซิ่นซ้าวจึงมอบจุ้มหยิ่นลูกใหม่ให้เจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา

เจ้าเมืองท้าวมีลูกชายคนหนึ่งชื่อเจ้าแพงเมือง

๓๐ เจ้าแพงเมือง

เจ้าแพงเมืองเป็นเจ้าสืบจากพ่อตนในปีจุลศักราช ๑๐๔๘ (ค.ศ.๑๖๘๖) ขณะอายุได้ ๑๔ ปี เป็นเจ้าได้ ๔๑ ปี อายุได้ ๕๕ ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๐๘๘ (ค.ศ.๑๗๒๖)

เมื่อเจ้าแพงเมืองเป็นเจ้านั้น อายุยังน้อย จึงให้แม่เป็นที่ปรึกษาการเมือง แม่เจ้าแพงเมืองอายุ ๗๓ ปีก็จุติไป

ในรัชสมัยเจ้าแพงเมือง มีศึกหัวขาว[1]เกิดขึ้น ตัวหัวหน้าชื่อเจ้าบุญ ท้าวแพงเมืองนำเจ้าหัวเมืองทั้งหลายเข้ากับเจ้าบุญร่วมทำศึก? ข้าศึกหัวขาวนี้แข็งข้อต่อเจ้าฮ่อ เจ้าฮ่อจึงนำกำลังทหารลงมาสู้รบ ข้าศึกหัวขาวก็แพ้ฮ่อ พวกที่เป็นหัวหน้าถูกฮ่อจับ บ้างถูกถอดยศศักดิ์ บ้างถูกฆ่าทิ้งเสีย ขณะนั้นไพร่เมืองพากันหนีออกจากเมืองไปเป็นอันมาก ข้าทั้ง ๑๒ หัวแคว้นก็ถอยไปเข้ากับเมืองแลมเสีย ๖ แคว้น ขณะนั้นฮ่อตั้งแซ่นฟูอยู่ที่เมืองแลม เมือง ๑๒ พันนาที่ไม่เข้ากับข้าศึกหัวขาวมีเพียงเมืองแช่ เมืองงาด เมืองละ เมืองฮิง ฮ่อจึงกลับมาตั้งแซ่นฟูที่เมืองแช่ ส่วนแซ่นฟูเมืองลาให้รักษาหัวเถื่อนทั้งหลาย เขาจึงเรียกว่า “สามหมื่นไร่เมืองลา สามหมื่นนาเมืองแช่”

เจ้าแพงเมืองมีลูกชาย ๒ คน ลูกหญิง ๒ คน

ลูกชายคนแรกชื่อเท่าชิ่นเพา คนที่ ๒ ชื่อเท่าเส่าวิ้น

ลูกหญิงคนแรกยกให้เจ้าเมืองบ่อ คนที่ ๒ ยกให้เจ้าเมืองพั่น

๓๑ เท่าชิ่นเพา

เท่าชินเพาเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๑๐๘๘ (ค.ศ.๑๗๒๖) ขณะอายุได้ ๓๒ ปี เป็นเจ้าได้ ๔ ปี อายุได้ ๓๕? ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๐๙๑ (ค.ศ.๑๗๒๙)

เมื่อเท่าชิ่นเพาเป็นเจ้านั้น ผู้ใหญ่เมืองแสผู้ชื่อโอเออถ่าย ได้ร้องเรียนถึงเจ้าว้องขอให้ตั้งภูเออ ฟู[2] อีก เจ้าว้องก็อนุญาต จึ่งย้ายหอภูเออไปตั้งที่ซือเหมา บ้านเมืองของพวกม่อนยิ่วล้อ[3]ที่มาเข้ากับภูเออนั้น ก็ให้มีธุ้งซือ[4](ถงจือ?)ผู้หนึ่ง นายยัวซี[5] ผู้หนึ่ง ภูเออซือเหมาและภูเออเชียงทอง ๒ที่นี้ ให้มีราชทูตแย้นโซ่[6] ผู้หนึ่ง หากเข้ากับภูเออซ้ำ..................

เท่าชิ่นเพามีลูกชายคนหนึ่งชื่อเท่าชิ่นคู้ พิการหูหนวก พูดไม่ได้ จึงไม่มีสิทธิ์เป็นเจ้าแผ่นดินสืบจากพ่อ

---

1 ศึกหัวขาว

2 หน่วยงานปกครองแบบหนึ่งก่อนจะมีอำเภอ

3 ชาวเขาพวกหนึ่ง(พวกล้วะ)

4 หัวหน้า

5 คนตรวจการดูแลเจ้าฟ้า ถูกส่งมาจากราชสำนักจีน มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าหัวเห็ง(หัวพัน)

6 ผู้เก็บภาษีเกลือ

๓๒ เท่าเส่าวิ้น

เท่าเส่าวิ้นเป็นเจ้าแทนพี่ชายในจุลศักราช ๑๐๙๑ (ค.ศ.๑๗๒๙) ขณะอายุได้ ๑๐ ปี เป็นเจ้าได้ ๓๘ ปี ถึงจุลศักราช ๑๑๒๙ (ค.ศ๑๗๖๗) เจ้าฮ่อมาถอดยศเสีย ยามนั้นอายุได้ ๔๘ปี

เมื่อเท่าเส่าวิ้นเป็นเจ้านั้นเพิ่งจะมีอายุ ๑๐ ปี ยังไม่รู้เรื่องการปกครองบ้านเมือง จึงขอให้เจ้า ๔ หมื่นนาเมืองแช่ มาช่วยปองการเมือง จุลศักราช ๑๐๙๖ (ค.ศ.๑๗๓๔) ขุนนางเมืองแสร้องเรียนถึงเจ้าว้องซิ่นซ้าวว่า ถึงปีนี้เท่าเส่าวิ้นอายุได้ ๑๕ ปีแล้ว หวังว่าจะได้ทำการอภิเษกเท่าเส่าวิ้นตามจารีตลื้อธรรมเนียมไทได้แล้ว เจ้าว้องซิ่นซ้าวจึงอนุญาตให้เท่าเส่าวิ้นเป็นเจ้าได้ในปีนั้น

ในจุลศักราช ๑๐๙๕ (ค.ศ.๑๗๓๓) ลูคุ้ยซ่านและฟางชินมีนเป็นหัวหน้านำหมู่โจรมาปล้นเอาม้าและทรัพย์สินของชาวเมือง ๑๒ พันนา แม่ของเท่าเส่าวิ้นและเจ้า ๔ หมื่นนาเมืองแช่ต่อสู้กับหมู่โจร นับได้ว่าเป็นผู้มีบุญคุณมากนัก จุลศักราช ๑๐๙๗ (ค.ศ.๑๗๓๕) เจ้าเมืองฮ่อจึงอนุญาตให้มอบยศศักดิ์แก่แม่ของเท่าเส่าวิ้นและเจ้า ๔ หมื่นนาเมืองแช่ ส่วนเจ้าหัวเมืองทั้งหลายที่ได้ช่วยต่อสู้กับหมู่โจรนั้น ผู้ใหญ่เมืองฮ่อก็เลื่อนยศศักดิ์ให้ทั่วกัน

จุลศักราช ๑๑๒๒ (ค.ศ.๑๗๕๘) พม่าเข้ามาทำศึกกับ ๑๒ พันนา สาเหตุเกิดจากเจ้าหม่อมยวงผู้เป็นเจ้าเมืองเขินไม่ลงรอยกับน้องชายผู้ชื่อเจ้าหม่อมพี เจ้าซางซึ่งเป็นลูกเจ้าหม่อมพีไปฟ้องกษัตริย์พม่า ขอร้องให้ยกกองทัพมาช่วย กษัตริย์พม่าจึงนำรี้พลคนศึกไปรบเจ้าหม่อมยวงถึงเมืองเขิน จากนั้นยกกำลังเข้าเชียงลอ เมืองหุน เมืองราย เมื่อเท่าเส่าวิ้นรู้ข่าวศึกก็หวาดผวาหนีไปซ่อนตัวอยู่ ทหารพม่ารบตะลุยเข้าถึงเชียงรุ่ง ไพร่เมืองพากันหนีออกจากเมืองไปหลบอยู่ในป่า เมืองเชียงรุ่งขณะนั้นเกิดจลาจล ข้าแตกไทหนี

จุลศักราช ๑๑๒๘ (ค.ศ.๑๗๖๖)กษัตริย์จีนเคลื่อนพลมารบพม่าถึงเชียงรุ่ง ทัพพม่าแพ้หนีออกจากเชียงรุ่งไป

จุลศักราช ๑๑๒๙ (ค.ศ.๑๗๖๗) ขุนนางผู้ใหญ่เมืองแส ร้องต่อเจ้าว้องซินซ้าวว่า เท่าเส่าวิ้นผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาและเจ้าเมืองหุน เมืองราย ไม่เข้มแข็ง ไม่มีความสามารถที่จะรักษาเมืองให้พ้นจากพม่าได้โดยลำพัง กษัตริย์จีนจึงถอนนามศักดิ์เสีย อนึ่งซ้าวท่างซายผู้เป็นเจ้าเมืองยีพัง ท้าวเจิ่นซิ่นผู้เป็นเจ้าเมืองลู้สุ่น วูซ้าวแย้นผู้เป็นเจ้าอิงู ราชชัยตัวเป็นเจ้าเมืองรำ คนเหล่านี้ช่วยรบศึกพม่านับว่าเป็นผู้มีบุญคุณต่อบ้านเมืองมากนัก กษัตริย์จีนก็มอบนามศักดิ์ให้ทุกคน นอกจากนี้ยังยกเว้นค่าภาษีทั้งปีให้แก่เมืองเชียงรุ่ง เมืองฮิง เมืองบ่าง เชียงทอง อูใต้ อูเหนือ ลู้สุ่น ยีพัง เมืองล้า เมืองแช่ เมืองลวง เมืองวัง

เท่าเส่าวิ้นมีลูกชาย ๖ คน

คนแรกชื่อเท่าวุ้ยภิ้น

คนที่ ๒ ชื่อ เท่าเจ้าเถียน

คนที่ ๓ ชื่อเท่าเจ้าแพง
คนที่ ๔ ชื่อเท่าเจ้าสุวรรณ(เจ้าหม่อมสุวรรณ)
คนที่ ๕ ชื่อเท่าเจ้าแสง
คนที่ ๖ ชื่อเท่าเจ้าไช

๓๓ เท่าวุ้ยภิ้น

เท่าวุ้ยภิ้นเป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อในปีจุลศักราช ๑๑๓๔ (ค.ศ.๑๗๗๒) ขณะอายุได้ ๒๘ ปี เป็นเจ้าได้ ๖ ปี จุลศักราชได้ ๑๑๓๙(ค.ศ.๑๗๗๗) หนีออกจากเมืองไป กษัตริย์จีนจึงถอดนามศักดิ์เสีย ภายหลังเมื่อเท่าวุ้ยภินกลับมา กษัตริย์จีนก็สั่งให้จับไปขังไว้ที่เมืองแสได้ ๓ ปีก็สิ้นกรรมในที่คุมขังนั่นเอง อายุได้ ๓๗ ปี

เมื่อชั่วเจ้าวุ้ยภิ้นเป็นเจ้านั้นได้แต่งตั้งให้น้องชายผู้ชื่อเท่าเจ้าเถียนเป็นอุปราช

ในปีที่อภิเษกเป็นเจ้านั้น ซุนเออกุ่ยและธ้างยีเคิ้นซึ่งเป็นแม่ทัพอยู่เมืองแส ลงมาตรวจตราเขตน้ำแดนดิน เห็นว่ากำลังทหารของเจ้าแผ่นดินมีน้อยในขณะที่เท่าเจ้าเถียนแจ้งว่ามีจำนวนมาก แม่ทัพทั้งสองจึงมาจับตัวเท่าเจ้าเถียนเคี่ยวถามจนได้ความจริง เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เท่าเจ้าเถียนไม่พอใจกษัตริย์จีนซินซ้าว แต่ก็กลัวอาชญาโทษ พอถึงปีที่ ๒ เท่าเจ้าเถียนก็ชักชวนเอาพ่อ(เท่าวุ้ยภิ้น)และพี่น้องในตระกูลหลบหนีไปทั้งคืน ตั้งใจจะไปอยู่เมืองพม่า แต่ล้าเมืองนายผู้เป็นหลานเขยเท่าวุ้ยภิ้นก็ออกความคิดให้เท่าเจ้าเถียนจุดไฟเผาเรือนประชาชน ให้เขาเข้าใจว่าโจรปล้น ยามนั้นเท่าเจ้าสุวรรณไม่อยากหนีไป จึงลงเรือข้ามแม่น้ำโขงแต่ก็ถูกเท่าเจ้าเถียนจับได้ ต้นเหตุที่ทำให้เท่าวุ้ยภิ้นหนีไปนั้นเพราะกษัตริย์จีนมาเปลี่ยนจารีตของชาวไทลื้อเมือง ๑๒ พันนา จัดการบ้านเมืองขอบน้ำแดนดินใหม่มอบให้ลุ้งส่านเท้อ ค่อจื่อหมินซึ่งเป็นผู้ใหญ่ภูเออกลับมาบีบเอาเงินจากเท่าวุ้ยภิ้น เมื่อเท่าวุ้ยภิ้นหนีไปแล้วเจ้าว้องซิ่นซ้าวให้คนไปตามกลับหลายครั้งหลายหน นอกจากนี้ยังส่งขุนนางลงมาถึง ๑๒ พันนาเพื่อสอบสวนสาเหตุและเรื่องราวที่เกิดขึ้น ครั้นรู้ข้อเท็จจริงแน่ชัด จึงให้ปลดธ้างยีเคิ้น ซุนเออกุ่ยภู้งเพาผู้เป็นซุงทู้(ข้าราชการ?)เมืองแส เพราะเขาเหล่านี้เอาคนมาสังเกตการณ์เมือง ๑๒ พันนา และมลาธิ้นค่านก็รู้แล้วว่าเท่าวุ้ยภิ้นหนีออกไปแต่ยังไม่ตามเอาตัวกลับมา เจ้าว้องซิ่นซ้าวจึงปลงอาชญาให้กำจัดมลาธิ้นค่านเสีย ส่วนลุ้งส่านเท้อค่อจื่อมิ้นนั้นก็ถูกทำโทษหนัก

เท่าวุ้ยภิ้นหนีไปเมืองพม่าแล้ว เจ้าฮ่อซิ้นซ้าวให้ติดตามหาทุกวันทุกคืน แต่ก็ยังไม่อาจจับตัวได้

ด้วยเหตุที่เมื่อชั่วพ่อของเท่าวุ้ยภิ้น(เท่าเส่าวึ้น) นั้นไม่ยอมรบกับศึกพม่า มิหนำซ้ำมาถึงลูกคือเท่าวุ้ยภิ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน แต่ก็ไม่อยู่ทำหน้าที่ของตน กลับหนีออกจากบ้านเมืองไป กษัตริย์จีนจึงไม่เชื่อใจเชื้อเถาเหง้าเครือเขาอีกต่อไป ดังนั้นจึงเลือกเอาเจ้าหัวเมืองที่มีใจสัตย์ซื่อมาเป็นเจ้าแผ่นดิน แต่ก็เกรงว่าขุนหัวเมืองทั้งหลายจะไม่ยำเกรง ปกครองกันไม่ได้ ในจุลศักราช๑๑๓๕ (ค.ศ.๑๗๗๓) เจ้า

ว้องจึงส่งกองกำลังลงมาถึง ๑๒ พันนา และตรึงกำลังอยู่ที่นั้น ตั้ง ๑๒ พันนาให้เป็นเขตควบคุมมีข้าหลวงตำแหน่ง ซ่อนยิ้น[1]เป็นผู้ควบคุม แต่เนื่องจากเมือง ๑๒ พันนาเกิดโรคระบาดแพร่ไป ชาวจีนกลัวเจ็บป่วย จึงตั้งเป็นข้อตกลงว่า ตำแหน่งซ่อนยิ้นนั้น ต้องเปลี่ยนวาระทุกปีไป

จุลศักราช ๑๑๓๙ (ค.ศ.๑๗๗๗) ขุนต่างตาเจ้าว้องซินซ้าวจึงเอาวาระตำแหน่งซ่อนยินแจ้งแก่เจ้าว้องขออนุญาตคืนตั้งเป็นแสนหวี ๑๒ พันนาดังเดิม และขอให้เท่าหยิ่นท้าเป็นเจ้าแผ่นดิน ต่อมาขุนต่างตาเจ้าว้องซิ้นซ้าว ขออนุญาตตั้งภูอ่านยิ้นอีกแห่งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะมีโรคภัยไข้เจ็บลุกลาม ทหารทั้งหลายอยู่ไม่ได้ จึงย้ายไปอยู่หัวแม่น้ำโขง แต่การไปอยู่ที่นั้นก็ลำบาก เพราะหนทางไกลไปมายาก มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นจะแก้ไขไม่ทัน จึงขอกลับไปตั้งอยู่ที่เก่า ทหารจีนที่มาจากเมืองบ่อมาอยู่ที่ภูอ่านเชียงรุ่งนั้น ก็ให้กลับไปเมืองใครเมืองมัน ทหารจีนที่เมืองลานั้นอยู่ใกล้เชียงรุ่ง จึงให้ป้องกันดูแลเชียงรุ่งแล้วเอาทหารเมืองซู้ง ๒๑๖ คนไปป้องกันเมืองลา

เท่าเจ้าสุวรรณออกไปอยู่พม่ากับเท่าวุ้ยภิ้นได้ไม่นาน ก็กลับมาเชียงรุ่ง ต่อมาขุนนางที่เจ้าว้องส่งมาตรวจการที่เชียงรุ่งก็จับเท่าเจ้าสุวรรณจะส่งไปเมืองแส

จุลศักราช ๑๑๓๘ (ค.ศ.๑๗๗๖) เท่าวุ้ยภินคิดการจะกลับคืนมาเป็นใหญ่?อีก จึงเดินทางมาถึงเชียงรุ่ง ตอนนั้นเจ้าฮ่อซิ่นซ้าวเปลี่ยนชื่อแสนหวี ๑๒ พันนาแล้วและเรียกเก็บจุ้มหยิ่นคืนไป นอกจากจะปลดอำนาจของเท่าวุ้ยภิ้นแล้วยังจับตัวไปขังไว้ที่เมืองแสเพื่อตัดสินโทษ ระหว่างที่เดินทางไปเมืองแสนั้นก็ไปทันกันกับเท่าเจ้าสุวรรณที่เมืองแมน จึงนำตัวไปพร้อมกัน

เมื่อจะตัดสินโทษนั้น เจ้าหัวเมือง ๑๒ พันนาทั้งหลายชวนกันมาร้องเรียนถึงเจ้าเหนือหัวว่า ขอให้ปล่อยตัวเท่าวุ้ยภิ้นกลับไปเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาดังเดิม ยามนั้นเจ้าว้องซิ่นซ้าวได้เปลี่ยนธรรมเนียมเดิมของไทลื้อแล้ว ส่งทหารมาประจำอยู่ใน ๑๒ พันนา เนื่องจากเท่าวุ้ยภิ้นลักลอบหนีไปพม่านั้น ถือว่ามีโทษหนัก แต่ว่ากลับใจได้ขวนขวายคืนมาเชียงรุ่งอีก เจ้าฮ่อซิ้นซ้าวจึงลดโทษให้ ส่วนเท่าเจ้าสุวรรณนั้นได้รับโทษพอประมาณ ไม่ต้องโทษประหารชีวิต ถูกจองจำไว้ที่เมืองแส

จุลศักราช ๑๑๓๙ (ค.ศ.๑๗๗๗) ขุนต่างตาเจ้าว้องซินซ้าวร้องเรียนถึงเจ้าว้องว่า ไพร่เมืองทั้งหลายยังต้องการเจ้าแสนหวีอยู่ ขอให้เจ้าว้องคิดหาเจ้าแสนหวีให้เขาด้วย เขาจึงจะพอใจ เมื่อเจ้าว้องได้ฟังขุนต่างตาดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงอนุญาตให้ตั้งเป็นแสนหวีดังเดิม เมื่อพิจารณาดูโทษแล้ว เห็นว่าโทษเท่าเจ้าสุวรรณไม่หนักเท่ากับโทษของเท่าวุ้ยภิ้น เจ้าว้องจึงปลงอาชญาให้เจ้าสุวรรณเป็นเจ้าแทนเท่าวุ้ยภิ้นผู้เป็นพี่ชาย

เท่าเจ้าสุวรรณรับเอาจุ้มหยิ่นจากเมืองแสหลวง กลับไปเป็นเจ้าแผ่นดินเมือง ๑๒ พันนา ส่วนเท่าวุ้ยภิ้นถูกจองจำอยู่ ๓ ปีก็ตายในคุกเมืองแสนั่นเอง

---

[1] ยรรยง จิระนคร "อิทธิพลภาษาจีนในภาษาไทลื้อสิบสองพันนา" จอนแหย่น zhuan yuan ชื่อตำแหน่งข้าหลวงเขตซือเหมาที่ควบคุม ๑๒ พันนา

เมื่อเท่าเจ้าสุวรรณเป็นเจ้าแล้ว กษัตริย์จีนจึงเลื่อนยศศักดิ์ให้แก่เท่าหยิ่นท้าในฐานะที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองแทนเจ้าแผ่นดิน

เท่าวุ้ยภีนมีลูกชายคนหนึ่ง ชื่อเจ้าจัน(เท่ายูงค้อ)

๓๔ เท่าเจ้าสุวรรณ(เจ้าหม่อมสุวรรณ)

เท่าเจ้าสุวรรณเป็นเจ้าแทนศักดิ์พี่ชายในปีจุลศักราช ๑๑๓๙ (ค.ศ.๑๗๗๗) ขณะอายุได้ ๓๖ ปี เป็นเจ้าได้ ๒๑ ปี อายุได้ ๕๕ ? ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๑๕๙ (ค.ศ.๑๗๙๗)

เมื่อเท่าเจ้าสุวรรณเป็นเจ้าได้ ๓ ปี เจ้าชัยเมืองยองรบกับชาจอมหงซึ่งมาจากเชียงแสนมาเข้ากับเชียงรุ่ง เจ้าเมืองยองนำกำลังทหารมา ๔,๐๐๐ เศษ มารบถึงเชียงรุ่ง เท่าเจ้าสุวรรณจึงสั่งการถึงเมืองแมน ชั่งค้อสุยแม่ทัพเมืองแมนจึงนำทหารมาเชียงรุ่ง ขับไล่ทัพเมืองยองออกจากเชียงรุ่งไป ต่อมาขุนนางผู้ใหญ่เมืองแสแจ้งข่าวศึกครั้งนี้ถึงเจ้าว้อง เจ้าว้องกล่าวว่า บ้านเมืองไทนี้มีศึกอยู่มิได้ขาด ไม่ควรที่จีนจะต้องไปเกี่ยวข้องอะไร และทหารจีนควรจะถอนตัวออกมา ให้ทหารของเจ้าแผ่นดินรักษาเมืองกันเอง ดังนั้นจึงถอนกำลังทหารจีนที่ส่งไปช่วยเชียงรุ่งกลับบ้านเมือง

จุลศักราช ๑๑๔๘ (ค.ศ.๑๗๖๘) กษัตริย์พม่าแต่งคนมาเรียกเท่าเจ้าสุวรรณถึงเชียงรุ่ง ให้เท่าเจ้าสุวรรณไปรับนามศักดิ์ที่เมืองอังวะ เท่าเจ้าสุวรรณไม่ยอมไป มอบหมายให้เจ้าองค์ พร้อมกับเจ้าเมืองนายไปรับศักดิ์แทน พระเจ้ากรุงอังวะพระราชทานนามศักดิ์ให้เท่าเจ้าสุวรรณเป็น “โชตินัครมหาชัยบวรสุธรรมราชา”

เท่าเจ้าสุวรรณมีลูกชาย ๓ คน ลูกหญิง ๔ คน

ลูกชายคนแรกชื่อเจ้าหม่อมมหาสัง(เท่าถ่ายภีน เจ้ากุมาร) ตายแต่ยังเล็ก

ลูกชายคนที่ ๒ ชื่อเจ้าหม่อมมหาวงศ์(เท่าถ่ายค้อ)

ลูกชายคนที่ ๓ ชื่อเจ้าหม่อมมหาวัง(เท่าถ่ายคัง)

ลูกหญิงคนโตชื่อนางแพงเมืองหลวง ไปเป็นนางเทวีเมืองแลม

ลูกหญิงคนที่ ๒ ชื่อนางกาง ไปเป็นนางเมืองอูเหนือ

ลูกหญิงคนที่ ๓ ชื่อนางแสงพิน ยกให้เป็นเมียเจ้าสื่อ

ลูกหญิงคนที่ ๔ ชื่อนางกวยฟอง ไปเป็นนางเทวีเจ้าเมืองภุง มีลูกชาย ๒ คน ผู้พี่ชื่อเจ้ามหาชัย ผู้น้องชื่อเจ้าพกะกุมาร

เท่าเจ้าเถียนผู้เป็นพี่ชายเท่าเจ้าสุวรรณมีลูกชาย ๒ คน ผู้พี่ชื่อเจ้ามหาพรหม ผู้น้องชื่อเจ้ามหาขนาน

เจ้าชัยผู้เป็นน้องชายเท่าเจ้าสุวรรณนั้น มีลูกชาย ๓ คน ผู้หญิง ๔ คน

๓๕ เจ้าหม่อมมหาวงศ์

เจ้าหม่อมมหาวงศ์เป็นเจ้าแทนพ่อในจุลศักราช ๑๑๕๙ (ค.ศ.๑๗๙๗) ขณะอายุได้ ๒๘ ปี เป็นเจ้า ๖ ปี อายุได้ ๓๔ ปี จุติในปีจุลศักราช ๑๑๖๔(ค.ศ.๑๘๐๒)

เมื่อเท่าเจ้าสุวรรณจุติไปแล้วนั้น เจ้าหม่อมมหาสัง ลูกชายคนแรกตายเสียตั้งแต่ยังเล็ก ขุนนางหัวสิบ หัวยี่สิบ และไพร่เมืองทั้งหลาย จึงยกเอาเจ้าหม่อมมหาวงศ์เป็นเจ้าสืบแทนพ่อตน ยามนั้นจึงแต่งราชทูตไปไหว้สาคารวะเจ้าว้องซิ่นซ้าว เจ้าว้องก็อนุญาตให้เจ้ามหาวงศ์เป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา

เมื่อทำพิธีอภิเษกเจ้าหม่อมมหาวงศ์แล้ว ยังได้แต่งทูตไปไหว้สากษัตริย์พม่า แต่ว่ากษัตริย์พม่ากลับเรียกตัวเท่าเจ้าเถียน(ลุงเจ้าหม่อมมหาวงศ์)ไปและต้องการให้เท่าเจ้าเถียนเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา เท่าเจ้าเถียนไม่ยอมไป เป็นแต่มอบหมายให้พญาหลวงเขิ่นเมืองแช่ และพญาอุเทนเชียงรุ่งไปแทน กษัตริย์พม่าจึงปลงอาชญาให้เท่าเจ้าเถียนเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา

จุลศักราชได้ ๑๑๖๐ (ค.ศ.๑๗๙๘) เท่าเจ้าเถียนและเจ้ากอง เมืองยอง ขัดแข็งต่อกษัตริย์พม่า กษัตริย์พม่าก็ส่งกองทหารไปรบกับเมืองยอง จับเจ้ากองฆ่าเสีย แล้วเดินทัพต่อไปถึงเชียงรุ่งเพื่อจับตัวเท่าเจ้าเถียน ฝ่ายเท่าเจ้าเถียนรู้ข่าวศึกก็ลอบหนีไปซ่อนตัวอยู่ในป่า ทหารพม่าตามหาไม่พบ จึงจุดไฟเผาหอเจ้าแผ่นดินที่เชียงดอนหลวงวอดวาย

จุลศักราช๑๑๖๔ (ค.ศ.๑๘๐๒) เจ้าหม่อมมหาวงศ์จัดส่งคนไปไหว้สากษัตริย์พม่าเพื่อขอให้แต่งตั้งตนเป็นเจ้าแผ่นดิน กษัตริย์พม่าส่งราชทูตนำหนังสืออนุญาตให้ทำพิธีอภิเษกมาถึงเชียงรุ่ง แต่ทว่าเมื่อเดินทางถึงเชียงตุงก็ได้ยินข่าวว่าเจ้าหม่อมมหาวงศ์จุติไปเสียแล้ว ขณะนั้นลูกชายชื่อเจ้ามหาน้อยยังเยาว์วัย อีกทั้งขุนนางหลายคนยังอยากให้คนเก่า มาเป็นเจ้าแผ่นดิน ยามนั้นจึงตกลงกันว่าให้ไปรับตัวเจ้าจัน ซึ่งเป็นเจ้าอยู่เมืองลวงมาเป็นเจ้าแผ่นดิน เจ้าจันมาถึงเชียงรุ่งแล้วก็แต่งตั้งเจ้าธรรมเมืองรายและราชชัย เมืองลวง พร้อมกับมังซาม(ตัวแทน)ทั้งหลายไปไหว้สาเจ้าฟ้าเมืองนาย[1]กษัตริย์แห่งอังวะจึงปลงอาชญาให้เจ้าจันเป็นเจ้าแผ่นดิน

เจ้าจันเป็นลูกเท่าวุ้ยภิ้น เมื่อตอนที่เท่าวุ้ยภิ้นออกจากเมืองไปนั้นก็ถูกปลดนามศักดิ์แล้ว ดังนั้นเจ้าว้องซิ้นซ้าวไม่อนุญาตให้ลูกชายคือเจ้าจันเป็นเจ้าสืบแทนพ่อ ซึ่งเจ้าจันก็ไม่พอใจ จุลศักราช ๑๑๖๔ (ค.ศ.๑๘๐๒) จึงไปชวนเจ้ากาวิละเมืองไทยให้ยกทัพมาสู้รบถึงเชียงรุ่ง เจ้าจันและเจ้ากาวิละพยายามหลอกเจ้ามหาวังให้ข้ามแม่น้ำโขงไปเพื่อฆ่าเสีย แต่เจ้ามหาวังไม่หลงกล ต่อมาเขานำรี้พลเข้าไปถึงหอเจ้าฟ้าจุดไฟเผาและปล้นชิงเอาทรัพย์สินในหอคำ ขุนนางเหนือสนามทั้งหลายจึงแจ้งไปยังเจ้าหัวเมืองทุกเมืองให้ยกกำลังมาช่วยขับไล่ข้าศึกออกจากเมืองไป ขณะนั้นเจ้าว้องส่งให้ยูงเพาลงมาเมืองแมนเพื่อติดตามเหตุการณ์ครั้งนี้

---

[1] เมืองนายเป็นศูนย์การติดต่อระหว่างอังวะกับหัวเมืองต่างๆ เมื่อเจ้าหัวเมืองจะเข้าไปเฝ้ากษัตริย์พม่าต้องได้ให้เจ้าเมืองนายพาไป

เจ้าจันรู้ข่าวนี้แล้วรู้สึกหวาดหวั่นจึงหนีไปอยู่เมืองเขิน เมื่อยูงเพามาถึงเมืองลาก็สั่งให้เจ้ามหาวังและเจ้าชัยวงศ์รีบขวนขวายไปจับเจ้าจันกลับมาให้ได้ แล้วจะให้ข้าวของเงินทองตอบแทน นอกจากนั้นยังบอกให้เจ้าเมืองลามีหนังสือไปบอกเจ้าเมืองเขินว่า หากจับตัวเจ้าจันส่งให้ได้ จะตอบแทนด้วยเงินทองมากมาย

ต่อมาเจ้าจันแลเจ้ามหาพรหมวิวาทกัน เจ้าจันสั่งทหารลอบไปฆ่าเจ้ามหาพรหมที่เชียงลอ ยามนั้นเจ้าเมืองภุงเป็นหัวหน้านำกำลังจากหัวเมืองฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงขึ้นมารบฟันเจ้าจัน เจ้าจันแพ้พาลูกเมียหนีไปเชียงตุง ภายหลังไปอังวะไหว้สากษัตริย์พม่าขอร้องให้ช่วยรบกับเจ้าภุง เจ้าจันให้สัญญาว่าหากเจ้ากรุงอังวะช่วยสำเร็จ ตนจะจัดการให้เมืองทั้ง ๖ ทางฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงเป็นดินแดนของเจ้าว้อง แต่เมืองทั้ง ๘ บนฝั่งตะวันตกแม่น้ำโขงจะให้เป็นดินแดนของกษัตริย์พม่า

ยามนั้นกษัตริย์พม่าจึงว่า ตามธรรมเนียมโบราณเช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อน กษัตริย์พม่าและกษัตริย์จีนจะผิดใจกันก็เพราะเจ้าจัน ดังนั้นจึงให้จับเจ้าจันขังคุกไว้ปีหนึ่ง จึงเอาตัวออกมามอบให้แก่แมงคีซางต่อ?นำตัวไปอยู่เมืองนาย

เจ้าหม่อมมหาวงศ์มีลูกชายคนหนึง ชือเจ้ามหาน้อย(เท่าซู้นวู)

๓๖ เจ้ามหาน้อย(เท่าซู้นวู)

เจ้ามหาน้อยเป็นเจ้าแทนพ่อในปีจุลศักราช ๑๑๖๕(ค.ศ.๑๘๐๓) ขณะอายุได้ ๒ ขวบ เป็นเจ้าได้ ๓๒ ปี จุลศักราช ๑๑๙๖ (ค.ศ.๑๘๓๔) ถูกเจ้าว้องชินซ้าวปลดนามศักดิ์เสีย หลังจากนั้นก็ไปอยู่เมืองสอจนกระทั่งจุติไปเมื่ออายุได้ ๓๖ ปี

เนื่องจากเมื่อเป็นเจ้านั้น เจ้ามหาน้อยเพิ่งจะอายุได้ ๒ ขวบ จึงให้เจ้าหม่อมมหาวังผู้เป็นอามาเป็นผู้สำเร็จราชการแทน ยามนั้นเชื้อสายเจ้าแผ่นดินต่อสู้แย่งชิงความเป็นเจ้ากันมิได้ขาด พี่และน้องอาและหลาน พาให้ศึกภายนอกเข้ามารบกวนบ้านเมือง ไพร่บ้านไทเมืองทั้งหลายอยู่ไร้กินยาก ข้าวหนีนาปลาหนีน้ำ บ้านเมือง ๑๒ พันนายุ่งเหยิงที่สุด

จุลศักราช ๑๑๖๕ – ๑๑๗๐ (ค.ศ.๑๘๐๓ –๑๘๐๘) ในช่วง ๕ ปีนี้ เชียงตุง เชียงรุ่ง เมืองแลม เมืองยอง มีศึกทุกปี ประชาชนหนีไปเมืองกึงม้าก็มี ไปเมืองกะลา(อินเดีย)ก็มี ไปเมืองพันเมืองลาวก็มี บ้างก็หนีไปด้วยใจสมัคร บ้างก็ถูกจับไปเป็นเชลยเป็นข้า ยามนั้น ๑๒ พันนา อันประกอบด้วยเชียงรุ่ง เมืองลาว เมืองแช่ เชียงเจิง เมืองรำ ล้วนแต่เกิดความระส่ำระสายไปทั่ว

จุลศักราช ๑๑๖๘ (ค.ศ.๑๘๐๖) เจ้ากาวิละยกรี้พลคนศึกมาถึง ๑๒ พันนา แม่ทัพเมืองนายสังให้เจ้าจันนำทัพพม่ามาถึงเชียงรุ่งเช่นกัน หากในใจเจ้าจันนั้นยังคิดแค้นกษัตริย์พม่าอยู่ที่สั่งให้จับตนจำคุก แต่เจ้ากาวิละแห่งเมืองไทยนั้นยังเคยช่วยตน ดังนั้นครั้งนี้เจ้าจันจึงหวังพึ่งกำลังของเจ้า กาวิละมารบกับพม่าและหวังจะกลับมาเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาอีก เจ้าจันส่งคนไปหาเจ้ากาวิละขอให้ยก

กองทัพเข้าเมืองเชียงเจิงไป นอกจากนี้ยังให้คนไปรับลูกเมียมาอยู่กับกองทัพของเจ้ากาวิละ กองทัพของเจ้ากาวิละ กลับถูกทหารของพม่าขับไล่กลับ เจ้าจันจึงพลอยหนีไปกับทัพไทยด้วย

เจ้ากาวิละถอยมาอยู่บ้านเมืองได้ ๖ ปี ถึงจุลศักราช ๑๑๗๔ (ค.ศ.๑๘๑๒)กลับเชื่อคำยุของเจ้าจันยกทัพมาทำสงครามกับ ๑๒ พันนาอีก ยามนั้น ผู้ใหญ่เต่าถ้ายเมืองแมนจึงมอบให้ซู่เล้อซื่อนำกองทหารจีนลงมาถึงเชียงรุ่ง รวมกำลังกับทหาร ๑๒ พันนาสู้กับทหารของเจ้ากาวิละ เจ้ากาวิละก็พ่ายแพ้ถอยเข้าแผ่นดินพม่าและตีเอาเมืองยางหลวง แต่ภายหลังถูกกองทัพพม่าตีถอยกลับไป ไม่นานเจ้ากาวิละยกกองทัพมาอีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้พม่าแพ้หนีกระจัดกระจาย เจ้ากาวิละขับพม่าจากปางสาไปถึงเชียงรุ่ง ทหารพม่าแล่นเตลิดหนีไปถึงเมืองฮิง ยามนั้นกองทัพของเจ้ากาวิละก็เฝ้าดักอยู่เลียบฝั่งน้ำเชียงรุ่ง กันมิให้ทหารพม่ากลับบ้านเมืองเขา เจ้าหม่อมมหาวัง ผู้สำเร็จราชการก็ออกจากเมืองยางถอยไปเมืองฮิง ส่วนทหารพม่าเล็ดลอดเร้นหนีไปจนถึงเมืองเขา

ฝ่ายพระเจ้ากาวิละประกาศว่าจะตามไปรบพม่า จึงยกกำลังไปถึงเมืองฮิง ยึดเมืองฮิงได้แล้วไปพักทัพที่ท่าแม่น้ำโขง เมืองรำน้อย กะการว่าจะจับพระเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่ง ขณะนั้นซือเม้าธีน(เจ้าเมืองซือเหมา?)ก็จัดทหารจีนลงมาต่อสู้กับทัพพระเจ้ากาวิละที่เมืองฮิง ทหารของพระเจ้ากาวิละแพ้ พากันถอยหนีไปเมืองล้า เมืองภุง ขณะนั้นแม่ทัพล้านช้างนำกำลังมาสมทบกับพระเจ้ากาวิละ และบังคับให้เจ้าเมืองและชาวเมืองเมืองล้า เมืองภุงเข้ามาเป็นฝ่ายเดียวกับตน ภายหลังทัพล้านช้างถอยไปเมืองอูเหนือและอูใต้

ฝ่ายเจ้าจันซึ่งเคยหนีไปอยู่เมืองไทยและชักนำพระเจ้ากาวิละให้ยกทัพมาเชียงรุ่งครั้งนี้ อ้างว่ากษัตริย์เมืองไทยมีคำสั่งให้ตนกลับมาเป็นเจ้าเมือง ๑๒ พันนา สองสามเดือนต่อมากษัตริย์พม่าก็ยกทัพมาตีทัพพระเจ้ากาวิละที่พยายามจะยึด ๑๒ พันนาและอีกส่วนหนึ่งยังตรึงกำลังอยู่ที่เมืองล้า เมืองภุงอยู่ ทหารพม่าตะลุยตีตั้งแต่เมืองลวงถึงเชียงรุ่ง ทหารพระเจ้ากาวิละที่เชียงรุ่งผละหนีหมด ทหารพม่าพยายามตามจับตัวเจ้าจันเพื่อฆ่าเสีย แต่เจ้าจันหนีออกนอกเมืองไป

เมื่อพม่าขับไล่พระเจ้ากาวิละและเจ้าจันออกไปแล้ว ก็แต่งราชทูตพร้อมกับขุนเมือง ๑๒ พันนาขึ้นไปเจรจากับขุนนางผู้ใหญ่ของจีนที่เมืองแมน อ้างว่าเหตุที่พระเจ้ากาวิละยกกำลังมาครั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้พระเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนายอมอ่อนน้อม ขุนนางพม่าขอให้เจ้ามหาวังกลับไปปรึกษากันเพื่อยกกำลังไปรบพระเจ้ากาวิละ หากขุนนางผู้ใหญ่จีนไม่อนุญาต กล่าวตอบขุนนางพม่าว่า "คนที่พวกเราต้องการจับนั้นคือเจ้าจันคนเดียวเท่านั้น มิได้ข้องใจกับกาวิละเลย ดังนั้นจีนไม่ต้องการรบกับกาวิละและเจ้ามหาวังก็ไม่ควรไปเจรจาหารือกับพวกท่านด้วย" จากนั้นจึงมีสัญญาชัดแจ้งไปยังกษัตริย์เมืองไทย(พระเจ้ากาวิละ) ให้ยกทัพออกจากแผ่นดิน ๑๒ พันนาไป อย่ากลับเข้ามารบกวนอีก

ปีจุลศักราช ๑๑๗๕(ค.ศ.๑๘๑๓) เจ้าว้องซินซ้าวมีคำสังให้เจ้ามหาวัง ไปรวบรวมข้าบ้านคนเมืองอันหนีกระจัดกระจายไปนั้นกลับมาสร้างบ้านแปลงเมือง ไพร่เมืองจากทุกหนทุกแห่งก็กลับมาอยู่บ้านเมืองดังเดิม

ปีจุลศักราช ๑๑๗๙(ค.ศ.๑๘๑๗) เจ้ามหาน้อยมีอายุได้ ๑๕ ปี เจ้าว้องพระเจ้ากรุงจีน จึงแต่งตั้งให้เป็นผู้มีอำนาจเต็มในการปกครองบ้านเมือง ปลดตำแหน่งเจ้ามหาวังจากผู้สำเร็จราชการให้ไปเป็นเจ้าเมืองแช่ เจ้ามหาน้อยเป็นเจ้าได้ไม่นาน เจ้าพรหมบุตรชายของเท่าเจ้าเถียน อยากจะเป็นใหญ่กินเมืองทางฟากตะวันตกแม่น้ำโขง จึงไปยุยงเจ้าปู่สู เมืองเชินมารบ ๑๒ พันนา และส่งขุนนางพม่าคนหนึ่งชื่อ แมน ไปยุยงเจ้ามหาวังให้ไปเมืองพม่า เมื่อแมนไปถึงต้นโพธิ์ใหญ่เมืองลานั้น ถูกว้างดิ่นหลอกว่าเป็นเจ้าเมืองจับตัวไว้ ภายหลังมีหนังสือถึงเมืองพม่า ตกลงกันเข้าใจดีแล้วก็ปล่อยตัวแมนกลับคืน ฝ่ายเจ้าพรหมก็หนีกลับในตอนนั้น

แม้ว่าจะมีสัญญาตกลงกันแน่ชัดระหว่างจีนกับพม่าแล้วก็ตาม แต่กษัตริย์พม่าไม่ได้สนใจรักษาสัญญา กลับส่งแลกแวกมหาเหมียงโมย เมืองนายเอามังซาม(อำมาตย์)?มาถึงเชียงรุ่ง ให้เจ้ามหาน้อยและเจ้ามหาวังลงไปอ่อนน้อมกษัตริย์พม่าถึงหอคำอังวะ ท้าวเจ้ามหาน้อยและเจ้ามหาวังสองอาหลานไม่ไปเอง แต่แต่งตั้งให้เจ้ามหาชัยเชียงลอและพญาคำหลวงเชียงรุ่งลงไปกับอำมาตย์พม่า กษัตริย์พม่าไม่พอใจจึงมีพระราชโองการให้ แมนลักจ่อจ่าและหม่องคานแทก มาเรียกตัวเจ้ามหาน้อยและเจ้ามหาวังอีก เจ้ามหาน้อยอ้างว่ากษัตริย์จีนไม่อนุญาตให้ตนไปก็ไปไม่ได้ จึงแต่งตั้งให้เจ้ามหาวังผู้เป็นอานำเจ้าเมืองฝ่ายตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำโขงลงไปแทน กษัตริย์พม่าเคืองใจ จึงตั้งให้เจ้ามหาวังเป็นเจ้าแผ่นดินชื่อว่าเจ้าโชตินครมหาชัยวรสุธรรมราชา ข้อนี้เป็นเหตุให้อาและหลานผิดใจกันตั้งแต่นั้นมา เพราะว่าช่วงเวลาที่เจ้ามหาวังเป็นผู้สำเร็จราชการนั้นก็นานพอสมควร ข้าราชการทั้งหลายก็เป็นใจกับท่าน อำนาจจึงยังอยู่ในมือท่านอยู่ เจ้ามหาน้อยเพิ่งจะเป็นใหญ่ขึ้นมา ไม่มีกำลังอำนาจเท่าผู้เป็นอา เจ้ามหาน้อยจึงอ้างว่าจะไปหาความรู้ที่เมืองลาว เจ้าหัวเมืองฟากตะวันออกแม่น้ำโขงซึ่งภักดีต่อเจ้ามหาน้อยติดตามไปด้วย ฝ่ายจีนเห็นว่าเป็นเรื่องภายในระหว่างอา-หลาน จึงวางเฉยไม่เข้าข้างฝ่ายใด เมื่อเจ้ามหาน้อยไปถึงเมืองล่าแล้ว ได้ให้ขนานพรหมเมืองฮิง ไปชักชวนให้เมืองแพร่ น่าน เมืองพวน ลาว ซึ่งขึ้นอยู่กับพระเจ้ากาวิละแห่งล้านนาไทย ยกกำลังขึ้นมารบเจ้ามหาวัง เจ้ามหาวังขอกองทหารจากพม่ามาช่วย ทั้งสองฝ่ายจึงมีแต่กำลังจากภายนอกมารบแทน

ปีจุลศักราช ๑๑๘๔(ค.ศ.๑๘๒๒) ต่างสู้รบกันที่เมืองรำเป็นสงครามใหญ่ ทหารล้านนาสู้กำลังของเจ้ามหาวังไม่ได้ก็พ่ายไป เจ้ามหาน้อยหลบหนีไปซ่อนตัวอยู่ที่บ่อล้า ส่วยหลิ่งเทวะผู้เป็นหัวหน้าพม่านำทหารเข้าถึงเชียงรุ่ง รู้ว่าเจ้ามหาน้อยหลบซ่อนอยู่ในป่าที่บ่อล้า ก็สั่งให้ขุนศึกไปจับตัวมา แล้วนำสองอาหลานลงไปไต่สวนความที่หอคำอังวะ เจ้ามหาน้อยไม่อาจเอาชนะเจ้ามหาวังได้ จึงถูกทำโทษจำคุกอยู่ที่อังวะ เจ้ามหาวังผู้เป็นอาไปไหว้สาจ้าหอคำอังวะ ขอประกันตัวหลานกลับมา ๑๒ พันนา ทว่าเจ้าน้อยไม่กล้ากลับ

ปีจุลศักราช ๑๑๘๕(ค.ศ.๑๘๒๓) ผู้สำเร็จราชการเมืองแสหลวง มีหนังสือไปไหว้เจ้าว้องซินซ้าว กษัตริย์จีนว่า “เจ้ามหาน้อยผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา ได้พาเอาจุ้มหยิ่นไปอยู่เมืองพม่าเสียแล้ว ลูกชายของเจ้ามหาน้อยก็ยังเล็กนัก ขอเจ้าว้องอนุญาตให้เมียเจ้ามหาน้อยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนผัว”

เจ้าว้องก็ยินยอม จุลศักราช ๑๑๘๖(ค.ศ.๑๘๒๔) เดือน ๖ ราชทูตจากพม่ามาถวายบรรณาการแก่เจ้าว้องซิ่นซ้าว เมื่อราชทูตพม่าจะเดินทางกลับบ้านเมือง ผ้ายเธิ้นเย้ คู้ซียุ้ง ผู้เป็นเจ้าเธิ้นเย้? สั่งความไปทูลกษัตริย์พม่าว่าให้ส่งตัวเจ้ามหาน้อยกลับมา ๑๒ พันนา

ปีจุลศักราช ๑๑๘๗(ค.ศ.๑๘๒๕) กษัตริย์พม่าจัดให้ขุนนางผู้ใหญ่มาส่งเจ้ามหาน้อยถึง ๑๒ พันนา เจ้าว้องซิ่นซ้าวจึงแต่งตั้งให้เจ้าน้อยเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาดังเดิม

เจ้ามหาน้อยกลับมาเป็นเจ้าแผ่นดินได้ ๘ ปีแล้ว แต่ความแค้นหนหลังยังค้างคาใจ จุลศักราช ๑๑๙๕(ค.ศ.๑๘๓๓) เจ้ามหาน้อยฟังคำยุแยงจากผู้ใกล้ชิด คิดฆ่าเจ้ามหาวังอีก ทำให้ชาวเมืองสู้สุ้นแตกหนี ขุนนางจีนเมืองลา เมืองแมนจึงนำกำลังทหารมาห้ามไว้ เจ้ามหาน้อยกลับต้องการให้ทหารจีนช่วยต่อสู้กับเจ้ามหาวัง แต่ขุนนางใหญ่ส่งคนมานำตัวเจ้ามหาน้อยกลับ การต่อสู้ระหว่างสองอาหลานจึงยุติลงได้ ถึงกระนั้นเจ้ามหาน้อย ก็ยังคิดฆ่าเจ้ามหาวังอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นในเดือน ๓ เจ้ามหาน้อยไปชักชวนเจ้าเมืองล้า เมืองบ่าง เมืองฮิง เชียงทอง เมืองอู เลาะ(ลัวะ) และมูเซอ รบไล่เจ้ามหาวังถึงแม่น้ำยางสามสบ ก็ไม่สามารถเอาชนะอาได้ แตกหนีกระจายไป

กษัตริย์จีนรู้เหตุจึงส่งขุนนางผู้ใหญ่ลงมาสอบสวนเรื่องราว เหล่าขุนนางตัดสินให้เจ้ามหาน้อยหย่าศึกและคืนดีกับอาเสีย แต่ว่าเจ้ามหาน้อยไม่ยอมฟัง ดังนั้นเจ้าว้องซิ่นซ้าวจึงถอดยศเสียในปีจุลศักราช ๑๑๙๖(ค.ศ.๑๘๓๔)

เจ้าน้อยถูกถอดนามศักดิ์แล้วยังไม่หลาบจำ ยังไปเกาะกุมตัวชาวเขามาฆ่าฟันอยู่มิได้ขาด ขุนนางผู้ใหญ่ของจีนส่งทหารไปตามจับ เจ้ามหาน้อยหวาดกลัวจึงนำจุ้มหยิ่นหนีไปอยู่เมืองสอ ภายหลังก็ตายอยู่ที่เมืองสอนั่นเอง

เจ้ามหาน้อยมีลูกชาย ๕ คน

ผู้พี่ ชื่อเท่าจิ่นเซิ้น

คนที ๒ ชือเจ้าหน่อคำ(เท่าข่านเซิ้น)

คนที่ ๓ ชื่อเท่าคายเซิ้น

คนที ๔ ชือเท่าซีเซิ้น(เท่าหม่อมสือ)

คนที่ ๕ ชื่อเท่าข่อนเซิ้น

๓๗. เจ้าหม่อมสุชาวรรณราชบุตร(เท่าจินซุ่ง)

เจ้าหม่อมสุชาวรรณราชบุตรเป็นเจ้าแทนเจ้ามหาน้อยในปีจุลศักราช ๑๑๙๖(ค.ศ.๑๘๓๔) เมือขึ้นครองเมืองอายุได้ ๒๓ ปี เป็นเจ้าได้ ๓๑ ปี จุติเมืออายุได้ ๕๔ ปี ในจุลศักราช ๑๒๒๖(ค.ศ.๑๘๖๔)

เมื่อเจ้ามหาน้อยถูกถอนนามศักดิ์แล้ว เจ้าว้องซิ่นซ้าวก็ไม่อนุญาตให้ลูกเจ้ามหาน้อยเป็นเจ้าสืบแทน กลับแต่งตั้งให้เจ้าสุชาวรรณราชบุตร ผู้เป็นลูกชายคนโตของเจ้ามหาวังเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา

จุลศักราช ๑๒๐๐(ค.ศ.๑๘๓๘) กลุ่มคนอันมี เจ้ามหาขนาน เจ้าชัย เจ้าหน่อคำ เจ้ามหาพรหม ไม่พอใจที่เจ้าสุชาวรรณราชบุตรได้เป็นเจ้า จึงไปชักชวนพญาหลวงช้าง พญาหลวงชนะลือชัย พญาจุ้มคำ นำกำลัง ๓๐๐ ไปล้อมหอคำเพื่อจะฆ่าเจ้าแผ่นดินและโคตรเครือให้หมด แล้วจะยกเจ้าหน่อคำ ลูกชายคนที่ ๒ ของเจ้ามหาน้อยขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินแทน

ยามนั้นเจ้าเชียงราและเจ้าเมือง ๑๒ พันนา ไม่ยอมเป็นใจกับคนกลุ่มนี้ จึงมอบภาระให้เจ้าเมืองภุงชวนเอาเจ้าหม่อมสุชาวรรณราชบุตรและเท่าเซิ้นซุง สองพี่น้องข้ามแม่น้ำโขงไปเมืองยางในตอนกลางคืน ภายหลังส่งตัวไปพึ่งเจ้าเมืองจีนที่เมืองลา ฝ่ายเจ้าเชียงราเป็นหัวหน้าเจ้าเมืองต่างๆของ ๑๒ พันนา จึงพร้อมใจกันตั้งเจ้าหน่อคำเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา ยกพญาหลวงช้าง พญาหลวงชนะลือชัยและพญาจุ้มคำขึ้นเป็นอำมาตย์ใหญ่ แต่ผัดผ่อนให้ไปรับยศศักดิ์ในที่ว่าราชการเมือง ยามนั้นพญาทั้งสาม ก็มาถึงที่ว่าราชการเมือง พวกผู้ว่าราชการเมืองก็พากันจับทั้งสามฆ่าเสียที่นั้น ฝ่ายเจ้าหน่อคำสับสนตรองไม่ตก จึงชวนเอาคนติดตามหนีไปซ่อนตัวอยู่ในป่า

เจ้าหม่อมสุชาวรรณราชบุตรซึ่งอยู่ที่เมืองลาจึงนำความเรื่องเจ้าหน่อคำชิงเป็นเจ้าแจ้งแก่ผู้ใหญ่เต่าถ้ายเมืองแมน เต่าถ้ายก็แต่งตั้งให้ขุนนางจีน ลงมาตรวจสอบเรื่องราวถึงเมืองเชียงรุ่ง เมื่อรู้ชัดแล้วก็ส่งข่าวถึงผู้ว่าราชการที่เมืองแส ผู้ว่าราชการเมืองแส สั่งลงมายังเจ้าเชียงราซึ่งเป็นหัวหน้าเจ้าจอม ๑๒ พันนาว่า

"เจ้าหน่อคำชอบแย่งชิงบ้านเมือง เป็นการก่อกวนให้เกิดความวุ่นวายแก่บ้านเมือง ถึงแม้ว่าจะได้ฆ่าพญาหลวงช้างทั้งสามไปแล้ว แต่ว่าก็ยังเหลือรากและหัวคือเจ้าหน่อคำ ดังนั้นควรจะได้ขุดรากออกอย่าให้เหลือตอไว้ภายหน้า"

ผู้ว่าราชการเมืองแสจึงมอบอำนาจให้เจ้าเชียงรารักษาการแทนเจ้าแผ่นดินไปก่อน เจ้าเชียงราไม่อาจขัดต่ออาชญาเจ้ากรุงจีนจึงพร้อมกันกับเจ้าจอม ๑๒ พันนากำจัดผู้ที่รู้เห็นเป็นใจกับเจ้าหน่อคำจนหมด เหลือแต่เจ้าหน่อคำเพียงผู้เดียวที่ยังหลบซ่อนอยู่

เจ้าหน่อคำรู้ข่าวว่าเจ้าเชียงราและเจ้าจอม ๑๒ พันนากำจัดพี่น้องในตระกูลหมดแล้ว หวาดกลัวยิ่งนักลอบหนีไปเมืองพัน กึ่งม้า ต่อมาก็ชักนำเอาพวกข่า ลัวะ มูเซอ แห่งบ้านผาผึ้งทั้งหลายมารบ ๑๒ พันนา แต่ถูกเจ้าเชียงราและเจ้าจอม ๑๒ พันนาไล่ฟันจนหนีกลับผาผึ้ง

ยามนั้นเจ้าฟ้าเชียงตุงแต่งตั้งให้ท้าวบุญเรืองเป็นแม่ทัพคุมทหาร ๕๐ คน ไปรับเจ้าหน่อคำที่ข่าว้าเชียงจัน ท้าวบุญเรืองพาเจ้าหน่อคำออกมาทางผากาง เมืองแช่ เมืองมาง มาจุดไฟเผาบ้านค่อหัวเมือง บ้านพวกชาวป่าชาวดอย ๑๕ หมู่บ้าน ออกจากที่นั้นก็ไปถึงสิบเอ็ดสิบห้าข้ายางเงิน? เจ้าหน่อคำไปพึ่งเจ้าฟ้าเชียงตุง ในปีนั้นเจ้าฟ้าเชียงตุงมอบหมายให้เจ้าหน่อคำและเจ้ามหาพรหมคุมกำลังขึ้นไปรบ ๑๒ พันนา กองทหารของ ๑๒ พันนาและเมืองแลมก็มาช่วยกันต่อสู้กับเจ้าหน่อคำที่นางอย เมืองพาน

กองกำลังของเจ้าหน่อคำและเชียงตุงไม่อาจทานกำลังเมือง ๑๒ พันนาและเมืองแลมได้ก็ถอย

ร่นไปอยู่เมืองม้า ศึกครั้งนั้น แท้จริงแล้วมีสาเหตุจากเจ้าหน่อคำใคร่แย่งชิงความเป็นใหญ่ แต่ภายหลังเจ้าฟ้าเชียงตุงกลับมายุยงส่อเสียดพาให้ ๑๒ พันนาและพม่าผิดใจกัน แต่ทั้งสองฝ่ายก็ไม่ต้องการให้เกิดศึกขึ้นอีก จึงนัดเจรจากัน ผู้แทนจีนเมืองลาแต่งตั้งให้เหว่ยต่าเลาแย้ เซิ้นต่าเลาแย้ ลงมา ฝ่ายพม่าแต่งตั้งปุ่ย่านกิหน่อราถ่าชิกจากเชียงตุงมา ฝ่าย ๑๒ พันนามีเจ้าพุทธพรหมวงศามังคลสิงหวรรณราชา เมืองเชียงรา ฝ่ายเมืองแลมมีโชติกรัฐวรราชา ฝ่ายเชียงตุงมีพญาหลวงแขกชมพูเป็นหัวหน้าตัวแทนจาก ๓ เมือง เนื่องด้วยทั้งหมดเป็นผู้แทนของกษัตริย์เจ้า ๒ ฝ่ายฟ้า การเจรจาความจึงเป็นไปอย่างราบรื่น และทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามสัญญา

ภายหลังฝ่ายเชียงตุงกลับเสียสัจจสัญญา เพราะเจ้าหน่อคำนำกองทหารมารบ ๑๒ พันนาอีก ดังนั้นเชียงตุงจึงขอให้ทาง ๑๒ พันนายั้งใจไว้อย่าคิดว่าเชียงตุงเป็นฝ่ายละเมิดสัญญา ทั้งสองฝ่ายจึงมาตกลงกันวิธีใหม่ คือ ทำหนังสือสัญญาไว้ ๕ ฉบับ มอบให้ราชทูตพม่าหนึ่งฉบับ จีนหนึ่งฉบับ เชียงตุงถือหนึ่งฉบับ เชียงรุ่งหนึ่งฉบับ และเมืองแลมหนึ่งฉบับ สามมหานคร(๑๒ พันนา เมืองแลม เชียงตุง?)พร้อมใจกันดื่มน้ำสาบานที่วัดยางพัน เมืองท่าล้อ โดยมีราชทูตทั้งพม่าและจีนเป็นพยาน จากนั้นฝ่ายจีนจึงขอเอาตัวเจ้าหน่อคำจากเชียงตุง ทางเชียงตุงตอบว่าจะขอเอาตัวเจ้าหน่อคำไว้ ราชทูตจีนจึงเตือนว่า “หากพวกท่านไม่ยอมปล่อยตัวให้ ก็ขอให้ดูแลมันไว้ให้ดี อย่าให้มันมารบกวน ทำลายบ้านเมือง ๑๒ พันนาอีก” ฝ่ายเชียงตุงก็รับรองเป็นมั่น

ปีจุลศักราช ๑๒๐๒(ค.ศ.๑๘๔๐) กษัตริย์พม่าจัดพิธีเฉลิมฉลองรับขวัญมเหสี จึงมีพระราชโองการให้ปุ่ย่านกิหน่อราถ่ามาเชิญตัวเจ้าสุชาวรรณราชบุตรถึงเชียงรุ่ง แต่ว่าเจ้าสุชาวรรณราชบุตรถือว่าได้รับจุ้มหยิ่นจากจีน จึงไม่ไป มอบหมายให้พญาหลวงสิงหรชัยและพญาหลวงอชินพรหม เมืองหุน พญาหลวงราชวัง ท่าลอ พญานาควิชัย เมืองล้า นำเครื่องขอขมาคารวะลงไปถึงหอคำอังวะ กษัตริย์พม่าไม่พอใจ ไม่ยอมรับเครื่องขอขมา พระมเหสีก็ไม่ยอมรับ ผู้แทนจาก ๑๒ พันนาจะเดินทางกลับก็ไม่ยอมให้กลับ จับตัวไว้ที่อังวะเสีย ในปีเดียวกันนั้นเอง กษัตริย์พม่าส่งราชทูตชื่อหม่องจ่อจ่าและหม่องแวง พร้อมด้วยพญาหลวงอชินพรหม มาเชิญเจ้าสุชาวรรณราชบุตรอีก เจ้าสุชาวรรณราชบุตรไม่รู้จะทำประการใด จึงแต่งหนังสือถึงเจ้าผู้ใหญ่เมืองแมน เจ้าผู้ใหญ่มอบหมายให้แหล่วฝู่แย้ลงมาเจรจากับราชทูตพม่าถึงเชียงรุ่งว่า เจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนานี้เป็นเจ้าแผ่นดินโดยได้รับจุ้มจากกษัตริย์จีน ดังนั้นหากกษัตริย์จีนไม่อนุญาตก็จะไปไม่ได้

เจ้าสุชาวรรณราชบุตรจึงใช้ให้ราชทูตหม่องแวงลงไปกราบทูลถามกษัตริย์พม่าว่า ตนจะมอบหมายให้น้องชายชื่อเท่าเซิ้นซุ่ง ผู้เป็นอุปราชไปแทน จะได้หรือไม่ หากว่ากษัตริย์ยินยอมก็ขอให้ราชทูตกลับมาตอบคำด้วย ส่วนราชทูตหม่องจ่อจ่าและนเห่นโมย เมืองนาย ให้หยุดพักอยู่ที่เชียงรุ่งก่อน คอยฟังความอีกสัก ๒ เดือน

ถึงปีจุลศักราช ๑๒๐๓(ค.ศ.๑๘๔๑) เจ้าสุชาวรรณราชบุตรล้มป่วย จึงมอบหมายให้ขุนนางทั้งหลายดูแล ปรนนิบัติผู้แทนทั้งฝ่ายจีนและฝ่ายพม่าให้ดี ส่วนท่านเดินทางไปรักษาตัวที่เมืองรำ ขณะ

เดียวกันนั้น ชาวยองส่งคนมาประกาศว่า เขาไปที่หนองกวางเฟยไร ได้เห็นทหารของพระเจ้ากาวิละขึ้นมาเป็นจำนวนมาก จะมาทำไมก็ไม่รู้ได้ และเขาก็ได้มีหนังสือบอกไปทางเมืองเชียงแข็งแล้ว เขาหวังว่าทางเชียงรุ่งจะจัดคนคอยเฝ้าดูแลไว้ หากมีเหตุร้ายเกิดขึ้นก็ขออย่าได้ละทิ้งกัน

ยามนั้น ๑๒ พันนาจึงจัดคนไปรักษาการณ์ไว้ทุกบ้านทุกเมือง หนังสือแจ้งข่าวที่ไปถึงเชียงแข็งเมืองยองนั้น ก็ถูกนำมาให้แหล่วฝู่แย้และผู้แทนของพม่าดูรู้แจ้ง ฝ่ายหม่องจ่อจ่าและนเห่นโมยเมืองนายรู้ข่าวแล้วก็หวาดกลัวยิ่งนัก มิหนำซ้ำเจ้าสุชาวรรณราชบุตรก็ยังไม่กลับ วันหนึ่งก็มีข่าวว่า คนบ้าคนหนึ่งมาปลุกปล้ำทำร้ายเจ้าเมืองภุงที่หาดทรายแม่น้ำห้า ไทเมืองภุงพากันไล่คนบ้ามาถึงตลาดหลวงและทุบตีจนตาย ฝ่ายผู้แทนพม่าจึงนำเหตุกาณ์นี้มาอ้างกับเจ้าหัวเมือง ๑๒ พันนาทั้งหลายว่าจะขอกลับบ้านเมืองก่อน เจ้าหัวเมืองก็ห้ามและขอร้องว่า "ให้พวกที่ไปไหว้สาฟ้าหอคำอังวะกลับมาก่อนเถิดแล้วท่านค่อยกลับ จะดีกว่ากระมัง?" ทว่าจะห้ามปรามเท่าใดก็ไม่ฟังยังยืนยันจะกลับท่าเดียว เจ้าหัวเมือง ๑๒ พันนาไม่รู้จะทำประการใด จึงมอบม้าต่างและลูกหาบไปส่งเขาจนถึงเมืองม้า เมืองลาเชียงตุง

เมื่อทูตพม่าถึงเชียงตุงแล้ว ก็เกรงว่ากษัตริย์พม่าจะเอาโทษ จึงปรึกษากับเจ้าฟ้าเชียงตุงแล้วแต่งหนังสือถึงกษัตริย์พม่าว่า "เจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาทำไม่ถูก พระมหากษัตริย์เจ้าเรียกตัวลงไปก็ไม่ไปหลบไปอยู่เมืองรำ มิหนำซ้ำยังนำทหารมาตั้งทัพอยู่ทุกหนทุกแห่งในเชียงรา โดยมีเจ้าเมืองภุงเป็นหัวหน้าจะมาทำร้ายผู้แทนและเจ้าหน้าที่ทั้งหลายของพม่า ขณะนี้ผู้แทนและเจ้าหน้าที่ทั้งหลายได้หนีมาอยู่ที่เชียงตุงแล้ว ขอเจ้าผู้เป็นใหญ่ส่งกองทัพมาโดยเร็วเถิด" เมื่อกษัตริย์พม่าได้รับข่าวแล้วบังเกิดความโกรธมากนัก จึงปลดเจ้าสุชาวรรณราชบุตรเสีย แล้วแต่งตั้งให้เจ้าหน่อคำเป็นเจ้าแผ่นดินแทน ให้ชื่อว่าเจ้าโชติ นัครสุธรรมราชา ให้พญาหลวงสิงและเจ้าเมืองหุนกับเจ้าหน่อคำ นำกองทหารพม่า ๒,๐๐๐ คนกับโคมุย? ๓,๐๐๐ คน ขึ้นมารบ ๑๒ พันนา

ฝ่ายเจ้าสุชาวรรณได้รู้ว่าพวกราชทูตและเจ้าฟ้าเชียงตุงใส่ความตนต่อกษัตริย์พม่า ก็รำพึงว่า "เราก็เป็นข้าของเจ้า ๒ ฝ่ายฟ้า เราไม่กลัวคำสนสอกล่าวฟ้องใดๆ" ท่านจึงจัดให้น้องชายผู้ชื่อเท่าเซิ้นซุ่งอุปราชา น้องสาว และแม่ เป็นหัวหน้าบรรดาเจ้าเมือง ๑๒ พันนา ลงไปถึงท่าลอ ในเดือน ๙ แรม ๕ ค่ำ ฝ่ายราชทูตหม่องแวงซึ่งเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่งใช้ให้ลงไปกราบทูลกษัตริย์อังวะ เรื่องที่จะขออนุญาตให้เท่าเซิ้นซุ่งอุปราชาไปเฝ้ากษัตริย์อังวะแทนตนนั้นก็กลับมาถึงท่าลอ รับเจ้าอุปราชาและผู้ติดตามลงไปถึงเชียงตุง แล้วมีหนังสือถึงเจ้าเมืองนายผู้สำเร็จราชการแทนกษัตริย์อังวะ แจ้งให้ทราบว่าเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนามิได้มาตั้งทัพเพื่อรบกับพม่าดังที่ทูตและเจ้าหน้าที่อื่นๆ กล่าวหาเลย เจ้าเมืองนายจึงบอกให้เจ้าหน่อคำหยุดคอยฟังเรื่องราวอยู่ที่เมืองนายก่อน ในเดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำ ราชทูตหม่องแวงเป็นหัวหน้าคนทั้งหลายนำเท่าเซิ้นซุ่ง อุปราชาพร้อมด้วยเจ้าเมือง ๑๒ พันนา เดินทางลงมาถึงเมืองนาย ชิกคนิหง่วนไม่รู้จะจัดการเรื่องนี้อย่างไร จึงส่งคนไปหาโป่มูอังวะ โป่มูจึงมีหนังสือตอบมาว่า "ขณะนี้ กษัตริย์เจ้าไม่อยู่ หากกษัตริย์กลับมาค่อยลงมาเข้าเฝ้า สำหรับเจ้าหน่อคำก็ไม่ต้องไปเชียงรุ่ง

เท่าเชิ้นชุ่งก็ไม่ต้องมาอังวะ ให้ทั้งสองฝ่ายอยู่ที่เมืองนายก่อน”

ครั้นถึงเดือนอ้าย แรม ๑๔ ค่ำ เจ้าเมืองนายใช้เยส่วยต่องหน่อรถา และปุย่านคีหน่อรถา เจ้าพรหม เมืองแช่ขึ้นมาเรียกเจ้าสุชาววรรณราชบุตรไปเมืองอังวะอีก เจ้าสุชาววรรณราชบุตรก็ไม่ยอมลงไป เพราะว่าเจ้าว้องซิ่นซ้าวไม่อนุญาต

จุลศักราช ๑๒๐๔(ค.ศ.๑๘๔๒) เจ้าฮ่อเมืองแมน ส่งขุนนางจีน ๒ คนในตำแหน่งชู่ต่าแย้และแหล่วฝู่แย้ นำทหารลงมาถึงเชียงรุ่ง เจรจากับส่วยต่องหน่อรถาและเจ้าเมืองอู เจ้าเมืองงาด พญาหลวงอชินพรหม ให้ไปเจรจากันที่เมืองอังวะ ดังนั้นจึงมีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองนายเพื่อติดต่อขอลงไปไหว้สากษัตริย์อังวะ กษัตริย์อังวะมีโองการมาว่า “การที่แขกจากเมืองจีนจะคิดลงมาทางเมืองเชียงตุง เมืองนายอย่างนี้ ไม่เคยมีธรรมเนียมมาก่อน ขอให้ใช้เส้นทางบ้านหม้อ(Bamo) ต้นแม่น้ำอิระวดี” แต่แหล่วฝู่แย้กลับใช้เส้นทางเก่า ดังนั้นเจ้าเมืองนายจึงมีคำสั่งให้เจ้าหน่อคำ นำทหารขึ้นไปรบ ๑๒ พันนา แล้วนำตัวเท่าเชิ้นชุ่ง แม่และน้องสาวลงไปอังวะ

ในปีเดียวกันนั้น เจ้าหน่อคำชักชวนเอานาข่ามหม่องโชและเหนโมยเป็นแม่ทัพนำกำลัง๓,๐๐๐ ขึ้นมาถึง ๑๒ พันนา ฝ่ายเจ้าเมืองแช่ เมืองหุนก็มาเข้ากับเจ้าหน่อคำ ขณะนั้นเจ้าสุชาววรรณราชบุตร ให้รวบรวมขุนนางทั้งหลายรวมทั้งข้าทาสบริวารข้ามแม่น้ำโขงไปทางตะวันออก ตั้งค่ายพักอยู่ที่บ้านค้อเชียงแลง

ส่วนเจ้าหน่อคำ เมื่อถึงเชียงรุ่งแล้วให้ตั้งทัพอยู่ที่วัดเชียงล้าน เชียงตื้อ วัดพ่วงน้อย เมื่อเจ้าเมืองลารู้ข่าวนี้ จึงจัดให้เจ้าเมืองภุง เจ้าเมืองล้า เจ้าเมืองลวง เจ้าเมืองรำ และพญาหลวงมังคละปัญญา พญาหลวงซ้าย แหล่วฝู่แย้ มาตั้งทัพอยู่ที่ท่าค้อ เชียงแลง ขณะนั้นฝ่ายจีน พม่า และสิบสองพันนามาเจรจากัน ใช้เวลานานถึง ๒ เดือนก็ไม่อาจตกลงกันได้ แหล่วฝู่แย้และสิบสองพันนาพากันข้ามแม่น้ำโขงกลับไป แหล่วฝู่แย้ส่งข่าวนี้ไปถึงเมืองลา ฝ่ายเจ้าหน่อคำได้ฆ่าพญาสิง เชียงรุ่ง พญาสุรเยแป่ง เมืองแลม และเจ้านายอันมาจากเมืองแสเสียสิ้น กษัตริย์พม่าก็ทำพิธีแห่แหนเจ้าหน่อคำขึ้นนั่งบนแท่นแก้วในหอคำ เจ้าหน่อคำประกาศตนเป็นเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนา

หมู่อำมาตย์ทั้งหลายที่ติดตามเท่าเชิ้นชุ่ง อุปราชาลงไปเมืองอังวะ และพวกที่เท่าเชิ้นชุ่งใช้กลับมาเก็บภาษีหัวเรือนที่เมืองนั้น ก็ถูกเจ้าหน่อคำจับพันธนาการไว้ แล้วบังคับให้ไพร่ไทจ่ายข้าวจ่ายเงินให้ตน อีกทั้งแบ่งเอาทรัพย์สิ่งของของไพร่เมือง และของพ่อค้าม้าต่าง ไพร่เมืองสิบสองพันนาเกลียดชังเบื่อหน่ายอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ ขุนนางของจีนที่เมืองลา เมืองแมนจึงมอบหมายให้เจ้าเมืองภุง เมืองลา เมืองล้า เมืองลู้สุน เป็นหัวหน้า เมืองทั้ง ๑๒ พันนนา นำทหาร ๒,๐๐๐ เศษ มีประชาชนมาเข้าเป็นกำลังเพิ่มขึ้นอีก พร้อมใจกันต่อสู้กับเจ้าหน่อคำและพวกเขิน พวกยางอันกระทำการมิชอบนั้น พ่ายหนีออกจากเมือง ๑๒ พันนาไปถึงเมืองเชียงตุง เจ้าหน่อคำไปไหว้สากษัตริย์พม่าทูลว่า ขุนนางจีนเมืองแมนยกกองทหารมาช่วย ๑๒ พันนารบกับตน จนต้องหนีออกจากเชียงรุ่งมา กษัตริย์พม่าได้ฟังดังนั้นจึงจับเท่าเชิ้นชุ่ง รวมทั้งแม่และน้องสาวขังไว้ แล้วมอบหมายให้ลูกชายผู้ชื่อเจ้าโป่ปะคานแมง

มาสอบคำหม่องต่าหลี่ผู้รับใช้ จึงรู้แน่ชัดว่าเจ้าฟ้าแสนหวี ๑๒ พันนาปกครองบ้านเมืองไม่ได้ มีแต่ฆ่าผู้คน อีกประการหนึ่งก็มักข่มเหงเบียดเบียนประชาชน จนพวกไทหย่าก่อกบฏ กระทำร้ายต่อพม่าและเจ้าหน่อเมือง พม่าจึงแต่งตั้งให้ชิกคายหม่องคินทุกเป็นแม่ทัพนำกำลัง ๒,๐๐๐ มาเชียงรุ่ง จับเอาชิกคายคนิหง่วนนะข่าม หม่องโซนะข่าม เหนโมยนะข่าม หม่องต่าหลี่ ขังคุกไว้ทั้งหมด ส่วนเท่าเซิ้นซุ่งและแม่ รวมทั้งหมู่อำมาตย์ไม่มีความผิด จึงปล่อยให้เป็นอิสระ แต่ยังให้อยู่ที่อังวะ คอยฟังข่าวก่อน

จุลศักราช ๑๒๐๕(ค.ศ.๑๘๔๓) เจ้าสุชาวรรณราชบุตรอยากไปรับแม่และน้อง(เท่าเซิ้นซุ่ง)กลับมา ๑๒ พันนา จึงตกแต่งเครื่องขอขมาคารวะหรือเครื่องกั่นตอ ซึ่งมีม้าสีเข้มตาจ่อง? และม้ายางตาดำ ช้าง ๒ เชือก มอบให้เจ้าเมืองอู พญาหลวงเมืองรำ พญาหลวงเมืองลวงเป็นหัวหน้า นำเอาเครื่องกั่นตอไปเฝ้ากษัตริย์พม่า ไปเส้นทางมังเลิน สีป้อ ถึงอังวะ เมื่อกษัตริย์พม่าได้รู้ว่า ๑๒ พันนานำเครื่องกั่นตอมาถวาย ก็จัดคนไปรับถึงสีป้อ ตามที่เจ้าสุชาวรรณราชบุตรแจ้งมา เครื่องกั่นตอนั้นแบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งมอบให้น้องชายคือเท่าเซิ้นซุ่งเป็นผู้นำไปถวาย อีกส่วนหนึ่งมอบให้เจ้าหน่อคำนำไปถวาย หากแต่เจ้าหน่อคำยึดเอาไปทั้งสองส่วน เมื่อเจ้าสุชาวรรณราชบุตรรู้ข่าว จึงมอบหมายให้เจ้าเชียงทองและพญาหลวงเขิ่นเมืองแช่ นำม้าทองคำที่ทำขึ้น.........วัว ๓ ตา ลงมาเชียงตุง ต่อมาภายหลังกษัตริย์พม่าจึงรู้ว่าเครื่องกั่นตอส่วนที่เท่าเซิ้นซุ่งนำมานั้น ถูกเจ้าหน่อคำยึดเอาไป ครั้งนี้เจ้าสุชาวรรณราชบุตรยังส่งม้าและวัวลงมาอีก กษัตริย์เจ้าจึงไม่รับ ให้คนจัดนำไปส่งคืนเสีย แล้วสั่งให้เจ้าหน่อคำเอาเครื่องกั่นตอทั้งมวลส่งไปเมืองอังวะ

จุลศักราช ๑๒๐๖(ค.ศ.๑๘๔๔) เดือน ๖ เจ้าหน่อคำจึงนำเจ้าเมืองแช่ เจ้าเมืองหุน เจ้าราชวงศ์เมืองฮิง พญาหลวงอาด นำเครื่องกั่นตอไปอังวะ ขุนหอคำอังวะมอบช้าง ๒ เชือกคืนให้เท่าเซิ้นซุ่งเสีย

จุลศักราช ๑๒๐๗(ค.ศ.๑๘๔๕) กษัตริย์จีนแต่งตั้งขุนนางใหญ่ชื่อ เซ็นต่าแย้เป็นหัวหน้าทูตเดินทางมาทางบ้านบ่อ ตอนเหนือแม่น้ำอิระวดี เปิดเจรจากับพม่า ขอนำตัวเท่าเซิ้นซุ่ง แม่ น้องสาวและหมู่อำมาตย์ ๑๒ พันนาที่ถูกพม่าจับขังไว้อังวะนั้นกลับ ๑๒ พันนา จึงไต่สวนทวนความกัน รู้ข้อเท็จจริงแล้ว ผู้แต่งปั้นเรื่องขึ้นก็ถูกนำตัวไปฆ่าเสียที่เมืองนาย จากนั้นกษัตริย์พม่าจึงปล่อยตัวเท่าเซิ้นซุ่งแม่ลูกและหมู่อำมาตย์กลับเชียงรุ่ง

อย่างไรก็ตามเจ้าหน่อคำก็ยังไม่ละความพยายามที่จะกลับมาเป็นเจ้าแผ่นดินเชียงรุ่งอีก ครั้นถึงจุลศักราช ๑๒๐๘(ค.ศ.๑๘๔๖) ด้วยความช่วยเหลือจากเจ้าเมืองเขิน และตนเองก็ไปลางเหนือ และแคว่นหลอด รวบรวมคนได้ ๑,๐๐๐ เศษ ยกมาทางเมืองแลม บุกตะลุยเข้ามาถึงเมืองแช่ เชียงเจิงแล้วตรงเข้าถึงเชียงรุ่ง ส่วนเจ้าสุชาวรรณราชบุตรข้ามแม่น้ำโขงไปเมืองลา ฝากแม่ตนให้เจ้าเมืองภุงพิทักษ์รักษา และพาเดินทางต่อไปถึงเมืองอู

เจ้าหน่อคำยกพลมาถึงเมืองภุง เจ้าเมืองหลวยนำกำลังไปเมืองภุงเพื่อรบเจ้าหน่อคำ ยามนั้นเจ้าเมืองน่านรู้ข่าวว่า๑๒ พันนามีศึก จึงจัดเตรียมทหารเพื่อไปช่วยสหายเมืองภุงรบ เมื่อเดินทางไปถึงเมืองอูเหนือ จึงรับตัวแม่เจ้าสุชาวรรณราชบุตรและเจ้ามหาชัยเมืองภุง ซึ่งเป็นเพื่อนรักไปอาศัยอยู่

เมืองหลวงพระบาง ตอนนั้นเจ้าสุชาวรรณราชบุตรยังไม่รู้ว่าแม่ตนไปอยู่ที่ไหน เพียงแต่ได้ยินว่าเจ้ามหาชัยเมืองภุง ส่งไปถึงล้านช้างแล้วเท่านั้น จึงตามลงไปถึงเมืองอูเหนือ ครั้นถึงอูเหนือก็ได้รู้ว่า แม่ไปอยู่บางกอกแล้ว ต่อมาเท่าเซิ้นซุ่ง อุปราชา ได้รับแจ้งจากกษัตริย์ของไทยว่า หากเท่าเซิ้นซุ่งตามลงไปถึงบางกอก จะปล่อยเจ้าเมืองภุงกลับ

เท่าเซิ้นซุ่ง อุปราชาอยากพบผู้เป็นแม่ จึงเดินทางลงไปถึงบางกอก แต่กลับถูกฝ่ายไทยจับขังไว้แล้วปล่อยตัวเจ้ามหาชัย เมืองภุงคนเดียวกลับมา เมื่อเจ้ามหาชัยกลับมาแล้วก็มาแปลงคำว่า เจ้ากษัตริย์ไทยให้ทาง ๑๒ พันนา จัดนำข้าหญิง ๑๐๐ คน ข้าชาย ๑๐๐ คนไปไถ่ตัวเอาเท่าเซิ้นซุ่งและแม่กลับมา ชาวเมือง ๑๒ พันนาก็โจษขานกันว่า ไทยทำดังนี้ไม่ถูกต้อง ทาง ๑๒ พันนาสมัครใจจะนำเอาผ้าแพรพรรณ เส้นฝ้ายไปไถ่แทน

ขณะนั้น ผู้ว่าราชการจีนที่เมืองแมนรู้ข่าวนี้แล้ว จึงแต่งตั้งให้ม้าแพ่วเป็นวุยแว้น(กรรมการสมัชชาของยูนนาน)มาบอกให้ทางเชียงรุ่งจัดเตรียมสิ่งของ และผู้คนลงไปบางกอกพร้อมกับตน ทางเชียงรุ่งก็จัดให้พญาหลวงพรหมปัญญา ทางเชียงเจิงมีพญาหลวงคำอาด เป็นหัวหน้าขุนหัวเมืองทั้งหลายเดินทางไปพร้อมกับม้าแพ่ว เมื่อไปถึงหลวงพระบางก็หาคนนำทางไปบางกอก เมื่อถึงบางกอกฝ่าย ๑๒ พันนาก็ยื่นหนังสือต่อกษัตริย์ไทย กษัตริย์ไทยอ่านแล้วจึงกล่าวว่า "กูไม่ได้บอกว่าให้เอาข้าหญิง ๑๐๐ คน ข้าชาย ๑๐๐ คน มาไถ่เท่าเซิ้นซุ่งแม่ลูก สูไปฟังใครบอก ควรกลับไปสอบสวนดู ส่วนน้องชายเจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาและแม่ รวมถึงไพร่ไทซึ่งหนีมาอยู่เมืองไทยของกูนั้น สูจงชักชวนกันกลับไปเถิด" ดังนั้นเท่าเซิ้นซุ่งแม่ลูกและบริวารจึงเดินทางกลับพร้อมกับม้าแพ่วนั้นแล

เจ้าสุชาวรรณราชบุตรป่าวข่าวการศึกเจ้าหน่อคำไปถึงเมืองลา ทางเมืองลาร้องเรียนต่อไปถึงผู้ใหญ่เมืองแส เมื่อขุนนางผู้ใหญ่เมืองแสรับแจ้งแล้ว จึงแต่งตั้งให้ขุนพรหมวงศาลู้สุ่น เป็นแม่ทัพนำทหารเมืองเชียงทอง ลองเทอ บ่อล้า อิงู อูใต้ อูเหนือ รวมทั้งสิ้นประมาณ ๔,๐๐๐คนเศษ ไปต่อสู้กับเจ้าหน่อคำ ที่เชียงรุ่ง คนทางตะวันตกแม่น้ำโขงก็ข้ามโขงมาช่วยเจ้าพรหมวงศารบเจ้าหน่อคำและทหารพม่าจนหนีพ่ายออกเมืองไป เจ้าหน่อคำหนีไปทางเมืองหุน ถูกชาวเมืองหุนฆ่าตายที่วัดหนองยางนั่นเอง

จุลศักราช ๑๒๑๓(ค.ศ.๑๘๕๑) เจ้าสุชาวรรณราชบุตรเดินทางมาจากเมืองลา กลับมาเป็นเจ้าแผ่นดินดังเดิม

ส่วนเจ้ามหาชัยเมืองภุง ผู้แต่งแปลงถ้อยคำว่า กษัตริย์ไทยให้นำข้าหญิง ๑๐๐ คน ข้าชาย ๑๐๐ คนไปไถ่เอาเท่าเซิ้นซุ่งแม่ลูกกลับมานั้น ก็กลัวเท่าเซิ้นซุ่งเอาผิดตน จึงนำทหารเมืองภุงขึ้นไปถึงเมืองรำอ้างว่าจะรบกับเชียงรุ่ง แล้วส่งคนไปยุยงเจ้าเมืองอูว่า "เมื่อแม่ของเจ้าแผ่นดินลี้ภัยมาอยู่เมืองอูนั้นทางเมืองอูไม่อาจคุ้มครองดูแลให้ดี ทำให้ต้องไปอยู่ถึงบางกอก เดี๋ยวนี้เท่าเซิ้นซุ่งกลับมาแล้ว จะมาทำโทษสู" เจ้าเมืองอูไม่รู้ข้อเท็จจริง ก็เชื่อคำเจ้ามหาชัย และมาร่วมมือกับเจ้ามหาชัย เมื่อเจ้ามหาชัยตีขึ้นมาถึงเมืองยางแล้วนั้น เจ้าสุชาวรรณราชบุตรและขุนนางก็หลบหนีออกจากเชียงรุ่งไปเมืองเชิน เจ้ามหาชัยมาตั้งทัพอยู่ที่ท่าค้อ แล้วข้ามแม่น้ำโขงไปจุดไฟเผาหอคำที่เชียงตื้อเสีย

เมื่อเจ้าสุชาวรรณราชบุตรไปเมืองเขินแล้วก็ได้รับความช่วยเหลือจากกองทหารเจ้าเมืองเขิน ได้ยกทัพมาตีถึงเมืองหุน รบกับทัพเจ้ามหาชัยที่วัดชัย เมืองหุน เจ้ามหาชัยแพ้ ถอยไปพักทัพอยู่ที่ท่าค้อดังเดิม ขณะนั้นเจ้าเชียงลอ เจ้าเชียงเจิง เจ้าเมืองลวง พร้อมใจกันนำทหารข้ามแม่น้ำโขงไปรบเจ้ามหาชัย เจ้ามหาชัยจึงถอยไปทางลวงหิด

ในเวลานั้นเท่าเซิ้นซุงแม่ลูกเดินทางจากบางกอกมาถึงเมืองหลวงพระบาง ได้ยินว่า ๑๒ พันนาเป็นศึกวุ่นวายมากนัก เจ้าเมืองหลวงพระบางจึงให้ทหาร ๒๐๐ คนเศษมาส่งสองแม่ลูกถึงเชียงรุ่ง ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณพญาหลวงล้านช้างและพญาหลวงเมืองหลวงพระบาง เจ้าสุชาวรรณราชบุตร จึงมอบรางวัลปันยศให้แก่ผู้ที่มาส่งแม่และน้องชาย ให้เป็นพญาหลวงชัยสินิธ มังคละจตุองคพละ เสนา ขุน หัวพันทั้งหลายก็ได้รับการเลื่อนยศทั่วกัน เมื่อเจ้าสุชาวรรณราชบุตรย้ายไปอยู่เวียงปราครางแล้ว บรรดาผู้ที่มาส่งจึงเดินทางกลับบ้านเมือง

ส่วนเจ้ามหาชัยเมืองภุงหลบซ่อนตัวอยู่ได้ยินข่าวว่า แม่ทัพใหญ่ และเจ้าหัวเมืองทั้งหลายเลิกทัพกลับไปแล้ว จึงได้รวบรวมทหารที่ดั้นด้นหลบหนีอยู่ในป่าได้อีก แล้วกลับมาทางเมืองรำ มาถึงเชียงรุ่ง เจ้าสุชาวรรณราชบุตรไม่ทันได้เตรียมการแต่อย่างใด ก็หนีออกไปทางเมืองลวง เมืองวะ เชียงขาง ไปพึ่งบุญเจ้าเมืองเขินอีก ส่วนเท่าเซิ้นซุง อุปราชาออกไปทางเมืองลวงแต่ไม่ทันพี่ชาย ไปถึงเชิงดอยแขมถูกทหารเมืองภุงจับได้และนำตัวมาส่งที่เจ้ามหาชัย และถูกขังไว้ที่เมืองรำ ภายหลังเจ้ามหาชัยกล่าวหาว่าเท่าเซินซุงมีใจอยู่ข้างพวกกลอม ดังนั้น ในปีจุลศักราช ๑๒๑๘(ค.ศ.๑๘๕๖) เดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำ จึงถูกฆ่าตายที่วัดโบราณ เมืองรำนั่นเอง

เมื่อเจ้าสุชาวรรณราชบุตรได้ข่าวว่าน้องชายถูกเจ้ามหาชัยฆ่าตาย ก็หมายมั่นว่าจะต้องฆ่าเจ้ามหาชัยให้ตายจงได้ ท่านจึงไปไหว้สาขอพึ่งเจ้าเมืองเขิน โดยขอให้เจ้าเมืองเขินส่งคนไปตามรวบรวมคนที่หนีไปต่างที่ต่างถิ่นนั้นกลับมา เขาจึงไปเชิญพญาหลวงอินทจักร บ้านน้ำกัด เมืองหุนออกจากเมืองแลมมาให้เจ้าหม่อมทา พญาหลวงพลนาขวา พญาหลวงปัญญานาซ้าย พญาหลวงพรหมาและแสนหวีฟ้าเมืองแลม มาที่เมืองเขินเพื่อปรึกษาหารือกัน แล้วยกกำลังมาถึงบ้านกืนเมืองแซ่ในเดือน ๑๒ ขึ้น ๔ ค่ำ จากนั้นก็มอบให้เจ้าพรหมวงศ์ เมืองแซ่ ไปหลอกเจ้ามหาชัยว่า “เจ้าสุชาวรรณราชบุตรนำเอาคน ๓-๔๐๐ มาที่เมืองแซ่แล้ว แต่ เมืองแซ่ เชียงเจิง เมืองราย เมืองสง เมืองวัง มาเป็นฝ่ายเราหมดแล้ว ขอให้ท่านจัดการโดยเร็วเถิด เราทั้งหลายสมัครใจให้ท่านขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินแน่นอน” เจ้ามหาชัยเห็นชอบด้วยจึงนำทหารไปต่อสู้กับเจ้าสุชาวรรณราชบุตรที่เมืองแซ่ เดือนยี่ ขึ้น ๔ ค่ำ เจ้ามหาชัยถูกปืนและเจ้าสุชาวรรณราชบุตรจับตัวได้ วันขึ้น ๖ ค่ำ เจ้ามหาชัยถูกนำตัวตระเวนประจานและถูกตัดหัวที่กาดเชียงเจิงนั้นแล

จุลศักราช ๑๒๑๙(ค.ศ.๑๘๕๗) เจ้าสุชาวรรณราชบุตรออกจากเมืองเขิน กลับถึงเชียงรุ่ง ขณะนั้นเชียงปราครางถูกเจ้ามหาชัยจุดเผาวอดวายหมดแล้ว จุลศักราช ๑๒๒๐(ค.ศ.๑๘๕๘) ท่านก็สร้างหอคำใหม่เสร็จ จึงไปอาราธนานิมนต์ครูบาหลวง ๔ เถื่อน เมืองหุน มาเป็นครูตี้ถาง? เวียงเชียงตื้อ

จุลศักราช ๑๒๒๒(ค.ศ๑๘๖๐) เดือนยี ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑๒พันนาก็สร้างหอ ๔ หลังแล้วเสร็จ จึงเชิญเจ้าราชบุตรองค์ต้นและองค์กลางมาอยู่ที่เชียงตื้อ

ในปีเดียวกันนั้นเจ้าราชบุตรก็ไปสู่ขอเอานางสุวรรณเชียงตุงมาเป็นนางเทวี พร้อมกันนั้นก็ยกสาธุหลวงหม่อมทาขึ้นเป็นเจ้าเชียงรา พญาหลวงอินทจักรเป็นหัวหน้าเจ้าพันนากลางร้อยด้างบ้านขม ให้ร่วมกันกับขุนนางผู้ปกครองทั้งหลาย สร้างบ้านแต่งเมือง ยามนั้นไพร่ฟ้าข้าไทเมือง ๑๒ พันนามีแต่ความสงบสุข ไปมาค้าขายสะดวก บ้านเมืองเจริญ ไม่มีภัยอันตรายที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนอย่างใด

จุลศักราช ๑๒๒๓(ค.ศ.๑๘๖๑) ตู่เวินสิว นำเอาพวกจีนมุสลิม(ผาสี-จีนฮ่อ?) เป็นกบฏต่อเจ้าว้องซิ่นซ้าว ยามนั้น ยั้งต่าซื่อมลามอบให้แม่ทัพนำกองทหารลงมาถึงเชียงรุ่ง มีคำสั่งว่าให้ ๑๒ พันนานำจุ้มหยิ่นที่เจ้าว้องซิ่นซ้าวพระราชทานมามอบให้กับเจ้าต่าแย้นส่อย? แล้วต่าแย้นส่อยจะทำจุ้มลูกใหม่มาให้ และขอให้ ๑๒ พันนานำช้างไปถวาย ๒ เชือก เจ้าสุชาวรรณราชบุตรก็เรียกขุนนางมาประชุมกัน เห็นพ้องกันว่า เพื่อไม่ให้เกิดศึกในบ้านเมือง เราส่งช้างไปให้ได้ แต่จุ้มหยิ่นนั้น เจ้าว้องซิ่นซ้าวพระราชทานมา จะมอบให้ไม่ได้ แต่ครั้นจะไม่ให้ก็จะเกิดศึกแน่นอน ดังนั้นจึงตกลงกันว่า จะทำจุ้มหยิ่นปลอมขึ้นลูกหนึ่งให้แก่ม้าแพ่ว ซึ่งเป็นผู้ที่ขุนนางผู้ใหญ่ของจีนที่เมืองลาส่งมาอยู่เชียงรุ่ง เป็นผู้นำพญาหลวงปัญญาเชียงรุ่ง พญาหลวงเขิ่น เมืองแช่ แลขุนหัวเมืองทั้งหลาย นำไปถวายเจ้าสีต่าแย้นส่อย ยั้งต่าซื่อมลาก็เห็นชอบด้วย จึงทำจุ้มหยิ่นทองเหลืองแกะสลักตัวอักษรผาสี? มาให้เจ้าแผ่นดิน

จุลศักราช ๑๒๒๕(ค.ศ.๑๘๖๓) เจ้าว้องซินซ้าว ส่งกองทหารมารบพวกผาสีที่ยูนนาน ผู้สำเร็จราชการของจีนที่เมืองแสก็สั่งให้ ๑๒ พันนาส่งกำลังทหารร่วมกับเมืองลาไปช่วยรบผาสี เจ้าสุชาวรรณราชบุตรเตรียมการจะเอาทหารจากหัวเมือง ๑๒ พันนาขึ้นไปเมืองลา แต่ม้าแพ่วห้ามมิให้ไปช่วยเจ้าว้องรบ เจ้าสุชาวรรณราชบุตรไม่ฟัง ยกกองกำลังไป จุลศักราช ๑๒๒๖(ค.ศ.๑๘๖๔) เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ เจ้าสุชาวรรณราชบุตรนำพลไปถึงกลางราน? ก็ถูกม้าแพ่วฆ่าเสียที่นั้น เจ้าหัวเมือง ๑๒ พันนาทั้งหลายจึงนำร่างของท่านกลับมาถึงเมืองยางน้อย จัดการฝังไว้บนดอยม่อนแรงหาบใกล้บ้านซายขาวเมืองยางน้อยนั้น

เจ้าเมือง ๑๒ พันนา มีเจ้าเมืองเชียงราหม่อมทาเป็นประธาน พร้อมด้วยเจ้าเมืองลาไท ที่ต่าซิ่นจ่าย ได้ช่วยกันทำหนังสือร้องเรียนไปยังต่าวถ้าย ผู้ใหญ่ที่เมืองแมนว่า “เจ้าแผ่นดิน ๑๒ พันนาก็สีนไปแล้ว ยังไม่ได้ทำพิธีปลงศพ ไม่รู้จะทำประการใด ขอต่าวถ้ายโปรดอนุญาต(ให้ทำพิธีศพ)ด้วยเถิด” ต่าวถ้ายก็อนุญาต และบอกให้เจ้าเมือง ๑๒ พันนาอยู่ที่เมืองฮิง เมืองยางก่อน

จุลศักราช ๑๒๒๖(ค.ศ.๑๘๖๔) เดือน ๙ แรม ๓ ค่ำ ยามไก่ขัน หม่อมนางราชเทวีเจ้าสุชาวรรณราชบุตรก็จุติไป ขุนนาง ผู้ตรวจการของพม่าและเจ้าเมือง ๑๒ พันนา ได้มีหนังสือถึงกษัตริย์พม่าขอโหลไม้จันทน์แดงจันทน์ขาวมาบรรจุศพเผา ขุนหอคำอังวะก็พระราชทานขึ้นมา

เจ้าสุชาวรรณราชบุตรไม่มีลูก แต่เท่าเซิ้นซุงผู้น้องมีลูกชาย ๒ คน คนแรกชื่อหม่อมส้อ เกิดจากเมียคนแรก เจ้าสุวรรณราชบุตรขอมาเลี้ยงเป็นลูก เท่าเซิ้นซุงสู่ขอลูกสาวเจ้าเมืองรายเป็นนางเทวี

มีลูกชายอีกคนหนึ่งชื่อ บรมโชติแสงเมือง ต่อมาเรียกกันว่าเจ้าหม่อมแสงเมือง(เท่าชินฟู)

๓๘ เจ้าหม่อมส้อ(เท่าชินอ่าน)

เจ้าหม่อมส้อ(เจ้าหม่อมขงคำ เท่าชินอ่าน) เป็นเจ้าแทนศักดิ์พ่อบุญธรรมในปีจุลศักราช ๑๒๒๖(ค.ศ.๑๘๖๔) ขณะอายุได้ ๑๘ ปี เป็นเจ้าได้ ๑๓ ปี อายุ ๓๑ ปีก็จุติไปในปี จุลศักราช ๑๒๓๘(ค.ศ.๑๘๗๖)

จุลศักราช๑๒๒๖(ค.ศ. ๑๘๖๔) เมื่อเจ้าหม่อมสุชาวรรณราชบุตรสิ้นพระชนม์นั้น เจ้าหม่อมส้อยังบวช เป็นพระภิกษุอยู่ พวกเจ้าเมือง ๑๒ พันนาและขุนนางทั้งหลายไปไหว้สาคณะสงฆ์ ขอให้หม่อมส้อสึกออกมาเป็นเจ้า คณะสงฆ์ก็อนุญาต จุลศักราช๑๒๒๖ เดือน ๙ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เจ้าหม่อมส้อสึกออกมา ขึ้น ๑๕ ค่ำทำพิธีราชาภิเษก

ในปีที่เจ้าหม่อมส้อขึ้นครองเมืองนั้น บ้านเมืองไม่มีเหตุเภทภัยอันใด ไพร่ฟ้าประชาชนทำมาค้าขาย อยู่สุขสบายกันถ้วนหน้า เจ้าหม่อมส้อได้ออกท่องเที่ยวไปถึงเมืองอังวะ

ส่วนเจ้าหม่อมแสง ผู้น้องแม้จะร่วมพ่อ ต่างแม่กัน สองพี่น้องก็รักใคร่กันดี ขณะเมื่อหม่อมแสงเป็นพระอยู่วัดช้างเผือก เจ้าหม่อมส้อ พี่ชายยังจัดคนโทน้ำ เชี่ยนหมาก เครื่องใช้ เครื่องประดับเงินไปให้น้องชาย ให้คนใช้นำไปส่งถึงวัดทุกวันมิได้ขาด

วันหนึ่งมีการแข่งขันขี่ม้ากัน เจ้าหม่อมแสงอยากขี่ม้าแข่งกับเขาด้วย จึงไปขอยืมม้าของเจ้าหม่อมส้อพี่ชาย ซึ่งซื้อมาจากตลาดเท่า เชียงตุง เจ้าหม่อมส้อก็ตามใจให้น้องยืม แต่เตือนว่า “อย่าเอาม้าวิ่งมาก ม้าจะตายเพราะเราทารุณมันเกินไป” น้องชายก็รับคำ และเตรียมการเอาม้าออกไปวิ่งแข่ง ม้าวิ่งตั้งแต่เช้าจนกระทั่งบ่าย ม้าร้อนและเหงื่อออกมาก เมื่อไปถึงเรือน เจ้าหม่อมแสงก็กลับอาบน้ำให้ม้าซ้ำยังเอาไม้ขูดตัว แล้วนำม้าไปคืนพี่ชาย แต่ม้านอนกลิ้งเกลือก ตายเสีย เจ้าหม่อมส้อโกรธเคืองแต่ก็ไม่ต่อว่าสักคำ ฝ่ายน้องชายก็กลับไปวัด

วันต่อมาเจ้าหม่อมส้อบอกให้เด็กรับใช้ซึ่งเคยไปส่งข้าวให้เจ้าหม่อมแสงว่า “เมื่อส่งข้าวเรียบร้อยแล้วให้นำคนโท เชี่ยนหมาก สร้อยเงินและเครื่องใช้กลับมาด้วย” เด็กรับใช้ก็ไปบอกกับเจ้าหม่อมแสงดังนี้ แล้วเก็บข้าวของของเจ้าหม่อมส้อคืนมา ตั้งแต่นั้นมา สำรับกับข้าวที่นำไปส่งให้น้องชายก็จัดไปเพียงเล็กน้อยไม่พอฉัน เจ้าหม่อมแสงจึงเวียนไปฉันกับพญาอินทปกาน ผู้เป็นพี่ชายของแม่ ฝ่ายพญาอินทปกานยุแยงหลานชายว่า “หม่อมส้อมีลูกหลายคน หากหม่อมส้อตายแล้ว เขาก็จะแต่งตั้งให้ลูกเป็นเจ้าแทน หม่อมหลานคงไม่มีโอกาสได้เป็นเจ้าแล้ว หรือหากว่าจะได้เป็นเจ้า ครั้นหม่อมคำลือ ลูกชายคนโตของเจ้าหม่อมส้อ เจริญวัยขึ้นมา ก็จะเป็นกบฏต่ออา ลองตรึกตรองดูให้ดี เพียงแค่ม้าตายตัวเดียวเท่านั้น หม่อมส้อยังทำกับหม่อมหลานได้ถึงเพียงนี้ ไม่ทันเข้าป่าก็เห็นรอยเสือเสียแล้ว น้าคิดว่า ตอนนี้หม่อมหลานไปขออนุญาตต่อเจ้าหม่อมส้อ ขอไปเรียนวิชาโหราศาสตร์ เมื่อออก

ไปแล้วค่อยไปสึกเมืองอื่นก็ได้” ขณะที่สองน้าหลานสนทนากันอยู่นั้น เด็กสาวคนหนึ่งที่ทำงานในหอได้ยิน จึงนำถ้อยคำไปบอกแก่เจ้าหม่อมส้อ

ต่อมาไม่นาน เจ้าหม่อมแสงไปขออนุญาตพี่ชายว่าจะออกไปเล่าเรียน เจ้าหม่อมส้อห้ามปราม ยับยั้งหลายครั้งหลายหนก็ไม่ฟัง จึงตอบว่า “หากน้องอยากจะสึก ก็ไม่เป็นไร สึกออกมาแล้วค่อยเป็น อุปราชาให้พี่ ช่วยกันคิดปองเพื่อบ้านเมือง” แต่ว่าคำยุยงแรงกว่า แม้ว่าพี่ชายจะห้ามอย่างไรก็ไม่เป็น ผล เจ้าหม่อมส้อจำอนุญาต และให้เงินไป ๕๐ ร่อง(ประมาณ ๓ ชั่งเศษ)

คนที่ติดตามเจ้าหม่อมแสงไป มีพญาอินทปกาน เภขาลาย และบริวาร ๑๒ คน เมื่อเดินทางไป ถึงบ้านช้างชัย ก็ไปเจรจาตกลงกับพญาหลวงพ้าน พญาหลวงเชียงพอม และคนอื่นๆอีกจำนวนมาก แล้วไปทางลำห้วย ถึงวัดแสงเมือง เมืองลวง ขณะนั้นเจ้าอาวาสรู้อยู่แล้วว่าเจ้าหม่อมส้อและหม่อม แสงไม่ลงรอยกัน เจ้าหม่อมแสงมาครั้งนี้ก็ไม่มีหนังสือของเจ้าแผ่นดินมาให้ดูเป็นหลักฐาน จึงไม่เต็ม ใจให้เขาพักอยู่ที่วัด เจ้าอาวาสไปปรึกษากับเจ้าเมืองลวงและเห็นว่าควรให้คณะของเจ้าแสงเมืองกลับ เชียงรุ่งเสีย เจ้าเมืองลวงจึงให้คน ๑๐ คนเศษพาเขาไปส่งถึงเชียงรุ่ง

เมื่อถึงเชียงรุ่ง เจ้าหม่อมส้อ พี่ชายพูดกับน้องว่า หากสึกจากพระ จะให้เป็นอุปราชา เจ้า หม่อมแสงก็สึก พญาอินทปกานยุแหย่หลานชายว่า “หม่อมหลานอย่าคอยเป็นอุปราชาเลย ถึงเป็นก็ ไม่มีทางได้ดี” หม่อมแสงเชื่อคำจึงไม่รับเป็นอุปราชา และไม่ช่วยกิจการบ้านเมืองสักอย่าง มีแต่ชวน พรรคพวกเล่นการพนันเสียเงินมากมาย

ยามนั้นหม่อมส้อกลัวน้องชายจะเสียคน จึงหาเมียให้ ชื่อนางเดียวซึ่งแต่เดิมก็คือแม่เลี้ยง[1]ของ ตนนั่นเอง แม้เมื่อมีเมียแล้ว หม่อมแสงก็ยังไม่ทำการงานแต่อย่างใด ยังเล่นการพนันอย่างหนัก และ เอาแต่เที่ยวเตร่ วันหนึ่งพญาอินทปกาน เภขาลายและพ่อของนางเดียวปรึกษาวางแผนกันจนถึงเวลา ไก่ขัน ให้เจ้าหม่อมแสงแกล้งกล่าวหาเมียว่าไปหยอกล้อกับชายหนุ่มแล้วให้ผิดเถียงกัน เจ้าหม่อม แสงก็ทำตาม ไปทะเลาะกับเมีย อย่างรุนแรง นางเดียวโกรธเคืองถึงกับร้างราจากเจ้าหม่อมแสงเสีย

เมื่อเจ้าหม่อมแสงร้างเมียแล้ว ยิ่งมัวเมาเล่นการพนันหนักกว่าก่อน เจ้าหม่อมส้อ ผู้พี่ไปห้าม หลายครั้งก็ไม่เชื่อฟัง ต่อมาพี่ชายดุว่าน้องอย่างไม่ไว้หน้า ตั้งแต่นั้นมาสองพี่น้องก็บาดหมางกัน เจ้า หม่อมแสงย้ายไปอยู่กับพญาอินทปกาน เมื่อยามจะออกจากเรือน เจ้าหม่อมแสงยังกล่าวอาฆาตพี่ชายว่า “พรุ่งนี้เช้า ไม่รอช้า กูจะมาฆ่ามึงให้ได้” เจ้าหม่อมส้อเคืองใจมาก ยิ่งนึกถึงคำของหญิงคนใช้ในหอที่มาบอก ก็ยิ่งแน่ใจว่า “หม่อมแสงตั้งใจจะฆ่ากูให้ตายเป็นแน่”

ในเวลานั้น มีลูกเจ้าเชียงทองคนหนึ่ง มาที่เชียงรุ่ง มีรูปร่างหน้าตาคล้ายเจ้าหม่อมแสงอยู่บ้าง วันหนึ่ง เจ้าหม่อมแสงชวนลูกเจ้าเชียงทองเอาไว้ว่าจะไปสระผมที่แม่น้ำโขง ครั้นถึงวันนัด เจ้าหม่อม แสงกลับปวดหัวไปไม่ได้ มีเพียงลูกเจ้าเชียงทองคนเดียวไปที่แม่น้ำ เจ้าหม่อมส้อรู้ว่าน้องชายจะไป

---

[1] เคยเป็นเมียน้อยของเจ้าสุชาวรรณราบุตร

สระผมที่แม่น้ำ ก็สั่งให้คน ๒ คน ถือปืนไปซ่อนตัวคอยอยู่ริมน้ำ ฝ่ายลูกเจ้าเชียงทองขี่ม้านำน้ำมวก[1] ไปที่หาดทราย แม่น้ำโขง คนของเจ้าหม่อสัอเห็นลูกเจ้าเชียงทองก็เข้าใจว่าเป็นเจ้าหม่อมแสง จึงยิงทันที ลูกเจ้าเชียงทองตายไหลลอยตามน้ำไป แล้วคนของเจ้าหม่อมส้อก็รีบไปนำม้าของผู้ตายกลับมาไหว้เจ้านาย

เจ้าหม่อมส้อสั่งให้คนไปเก็บริบข้าวของของเจ้าหม่อมแสง คนเหล่านี้พากันโห่ร้องกันไปจนใกล้จะถึงเรือนพญาอินทปกาน เห็นเจ้าหม่อมแสงนั่งอยู่ ยังร้องตะโกนถามพวกตนว่า "สูทั้งหลายโห่ร้องกันเรื่องอะไร" พวกเขาเห็นเจ้าหม่อมแสงยังไม่ตาย จึงแกล้งตอบว่า "ข้าทั้งหลายไล่ต้อนฟานเข้าหมู่บ้านมาทางนี้" ตอนนั้น พญาอินทปกานยังตรองเหตุการณ์ไม่ถูก จึงรีบผลักเจ้าหม่อมแสงเข้าไปในเรือน เจ้าหม่อมแสงก็รีบถลันเข้าไปในเรือน คว้าดาบระวังอยู่ ส่วนคนของเจ้าหม่อมส้อตกใจไม่มีสติ รีบกลับมาไหว้สาเจ้านายตน ดังนั้นทั้งสองฝ่ายต่างระแวดระวัง คุมเชิงกันอยู่ มิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้ความนัย เจ้าหม่อมแสงก็รู้ดีว่าเจ้าหม่อมส้อปองร้ายตนเช่นกัน จึงปรึกษาพญาอินทปกาน ทำอย่างไรจึงจะฆ่าเจ้าหม่อมส้อได้ พญาอินทปกานออกความคิดว่า ให้แกล้งไปหาเมีย ขณะเดียวกันก็รวบรวมผู้คนไว้

จุลศักราช ๑๒๓๗(ค.ศ.๑๘๗๕) เจ้าหม่อมแสงเดินทางไปกับเภขาลาย รวบรวมคนตามหัวเมืองต่างๆ ส่วนพญาอินทปกานคอยฟังข่าวอยู่ที่เรือน ด้วยไม่อยากให้เรื่องรั่วออกไป เจ้าหม่อมแสงไปบอกเจ้าหม่อมส้อว่า "พี่ชายยังไปเอาเมียถึงเมืองแลม ข้าก็อยากจะไปหาเมียเมืองสิง" เจ้าหม่อมส้อมิได้ว่าประการใดนอกจากจะอนุญาตให้ไป

เจ้าหม่อมแสงและเภขาลายมิได้ไปเมืองสิง หากไปทางดอยเก้าชั้น ไปบ้านผาชา เมืองลวง ไปเมืองยู้ เมืองหลวย เที่ยวกล่าวร้ายพี่ชาย หวังจะให้เขาช่วยรบ แต่ว่าเจ้าเมืองยู้ เมืองหลวย ไม่เชื่อถ้อยคำ จึงไม่ให้ความช่วยเหลือและมีหนังสือให้คนถือไปบอกเจ้าหม่อมส้อ และเจ้าเชียงตุง เมื่อเจ้าหม่อมส้อรู้เรื่องราวแล้ว ได้ส่งคนลงไปสืบถึงเมืองยู้ พบว่าเป็นความจริงดังที่เจ้าเมืองยู้แจ้งไป ฝ่ายเจ้าเชียงตุงมีหนังสือไปบอกเจ้าเมืองยู้ให้ไกล่เกลี่ย เพราะทั้งสองเป็นพี่น้องกัน ไม่ควรจะขัดแย้งกัน หวังว่าเจ้าหม่อมแสงจะกลับไปเชียงรุ่งโดยเร็ว แต่ว่าเจ้าหม่อมแสงไม่สนใจ ยังคงท่องเที่ยวไปทุกหนทุกแห่งเพื่อรวบรวมกำลังคน เมื่อถึงเมืองลวง คนเมืองลวงส่วนมากก็มาเข้าเป็นพวก ถึงเมืองภุง ชาวเมืองภุงก็เป็นใจด้วย จากนั้นเจ้าหม่อมแสงก็เขียนหนังสือไปบอกเมืองล้า เมืองบ่าน เมืองเรียม เมืองแวน เมืองฮิง เชียงทอง เมืองลาไท เจ้าเมืองเหล่านี้ร่วมมือด้วย

ส่วนหัวเมืองที่ไม่เป็นใจมี เมืองลวงส่วนหนึ่ง เชียงทองส่วนหนึ่งเท่านั้น เมื่อเจ้าหม่อมแสงจะออกจากเมืองลาไท ไปเมืองรำ ก็ไปชักชวนคนเมืองยางน้อยมาเป็นพวก เจ้าเมืองยางน้อยเอาข่าวนี้ไปบอกเจ้าหม่อมส้อ เจ้าหม่อมส้อจึงเรียกตัวพญาอินทปกานมาเคี่ยวถาม พญาอินทปกานก็จืดเจื่อนมิรู้จะแก้ตัวอย่างไร เจ้าหม่อมส้อจึงสั่งปรับไหมพญาอินทปกาน ๒๑,๐๐๐ ร่อง เงิน ๑ ชั่ง ให้รีบนำมาจ่าย พญาอินทปกานตกใจกลัวมากนักจนล้มป่วยและตายไป

---

[1] น้ำซาวข้าวผสมมะกรูด ส้มป่อย ใช้สระผม

เจ้าหม่อมแสงและเภขาลายไปรวบรวมกำลังที่เมืองรำ แต่เจ้าเมืองรำเห็นว่าเป็นเรื่องระหว่างสองพี่น้องซึ่งขัดแย้งกัน ดังนั้นจึงไม่ยอมร่วมมือด้วย เจ้าหม่อมแสงจึงกลับไปเชียงลา เมืองหุน เมืองแช่ เชียงเจิง เมืองราย เมืองงาด เมืองขาง มีเพียงชาวเมืองรายและเชียงเจิงไม่เป็นใจ นอกนั้นเข้ากับเจ้าหม่อมแสงหมด ต่อจากนั้นเจ้าหม่อมแสงกลับไปเมืองลาไท ชักชวนเจ้าญาซ่านเมืองลาไทเข้าร่วมมือด้วย

จุลศักราช ๑๒๓๘(ค.ศ.๑๘๗๖)ประชุมพลที่เมืองขอน เจ้าเมืองรำเอาข่าวนี้ไปแจ้งแก่เจ้าหม่อมส้อ เจ้าหม่อมส้อเรียกขุนนางเหนือสนามมาปรึกษากัน แล้วแต่งตั้งให้แสนผาบบ้านหัวนา นำกองทหารไปตั้งทัพที่บ้านน้ำลินช้างแค้น ปิดช่องทางซ้าหมด พญาหลวงพ้าน เชียงรุ่งนั้นเป็นฝ่ายเจ้าหม่อมแสงมาตั้งแต่ต้นแล้ว จึงลอบนำแผนการในที่ประชุมนี้ไปบอกเจ้าหม่อมแสง เพื่อให้ระวังตัว

ขณะนั้น หัวเมืองฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขง ยกพลไปรวมกันที่เมืองขอนตามที่ได้นัดแนะกันไว้ ส่วนเมืองลวงไปรวมกันที่ปางสา แสนยมนาเมืองรำนำทหารเชียงรุ่งไปช่วยเจ้าหม่อมส้อ ตอนที่ออกมาจากเมืองรำนั้น ไม่รู้ตัวว่าคนเมืองภุงเป็นฝ่ายเจ้าหม่อมแสง และกำลังเดินทัพตามหลังมาจนเกือบจะทันแล้ว เมื่อแสนยมนาชักชวนเอาทหารเมืองรำมาถึงแดนเชียงรุ่งนั้น แสนผาบหัวนาซึ่งเป็นแม่ทัพรักษาค่ายอยู่ก็ปล่อยให้กองกำลังของแสนยมนาเข้ามา ทันทีที่แสนยมนาพาทหารเข้าค่ายไป กองทหารเมืองภุงก็มาทัน ยิงปืนใส่ทหารของแสนผาบและแสนยมนา จนพ่ายหนีออกไป กองทหารเมืองภุงตั้งค่ายอยู่ที่วัดหัวนา ทางเมืองลวงเหนือซึ่งคุ้มกันอยู่ที่ปางสา ก็รีบเร่งลงมาถึงบ้านเฟือยรุง

ฝ่ายเมืองลาไท มีเจ้าญาซ่านขาแซเป็นหัวหน้ากองกำลัง ๖๐๐ คนปลายได้มาถึงท่าค้อ เชียงรุ่ง ขณะนั้นพญาหลวงพ้านและพญาหลวงเชียงพอม ซึ่งรักษาเวียงเชียงตื้ออยู่ ก็ประกาศเรียกพลอ้างว่าจะไปรบกับหม่อมแสง แต่พอพ้นหอออกไป ต่างก็กลับบ้านใครเรือนมันเสียหมด พญาเจืองเห็นว่าหัวเมืองทั้งหลายเป็นฝ่ายเจ้าหม่อมแสงหมดแล้วจึงหนีไป เมื่อหม่อมส้อถูกล้อมวังอยู่นั้น เจ้าเมืองลวงผู้อยู่ข้างหม่อมส้อ มาพังประตูชัยเข้าไปช่วยเจ้าหม่อมส้อถึงหอ ซึ่งมีมหาดเล็กเฝ้าอารักขาอยู่

ยามนั้นแสนยมนาเมืองรำก็มาพังรั้วออกเป็นช่อง เรียกคนในหอเจ้าหม่อมส้อออกมา ขณะเดียวกันเภขาลายก็พาคนมาถึง ผู้คนในหอเจ้าหม่อมส้อแตกหนีพลัดพรากกันไป เจ้าหม่อมคำลือและนางหอมผู้เป็นแม่หนีตามกลุ่มไม่ทัน แสนยมนาเมืองรำมาพบเข้าจึงส่งสองแม่ลูกไปจนถึงฝั่งแม่น้ำโขงมอบให้พ่อแอ่นบ้านค้อ พาลงเรือล่องไปเมืองรำในเวลากลางคืน แล้วนำไปฝากไว้กับครูบาวัดชัยบ้านถิ่น

เจ้าเมืองลวงลอบพาเจ้าหม่อมส้อเล็ดลอดออกมา แต่เภขาลายตามมาทันจึงใช้ดาบฟันเข้ากลางหลังเจ้าเมืองลวง โดยเข้าใจผิดว่าเป็นเจ้าหม่อมส้อ ส่วนตัวเจ้าหม่อมส้อนั้นแสนยมนา รีบพาหนีไปบ้านปราสาท แล้วพญาพรหมลือก็นำลงเรือไปส่งถึงเมืองรำ

ฝ่ายเจ้าหม่อมแสงนั้น เมื่อเห็นพี่ชายหนีไปแล้วจึงขึ้นนั่งหอเป็นเจ้าเสียเอง แล้วสั่งให้เจ้าหัวเมืองทั้งหลายติดตามถามหาเจ้าหม่อมส้อ และได้รู้ว่าเจ้าหม่อมส้อหนีไปเมืองรำแล้ว เจ้าญาซ่านลู้สุ่นสงสัยแสนยมนาว่าเป็นผู้พาเจ้าหม่อมส้อไปซ่อนตัวอยู่ จึงบอกแก่เจ้าหม่อมแสง หวังจะให้ลงโทษแสนยมนา แต่แสนยมนาก็ได้ชื่อว่าเป็นคนฉลาดหลักแหลม จึงสามารถพิสูจน์ได้ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์ และ

ยังส่งคนไปบอกหม่อมส้อให้หลบซ่อนให้ดี เมื่อเจ้าหม่อมแสงไม่เห็นเงื่อนงำอันใด ก็ไม่รู้จะเอาโทษกับแสนยมนาได้อย่างไร ถึงกระนั้นยังให้คนไปสืบดูที่เมืองรำอยู่มิได้ขาด

เจ้าหม่อมส้อไม่เชื่อฟังคำเตือนของแสนยมนา ยังจ้างให้พญานายม้านำคน ๒๐ คนไปฆ่าเจ้าหม่อมแสง โดยให้ค่าจ้างคนละ ๒๐ ร่อง(๑๖ ร่องเท่ากับ ๑ ชั่ง) เมือพญานายม้านำคนไปถึงดอย ๙ ร้านก็พบกับคนของเจ้าหม่อมแสง ซึ่งกำลังจะตามฆ่าเจ้าหม่อมส้อ เมื่อทั้งสองฝ่ายถามไถ่กันแล้ว พญานายม้าได้รู้ว่าเจ้าหม่อมแสงเป็นเจ้า จึงกลับใจมาน้อมหัวต่อเจ้าหม่อมแสง แล้วเล่าแผนการที่เจ้าหม่อมส้อจ้างตนมาฆ่าเจ้าหม่อมแสงให้รู้ มิหนำซ้ำยังเอาเงินที่เจ้าหม่อมส้อว่าจ้างนั้นออกมาให้เขาดูอีกด้วย เจ้าหม่อมแสงเห็นเงินเหล่านั้นแล้วก็รู้ว่าเป็นเงินปลอมทั้งหมด คือเป็นทองเหลืองชุบเงินเท่านั้น พญานายม้าจึงรู้ว่าตนถูกเจ้าหม่อมส้อหลอกใช้

เจ้าหม่อมแสงได้ทีจึงประกาศแก่คนทั้งหลายว่า เจ้าหม่อมส้อเป็นเจ้าแผ่นดินที่ไม่อยู่ในจารีตคลองธรรม ไม่รักไพร่ฟ้าข้าไท ไม่ว่าขุนนางหรือชาวบ้านชาวเมืองก็มักถูกปรับไหม ข้าวปลาอาหารก็ให้ประชาชนเป็นผู้ปลูกหามาให้กิน และประชาชนยังต้องเสียเงินให้หลวงมิได้ขาด อีกประการหนึ่งเห็นลูกเมียใครงามถูกใจก็ไปรักใคร่อยู่นอนด้วย แม้นมีผัวอยู่ก็บังคับให้ผัวหย่า เหตุนี้ขุนนางแลไพร่ไทจึงเบื่อหน่ายเจ้าหม่อมส้อยิ่งนัก

ไม่ว่าหม่อมแสงจะนำเรื่องนี้ไปป่าวประกาศที่ใด คนเมืองนั้นก็เชื่อและเข้าเป็นฝ่ายเจ้าหม่อมแสงหมด นอกจากเจ้าหม่อมแสงไม่เอาโทษพญานายม้าและพรรคพวกแล้วยังมอบเงินรางวัลให้อีกคนละ ๔๐ ร่อง แล้วสั่งเขาให้ไปตัดหัวเจ้าหม่อมส้อมาให้ได้ หากได้หัวเจ้าหม่อมส้อมาก็จะตั้งพญานายม้าเป็นขุนนางใหญ่ ส่วนผู้ติดตามก็จะได้รับตำแหน่งกันทุกคน เมื่อสั่งดังนั้นแล้วเจ้าหม่อมแสงยังไม่วางใจ ให้เภขาลายและผู้คนติดตามพญานายม้าไป

ฝ่ายพญานายม้านำทหารหมู่นั้นกลับไปเมืองรำ ยามไก่ขันเขาไปล้อมวัดบ้านหัวหนองไว้ ขณะนั้นเจ้าหม่อมส้อกับท้าวขุนเมืองรำ ๒-๓ คนที่มาหาสนทนากันอยู่ เมื่อเกิดเหตุคนที่มาหาก็รีบหนีไป พญานายม้าถลันเข้ามายิงเจ้าหม่อมส้อ บริวารหม่อมส้อรีบผละหนี เจ้าหม่อมส้อถูกปืนก็วิ่งโซเซไปทางมุมวัดด้านขวา ตั้งใจว่าจะโดดข้ามกำแพงวัด แต่ไม่พ้นได้ เภขาลายมาตัดเอาหัวที่กำแพงนั่นเอง เช้าวันที่ ๒ พญานายม้าจึงนำหัวเจ้าหม่อมส้อมาถวายเจ้าหม่อมแสง เจ้าหม่อมแสงได้เห็นหัวพี่ชายก็มีใจยินดียิ่งนัก

แม้ว่าเจ้าหม่อมแสงจะได้ขึ้นเป็นเจ้าแล้ว แต่ก็ยังมีเรื่องค้างคาใจอยู่คือ ยังจับตัวเจ้าหม่อมคำลือผู้เป็นลูกของเจ้าหม่อมส้อไม่ได้ เพราะหากตัดหวายก็ต้องตัดทั้งหน่อ ฆ่าพ่อแล้วไม่ฆ่าลูก ตนก็จะนั่งบนบัลลังก์ได้ไม่นาน ดังนั้นเจ้าหม่อมแสงจึงเรียกตัวขุนหัวเมืองทั้งหลายมาปรึกษากัน แล้วตกลงว่าควรมีหนังสือไปถามตามที่ต่าง ๆ ว่าเจ้าคำลือหลบซ่อนอยู่ที่ใด แม้นว่าไปตกถึงที่ใดก็ให้ตามเอาตัวกลับมา เจ้าญาซ่านตั้งข้อสังเกตว่า “เมื่อเดือนอ้าย แรม ๕ ค่ำนั้น แม่ทัพเมืองลาไทได้เห็นเรือลำหนึ่งล่องไปทางเมืองรำ คงจะใช่หม่อมคำลือเป็นแน่ ควรต้องส่งคนไปติดตามหาในเมืองรำ หากเจ้าเมืองรำให้ที่